

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use/the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version/the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose/execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

ક્રિમિનલ કન્ફર્મેશન કેસ નં. ૧/૨૦૦૮

વિથ

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.આર. વોરા

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી શરદ ડી. દવે

=====

૧ સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવા માટે મંજૂરી આપી શકાય કે નહીં ? હા

૨ રિપોર્ટરને સંદર્ભિત કરવાનું કે નહીં? હા

૩ શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા ઈચ્છે છે? ના

જ શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈપણ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સામેલ છે? ના

પ શું તે સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવાનું છે ? ના

=====

ગુજરાત રાજ્ય

વિરુદ્ધ

હિતેશકુમાર મધુસૂદન અધ્વર્યુ

=====

વર્ષ ૨૦૦૮ના ક્રિમિનલ કન્ફર્મેશન કેસ નં. ૧ માં હાજરી:

અપીલકર્તા તરફે શ્રી એલ.બી. ડાભી સરકારી વકીલ,

સામાવાળા તરફે શ્રી એન.કે. મજમુદાર

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ માં હાજરી :

અપીલકર્તા તરફે શ્રી એન.કે. મજમુદાર,

સામાવાળા તરફે શ્રી એલ.બી. ડાભી, એ.પી.પી.

=====

કોરમ : માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.આર. વોરા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી શરદ ડી. દવે

તારીખ : ૧૬/૧૦/૨૦૦૮

૧૭/૧૦/૨૦૦૮

મૌખિક ચુકાદો : (માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.આર. વોરા દ્વારા)

૧ ઉપરોક્ત બન્ને મામલા એક જ ચુકાદા અને આદેશમાંથી ઉદ્ભવેલા છે, જે એડિશનલ સેશન્સ જજ, ફાસ્ટ ટ્રેક અદાલત નં. ૩, ભરૂચ દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૮૨/૨૦૦૭ માં, તા. ૧૫.૧૨.૨૦૦૭ના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો. ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ના અપીલકર્તા હિતેશકુમાર મધુસૂદન અધ્વર્યુ વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૮ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓના આરોપો મૂકવામાં આવ્યા હતા અને વિવાદિત ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૮ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે આરોપીને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી, જ્યારે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૭ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે તેને ૧૦ વર્ષની કઠોર કેદની સજા તથા રૂપિયા ૫૦૦/- નો દંડ, અને દંડ ન ભરવામાં આવે તો છ માસની કઠોર કેદની સજા સંભળાવવામાં આવી હતી. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૮ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે કોઈ અલગ સજા ફટકારવામાં આવી ન હતી.

૨ વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ઉક્ત સેશન્સ કેસને ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૬૬ ની જોગવાઈઓ અનુસાર મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ માટે આ અદાલતને સંદર્ભિત કર્યો હતો અને તે ક્રિમિનલ કન્ફર્મેશન કેસ નં. ૧/૨૦૦૮ તરીકે નોંધવામાં આવ્યો છે.

૩. ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ આરોપી દ્વારા તેની વિરુદ્ધ નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયાધીશ દ્વારા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૯ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ બાબતે, ઉપરોક્ત મુજબ, નોંધાયેલ દોષિત ઠરાવ સામે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૭૪ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૪. આરોપીને મૃત્યુદંડ સુધી પહોંચાડનાર હકીકતો દર્શાવે છે કે આરોપી હિતેશકુમાર મધુસુદન અધ્વર્યુ પોતાની પત્ની ગીતાબેન, પુત્ર પૂજન, ઉંમર ૩ વર્ષ, અને પુત્રી ઈશ્વા, ઉંમર ૧૧ વર્ષ, સાથે અંકલેશ્વરની કૈલાશનગર સોસાયટીમાં રહેતા હતા. આરોપી હિતેશકુમાર અંકલેશ્વરના નિત્યાનંદ હોસ્પિટલમાં આવેલ મેડિકલ સ્ટોરમાં સેવા આપતા હતા અને મૃત્યુ પામેલ ગીતાબેન, જે આરોપીની પત્ની હતી, આવક માટે ટ્યુશન કરતી હતી. પ્રશ્નમાં આવેલ ઘટના ૧૩ એપ્રિલ, ૨૦૦૭ની રાત્રે બની હતી. એવું જણાય છે કે પરિવાર આર્થિક સંકટમાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો અને અંકલેશ્વરમાં નાનકડા મકાનમાં રહેતો હતો. ૧૩ એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ, પરિવાર રાત્રિભોજન લઈ રહ્યો હતો

ત્યારે મૃત્યુ પામેલ ગીતાબેને આરોપીને જણાવ્યું કે તેમના પુત્ર પૂજનને ત્વચાની કેટલીક તકલીફ હતી અને તેથી તે પૂજનને નિત્યાનંદ હોસ્પિટલ લઈ ગઈ હતી, જ્યાં મેડિકલ સ્ટોરમાં આરોપી નોકરીમાં હતો. ગીતાબેને આરોપીને જણાવ્યું કે તેણે નિત્યાનંદ હોસ્પિટલના ડૉક્ટર પાસેથી પૂછપરછ કરી હતી અને જાણ્યું હતું કે આરોપી લગભગ ૨/૩ મહિનાથી પોતાની નોકરી પર જતો નહોતો. તેથી પત્ની ગીતાબેને આરોપીને પૂછ્યું કે આરોપી છેલ્લા બે/ત્રણ મહિનાથી પોતાની નોકરી પર જતો નહોતો, તો પછી આરોપી પગારના સ્વરૂપે પૈસા ક્યાંથી લાવતો હતો. ફરિયાદ પક્ષના કેસ મુજબ, આરોપી પોતાની નોકરીએ હાજર રહેતો ન હોવા છતાં, તે દરરોજ સવારે નિયમિત સમયે બહાર જતો અને મોડી સાંજે ઘરે પરત આવતો. પત્ની ગીતાબેન દ્વારા પૂછપરછ કરતાં આરોપી ગુસ્સે ભરાયો અને પોતાની ખિસ્સામાંથી રૂપિયા ૫૦૦/-ની ચલણી નોટ કાઢી ગીતાબેનના ચહેરા પર ફેંકી દીધી અને કહ્યું કે ગીતાબેન હંમેશાં પૈસાની જ વાત શા માટે કરે છે અને આગળ એમ પણ કહ્યું કે તેણે ૫૦૦ રૂપિયાની નોટ જ ખાવી જોઈએ. ગીતાબેન શાંત રહી અને આરોપી ટીવી જોવા બેસી ગયો. ત્યારબાદની રોજબરોજની રીત મુજબ ગીતાબેને પરિવાર માટે પથારી પાથરી અને ઈશ્વા, પૂજન તથા ગીતાબેન બધા સૂઈ ગયા. આરોપી ગુસ્સામાં હતો અને તે સમયે પણ ગીતાબેન રડી રહી હતી. રાત્રિના સમયે, ઈશ્વા ગાઢ નિંદ્રામાં હોવા છતાં, તેને કંઈક અવાજ સંભળાયો અને તેથી તે જાગી ગઈ. તેણે જોયું કે આરોપી તેની માતા ગીતાબેનને લાતો મારી રહ્યો હતો અને તેથી ઈશ્વાએ બૂમાબૂમ કરી. બૂમો સાંભળીને પડોશીઓ ત્યાં ભેગા

થયા અને આરોપીને પૂછ્યું કે તે શા માટે અનાવશ્યક રીતે પોતાની પત્ની અને બાળકોને માર મારી રહ્યો છે. ત્યારબાદ આરોપીએ પડોશીઓને ગાળો આપી અને તેમને ચાલ્યા જવા કહ્યું, કારણ કે આ તેમનો વ્યક્તિગત મામલો હતો. ત્યારબાદ પડોશીઓ પોતાના ઘરોમાં જતા રહ્યા અને આરોપીએ ઘરની બારીઓ બંધ કરી દીધી. ત્યારબાદ આરોપીએ ટીવી પાસે પડેલી છરી લીધી અને ગીતાબેનના શરીર પર ૨૫ થી ૩૦ ઘા કર્યા. ત્રણ વર્ષનો પુત્ર પૂજન પણ આ હોબાળાને કારણે જાગી ગયો અને જ્યારે તેણે જોયું કે તેનો પિતા તેની માતાને માર મારી રહ્યો છે ત્યારે તેણે આરોપીના પગ પર દાંત ભર્યો. તે પરથી આરોપીએ પૂજનને ધકેલી દીધો, જેથી તે પથારી પર પડી ગયો. ત્યારબાદ આરોપીએ પૂજનના શરીર પર ૧૦ થી ૧૫ છરીના ઘા કર્યા. ઈશ્વા આ બધું જોઈ રહી હતી અને આરોપીએ પથારીની ચાદરોથી ઈશ્વાનો ચહેરો ઢાંકી દીધો અને તેના શરીર પર ૧૦ થી ૧૨ છરીના ઘા કર્યા. ત્યારબાદ આરોપી ટીવી જોવા બેસી ગયો. બે કલાક જેટલા સમય પછી, અંદાજે વહેલી સવારે ૪ થી ૫ વાગ્યાની વચ્ચે, આરોપીએ ઘરના આગળના દરવાજાનો તાળો ખોલ્યો અને ઘરના પાછળના દરવાજાનો તાળો પણ ખોલ્યો. ત્યારબાદ આરોપી ગીતાબેન અને પુત્ર પૂજન પાસે ગયો અને બંને પ્રતિસાદ આપે છે કે નહીં તેની તપાસ કરી. આરોપી ઈશ્વા પાસે પણ આવ્યો. તેણીએ પોતે મરી ગઈ હોય તેમ ઢોંગ કર્યું, પરંતુ હકીકતમાં તે સચેત હતી. ત્યારબાદ આરોપીએ ઘરના પાછળના દરવાજા ખોલ્યા અને તેમના તાત્કાલિક પડોશી જાલમભાઈ ફતાજીભાઈ સોલંકી, ફ.સાક્ષી-૫,ને બોલાવ્યા

અને જાલમભાઈને કહ્યું કે તેણે પોતાની પત્ની અને બાળકોની હત્યા કરી દીધી છે અને હવે તેને આગળ જીવવાનો કોઈ અધિકાર નથી. ત્યારબાદ આરોપી ફરી ઘરમાં આવ્યો અને એ જ છરીથી પોતાના શરીર પર પણ છરીના ઘા કર્યા. કેટલાક ઘા કર્યા પછી આરોપી નીચે પડી ગયો. પુત્રી ઈશ્વાએ વિચાર્યું કે ભાગી છૂટવા માટે આ યોગ્ય તક છે અને તેથી તે ઘરની બહાર આવી અને પડોશીઓને બોલાવ્યા. પરંતુ તે દરમિયાન, આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ બોલાહટ કે તેણે પોતાની પત્ની અને બાળકોની હત્યા કરી છે, તે સાંભળીને ફ.સાક્ષી-૫ જાલમભાઈ સોલંકી પ્રથમ તો ગભરાઈ ગયા અને પોતાની પત્ની સાથે ચર્ચા કર્યા બાદ જાલમભાઈ સોલંકીએ એવું યોગ્ય માન્યું કે આરોપીના સગા ઉર્મિલાબેન જોશી, જે નજીકમાં આશુતોષ સોસાયટી, આશિયાડ નગર, અંકલેશ્વરમાં રહેતા હતા, તેમને જાણ કરવી. અંદાજે ૫.૩૦ વાગ્યે, ગીતાબેનની કઝિન બહેન ઉર્મિલાબેનને જાલમભાઈ સોલંકી દ્વારા જાણ કરવામાં આવી કે આરોપી હિતેશકુમારે પોતાની પત્ની ગીતાબેન અને બે બાળકોની હત્યા કરી દીધી છે અને ઉર્મિલાબેને તરત જ ગીતાબેનના ઘેર જવું જોઈએ. ઉર્મિલાબેનને પોલીસને જાણ કરવાની સલાહ પણ આપવામાં આવી. ઉર્મિલાબેન અને તેમના પતિ બંને ફ.સાક્ષી-૫ જાલમભાઈ સોલંકીની મોટરસાયકલ પર આરોપીના ઘરે આવ્યા અને જોયું કે ઘર ખુલ્લું હતું અને જમીન પર પથારીઓ પાથરેલી હતી. ઈશ્વા ઘરના આગળના ભાગમાં હતી અને તેને રક્તસ્ત્રાવ થઈ રહ્યો હતો. જ્યારે તેણે ઘરની અંદર નજર કરી ત્યારે તેણે જોયું કે આરોપી ભીંતની બાજુમાં રક્તરંજિત હાલતમાં પડેલો હતો; ગીતાબેન

ઘૂંટણમાંથી રક્તસ્ત્રાવ સાથે પથારી પર રક્તરંજિત હાલતમાં હતી અને પૂજન પણ પથારી પર રક્તરંજિત હાલતમાં પડેલો હતો. જાણવા મળ્યું કે ગીતાબેન અને પૂજન બંનેનું મૃત્યુ થઈ ચૂક્યું હતું, જ્યારે ઈશ્વા હજી જીવતી હતી. આસપાસ રહેતા લોકો ત્યાં ભેગા થઈ ગયા હતા અને આ દરમિયાન કોઈકએ પોલીસને જાણ કરી હતી અને એમ્બ્યુલન્સ પણ બોલાવી હતી. ઈશ્વા અને આરોપીને સારવાર માટે અંકલેશ્વર હોસ્પિટલ લઈ જવાયા અને આ દરમિયાન પોલીસ પણ સ્થળ પર પહોંચી હતી અને ઉર્મિલાબેનની ફરિયાદ નોંધાવી હતી. બંને ઈજાગ્રસ્ત, એટલે કે ઈશ્વા અને આરોપીને, ભરૂચ હોસ્પિટલ લઈ જવાયા અને તેમની સારવાર કરવામાં આવી, જ્યારે મૃતદેહોને અંકલેશ્વર લઈ જવાયા, જ્યાં ફ.સાક્ષી-૭ ડૉ. કમલેશભાઈ ગણેશભાઈ રાહોડે ગીતાબેન અને પૂજનના મૃતદેહોનું મૃતપરીક્ષણ કર્યું. આરોપી વિરુદ્ધ ગુનો નોંધાયો અને ફ.સાક્ષી-૧૬ અર્જિતકુમાર દયાશંકર શ્રીવાસ્તવ, પી.આઈ., અંકલેશ્વર સિટી પોલીસ સ્ટેશને ગુનાની તપાસ હાથ ધરી. ઇન્કવેસ્ટ પંચનામું તૈયાર કરવામાં આવ્યું અને સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા. તપાસ દરમિયાન અને ઘટનાના જ દિવસે આરોપીના મકાનની શોધખોળમાં પોલીસ દ્વારા આરોપીના ઘરેથી એક છરી કબજે કરવામાં આવી અને આરોપીએ લખી અને સહી કરી હોવાનું કહેવાતું એક નોંધપત્ર, જે આત્મહત્યાનો નોંધપત્ર હોવાનું કહેવાતું હતું, પણ મળ્યું, જે આંક - ૫૩ પર નોંધાયેલ છે. આરોપીએ વડોદરાની એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલમાં લગભગ એક મહિના સુધી સારવાર લીધી અને રજા મળ્યા બાદ ૧૩.૫.૨૦૦૭ના રોજ આંક-૩૪ના

પંચનામા દ્વારા પોલીસે તેની ધરપકડ કરી. મુદ્દામાલ અભિપ્રાય માટે સુરત સ્થિત ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીને મોકલવામાં આવ્યો અને અભિપ્રાય પ્રાપ્ત થયા બાદ ઉપરોક્ત ગુનાઓ બાબતે અંકલેશ્વરના માનનીય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ, પ્રથમ વર્ગની અદાલતમાં આરોપી વિરુદ્ધ આરોપપત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યું, જેઓએ ત્યારબાદ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨૦૯ હેઠળ કેસ સેશન્સ કોર્ટમાં મોકલી આવ્યો. કેસ માનનીય એડિશનલ એડિશનલ સેશન્સ જજ અને ફાસ્ટ ટ્રેક અદાલત નં. ૩, ભરૂચને સોંપવામાં આવ્યો અને ૦૩.૦૯.૨૦૦૭ના રોજ આંક-૩ દ્વારા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૯ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ માટે આરોપી વિરુદ્ધ આરોપનામું ઘડવામાં આવ્યું. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે આરોપી વારંવાર પોતાની પત્ની ગીતાબેન સાથે ઝઘડા કરતો હતો અને ૧૩ એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ, રાત્રિભોજન સમયે થયેલા તકરારના અનુસંધાને, આરોપીએ પોતાની પત્ની ગીતાબેન અને પોતાના પુત્ર પૂજનના શરીર પર છરીના ઘા કરી, બંને વ્યક્તિઓની હત્યા કરી. એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે મૃત્યુ પહોંચાડવાના ઇરાદાથી આરોપીએ ઈશ્વાને પણ છરીના ઘા કર્યા અને તેથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૭ હેઠળનો ગુનો કર્યો. એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે આરોપીએ પોતાના શરીર પર છરીના ઘા કરીને આત્મહત્યા કરવાનો પ્રયાસ કર્યો અને તેથી ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૯ હેઠળનો ગુનો કર્યો. આરોપનામું આરોપીને વંચી સંભળાવવામાં આવ્યું અને તેણે ગુનો સ્વીકાર્યો નહીં.

પ તેથી ફરિયાદ પક્ષે પોતાનો કેસ સાબિત કરવા માટે કુલ ૧૭ સાક્ષીઓની તપાસ કરી અને દસ્તાવેજી પુરાવાઓ નોંધપોથી પર રજૂ કર્યા. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા તપાસવામાં આવેલ સાક્ષીઓ અને નોંધપોથી પર રજૂ કરવામાં આવેલ દસ્તાવેજો નીચે મુજબ છે :

પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ :

નં.	ફ.સાક્ષી નં.	નામ	આંક નં.
૧	૦૨	ઈશ્વાબેન હિતેશભાઈ	૦૯
૨	૦૯	હરિપદન ઈશ્વરલાલ જાની	૨૪
૩	૨૪	કિરણબેન રમેશભાઈ પટેલ	૫૧

ફરિયાદ સંબંધિત ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ :

નં.	ફ.સાક્ષી નં.	નામ	આંક નં.
૦૪	૦૧	ઉર્મિલાબેન કિરીટકુમાર જોશી	૦૭
૦૫	૦૩	રશ્મિકાંત ચંદ્રકાંત રાવલ	૧૦
૦૬	૦૫	જલમભાઈ ફતાજીભાઈ સોલંકી	૧૪

પંચ સાક્ષીઓ :

નં.	ફ.સાક્ષી નં.	નામ	આંક નં.
૦૭	૧૦	અર્યનાબેન અનંતકુમાર શર્મા	૨૫
૦૮	૧૧	ભારતભાઈ સોમાભાઈ	૨૭
૦૯	૧૨	પ્રકાશચંદ્ર બંસીલાલ કાયસ્થ	૩૫
૧૦	૧૩	નિઝામબેગ અબ્દુલબેગ મિર્ઝા	૪૩

મહત્વનો પુરાવો:

નં.	ફ.સાક્ષી નં.	નામો	આંક નં.
૧૧	૦૬	ડૉ. વિજય મોતીરામ બાવીસ્કર	૧૫
૧૨	૦૭	ડૉ. કમલેશભાઈ ગણેશભાઈ રાઠોડ	૧૮

અન્ય સાક્ષીઓ :

નં.	ફ.સાક્ષી નં.	નામ	આંક નં.
૧૩	૦૪	મોહનભાઈ દયાભાઈ પટેલ	૧૧
૧૪	૦૮	બાબુભાઈ શંભુભાઈ ભાયાણી	૨૨
૧૫	૧૫	મુકેશભાઈ ઝીણાભાઈ ગામીત	૫૨

--	--	--	--

પોલીસ સાક્ષીઓ :

નં.	ફ.સાક્ષી નં.	નામ	આંક નં.
૧૬	૧૬	અર્જિતકુમાર દયાશંકર શ્રીવાસ્તવ	૫૪
૧૭	૧૭	અમરસિંગભાઈ નંદરિયાભાઈ વસાવા	૬૧

દસ્તાવેજ પુરાવો

નં.	વિગતો	આંક નં.
૧	ફરિયાદ	૮
૨	પી.આઈ. અંકલેશ્વર તરફથી મામલતદારને યાદી	૫૯
૩	નકશો (માર્ક ૬/૯)	૧૩
૪	ભરૂચ જનરલ હોસ્પિટલના મેડિકલ ઓફિસરનો પીઆઈ અંકલેશ્વરને પત્ર (માર્ક ૬/૧૮)	૧૬
૫	ભરૂચ જનરલ હોસ્પિટલના મેડિકલ ઓફિસરનું પી.આઈ. અંકલેશ્વર સિટી પોલીસને પત્ર (આંક ૬/૧૯)	૧૭
૬	એમ.ઓ., સિવિલ હોસ્પિટલ, ભરૂચને પોલીસ યાદી	૧૯
૭	ગીતા બેન હિતેશકુમાર અધ્વર્યુની પી.એમ. નોંધ	૨૦

૮	પૂજનકુમાર હિતેશકુમાર અધ્વર્યુની પી.એમ. નોંધ	૨૧
૯	વૈજ્ઞાનિક અધિકારી, ફોરેન્સિક તપાસ વાન, ભરુચનો પત્ર	૨૩
૧૦	મૃતદેહ તપાસ પંચનામું – નિશાની ૬/૩	૨૬
૧૧	કપડાં અને બે કાર્ડબોર્ડ બોક્સોની જમીનો પંચનામું (માર્ક ૬/૪)	૩૩
૧૨	આરોપીના શરીરની સ્થિતિ અંગેનું પંચનામું (માર્ક ૬/૬)	૩૪
૧૩	પંચનામું (ગુનાસ્થળ)	૩૬
૧૪	કાપડનો પંચનામો (માર્ક ૬/૫)	૪૪
૧૫	આરોપીની આત્મહત્યા નોંધ (માર્ક ૫૦/૧)	૫૩
૧૬	અંકલેશ્વરના પીઆઈ દ્વારા અંકલેશ્વર પોલીસ સ્ટેશનના પીએસઓને પોલીસ યાદી	૫૫
૧૭	પી.આઈ. અંકલેશ્વરની રવાનગી નોંધ	૫૬
૧૮	એફ.એસ.એલ.ની પ્રાપ્તિ (માર્ક ૬/૧૩)	૫૭
૧૯	એફ.એસ.એલ. અહેવાલ (માર્ક ૬/૧૪)	૫૮
૨૦	સિરોલોજી અહેવાલ (માર્ક ૬/૧૫)	૫૯
૨૧	એફ.એસ.એલ. અહેવાલ (માર્ક ૬/૧૬)	૬૦
૨૨	પોલીસ સ્ટેશન ડાયરી	૬૨

૬ ફરિયાદ પક્ષનો પુરાવો પૂર્ણ થયા પછી, વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીનું નિવેદન નોંધ્યું અને ફરિયાદ પક્ષના પુરાવામાં તેના વિરુદ્ધ દેખાતા દોષારોપક સંજોગો તરફ આરોપીનું ધ્યાન દોર્યું. મોટા ભાગના પ્રશ્નોના જવાબમાં આરોપીએ જણાવ્યું કે તેને પુરાવા વિશે કંઈ ખબર નથી અથવા તેણે સર્વથા ઈનકાર કર્યો હતો અને અંતે તેના નિવેદનના અંતે બચાવરૂપે પૂછાયેલા છેલ્લા સામાન્ય પ્રશ્નના જવાબમાં આરોપીએ સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે તેણે કોઈ ગુનો કર્યો નહોતો અને ન જ ઘટનામાં કોઈ ભાગ લીધો હતો. આરોપી મુજબ, જ્યારે તે ઊંઘમાં હતો ત્યારે કોઈક વ્યક્તિએ તેને માર્યો હતો અને તે તરત જ જાગી ગયો હતો અને ઘણું લોહી જોઈને બેભાન થઈ ગયો હતો. ત્યારબાદ તેને કંઈ ખબર રહી નહોતી. કોઈકએ તેના પરિવારને સંપૂર્ણપણે વિનાશ કર્યો હતો અને તેને સર્વથા બરબાદ કરી નાખ્યો હતો, પરંતુ તે કોણે કર્યું તે અંગે તેને ખબર નહોતી. નીચલી અદાલતમાં ચાલેલી કાર્યવાહી દરમિયાન આરોપીનો આટલો જ બચાવ હતો.

૭ ત્યારબાદ વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ફરિયાદ પક્ષ તેમજ બચાવ પક્ષને સાંભળ્યા અને ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા કે આરોપી પોતાની પત્ની ગીતાબેન અને ૩ વર્ષના પોતાના પુત્ર પૂજનની હત્યા કરવા બાબતે દોષિત હતો, તેમજ પોતાની પુત્રી ઈશ્વાના શરીરે તેને મારી નાખવાના ઇરાદાથી ઇજાઓ પહોંચાડવા બાબતે પણ દોષિત હતો અને આત્મહત્યાનો પ્રયત્ન કરવા બાબતે પણ દોષિત હતો, અને તેથી આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨,

૩૦૭ અને ૩૦૯ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવી, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે મૃત્યુદંડની, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૭ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે ૧૦ વર્ષની કઠોર કેદની સજા ફટકારવામાં આવી, જ્યારે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૯ હેઠળના ગુના માટે કોઈ અલગ સજા ફટકારવામાં આવી નહોતી. તેથી, ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ આરોપી હિતેશકુમાર મધુસૂદન અધ્વરવુ દ્વારા પોતાની દોષિતતા અને સજા વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવી છે, જ્યારે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૩૬૬ હેઠળ મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ માટે આ મામલો સંદર્ભિત કર્યો છે.

૮ રેકૉર્ડ પરના પુરાવાની પુનઃમૂલવણી કરવા અને સજાની માત્રાનું મૂલ્યાંકન કરવા પહેલાં, ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા પર સંપૂર્ણ રીતે એક નજર કરવી જરૂરી રહેશે.

૯ મુખ્યત્વે, ફરિયાદ પક્ષે બે સાક્ષીઓના પ્રત્યક્ષ પુરાવા પર આધાર રાખ્યો હતો, અર્થાત્ ઇજાગ્રસ્ત ઇશ્વા, જે બાળ સાક્ષી અને આરોપીની પુત્રી છે તેમજ બનાવમાં ઇજાગ્રસ્ત પણ છે. ફરિયાદ પક્ષે ફ.સાક્ષી-૫ જાલમભાઈ ફતેજીભાઈ સોલંકી સમક્ષ આરોપીએ કરેલા અદાલતબાહ્ય કબૂલાતના પ્રત્યક્ષ પુરાવા પર પણ આધાર રાખવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો.

૧૦ ઈશ્વાનો પીડબલ્યુર તરીકે આંકલ પર તપાસ કરવામાં આવ્યો છે. તેણે જણાવ્યું કે, ઘટનાના સમયે તે પમા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતી હતી અને તેઓ અંકલેશ્વરની કૈલાશનગર સોસાયટીમાં રહેતા હતા. તેની ઉંમર ૧૧ વર્ષ હોવાને કારણે, નીચલી અદાલતે સાક્ષી ઈશ્વાને શપથના પવિત્રત્વનો અર્થ સમજાય છે કે નહીં અને તે તેને સમજી શકે એટલી પરિપક્વ છે કે નહીં તે નિશ્ચિત કરવા માટે તેને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે પોતાની સંતોષની નોંધ કરી હતી કે ઈશ્વા શપથના પવિત્રત્વને સમજવા માટે પરિપક્વ હતી અને તેને શપથ અપાવવામાં આવ્યો હતો. તેના જણાવ્યા અનુસાર, આરોપી પિતા અંકલેશ્વરના નિત્યાનંદ હોસ્પિટલમાં મેડિકલ દુકાનમાં કામ કરતાં હતા અને તેની માતા તેમના નિવાસસ્થાને ટ્યૂશન કરતી હતી. ઘટનાકાળ દરમિયાન, લગભગ ત્રણ વર્ષની ઉંમરનો ભાઈ ચામડીના કેટલાક રોગથી પીડાતો હતો અને તેથી તેની માતા પૂજનને નિત્યાનંદ હોસ્પિટલમાં લઈ ગઈ હતી, જ્યાં આરોપી નોકરી કરતો હતો. ઘટનાની સાંજે, જ્યારે પરિવારના ચારેય સભ્યો રાત્રિભોજન લઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તેની માતા ગીતાબેને તેના પિતાને કહ્યું હતું કે તેની માતા પૂજનના ઈલાજ માટે નિત્યાનંદ હોસ્પિટલ ગઈ હતી અને તેને જાણવા મળ્યું હતું કે તેના પિતા છેલ્લા ૨/૩ મહિનાથી નોકરી પર હાજર નહોતા રહેતા. આ સાક્ષીના કહેવા મુજબ, તેની માતાએ સામનો કરતાં તેના પિતાને ગુસ્સો આવ્યો, ખિસ્સામાંથી રૂ. ૫૦૦/ની એક નોટ કાઢી અને તેની માતાના ચહેરા પર ફેંકી મારી હતી અને પૈસાની વાત હંમેશાં કરતી હોવાને કારણે ૫૦૦ રૂપિયાની

નોટ ખાઈ જવા માટે તેની માતાને ધમકી આપી હતી. ઈશ્વારે જણાવ્યું છે કે તેની માતાએ પૂજ્યું હતું કે જ્યારે તેના પિતા નોકરીએ જતા નથી, ત્યારે તે પૈસા ક્યાંથી લાવે છે. તેણે જણાવ્યું કે તેની માતા શાંત રહી હતી, પરંતુ તે રડી રહી હતી અને રોજની જેમ સૌ માટે પથારી પાથરી હતી. જ્યારે તેના પિતા ટીવી જોતા હતા, ત્યારે તે અને પૂજન બંને ઊંઘી ગયા હતા. ત્યારબાદ તેને કંઈક અવાજ સંભળાયો, જેથી તેની ઊંઘ તૂટી ગઈ, અને જ્યારે તે સંપૂર્ણ જાગી, ત્યારે તેણે જોયું કે તેનો પિતા તેની માતાને લાતો મારી રહ્યો હતો. આ સાક્ષી મુજબ, આ જોઈને તે બૂમો પાડવા લાગી, જેથી પડોશીઓ તેમના ઘેર ભેગા થયા અને તેના પિતાને પોતાની જ પત્ની અને બાળકોને ન મારવા સલાહ આપી. આ સાક્ષી મુજબ, ત્યારબાદ તેના પિતાએ પડોશીઓને ગાળો આપી અને જણાવ્યું કે આ તેમનો વ્યક્તિગત મામલો છે. ત્યારબાદ પડોશીઓ પોતાના ઘરે ચાલી ગયા અને તેના પિતાએ બારી બંધ કરી દીધી. આ સાક્ષી મુજબ, ત્યારબાદ આરોપીએ ટીવી પાસે પડેલી છરી લીધી અને તેની માતાના શરીર પર ૨૦ થી ૩૦ ઘા કર્યા. આ જોઈને તેનો ભાઈ પૂજન ગુસ્સે થયો અને તેણે પોતાના પિતાના પગમાં દાંત ભાંગ્યો. આ સાક્ષી મુજબ, પૂજનને ધક્કો મારવામાં આવ્યો અને તે પથારી પર પડી ગયો. ત્યારબાદ તરત જ તેના પિતાએ પૂજનના શરીર પર ૧૦ થી ૧૫ ઘા કર્યા. આ સાક્ષી મુજબ, ત્યારબાદ તેના પિતાએ તેની તરફ વળીને તેના ચહેરા પર પથારીની ચાદર વાળી દીધી અને તેના શરીર પર, એટલે કે તેના હાથ, ગળા, પેટ વગેરે પર છરીના ૧૦ થી ૧૨ ઘા કર્યા. આ સાક્ષી મુજબ, ત્યારબાદ તેના

પિતા ટીવી જોવા બેઠા અને બે કલાક જેટલો સમય ટીવી જોતાં રહ્યા. આ સાક્ષી મુજબ, વહેલી સવારે લગભગ ૪ થી ૫ વાગ્યાના સમયગાળા દરમિયાન તેના પિતાએ ઘરના આગળના અને પાછળના બારણાંના તાળા ખોલ્યા અને માતા તથા પૂજન પ્રતિસાદ આપે છે કે નહીં તે ચકાસ્યું. આ સાક્ષી મુજબ, તે સમયે તેણે પોતે મરી ગઈ હોય તેવો દેખાવ કર્યો હતો અને તેના પિતાએ તેની પણ તપાસ કરી હતી. આ સાક્ષી મુજબ, તેણે પોતાના પિતાને એવો ભાસ કરાવ્યો હતો કે તે પણ મરી ગઈ છે. આ સાક્ષી મુજબ, તેના પિતા ઘરના પાછળના બારણે ગયા અને પડોશી જાલમભાઈને બોલાવ્યા અને ત્યારબાદ તેના પિતાએ જાલમભાઈને કહ્યું કે તેણે પોતાની પત્ની અને બાળકોની હત્યા કરી છે અને તેથી તેને જીવવાનો કોઈ હક રહ્યો નથી. આ સાક્ષી મુજબ, તેના પિતા ઘરમાં પાછા આવ્યા. તેણે પોતાના પેટમાં છરીના કેટલાક ઘા કર્યા. થોડા સમય પછી તેના પિતા પથારી પર પડી ગયા. આ સાક્ષી મુજબ, ત્યારબાદ તેને લાગ્યું કે ભાગી છૂટવાની તક છે અને તેથી તે બહાર આવી અને બૂમો પાડવા લાગી. તેના કારણે પડોશીઓ ભેગા થયા. સાક્ષીએ જણાવ્યું કે તે સમયે તેની માતાને શું થયું હતું તે તેને ખબર નહોતી, પરંતુ તેને એટલું યાદ છે કે તેને અને તેના પિતાને કોઈ એમ્બ્યુલન્સ ગાડીમાં હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા. પહેલા તેમને અંકલેશ્વર હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા અને પ્રાથમિક સારવાર આપ્યા પછી તેમને ભરૂચ સિવિલ હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા. તેને મુદ્દામાલ વસ્તુ નં. ૭ની છરી બતાવવામાં આવી અને તેણે જણાવ્યું કે મુદ્દામાલ વસ્તુ નં. ૭

ઘટનામાં વપરાયેલી છરી નથી, પરંતુ ઘટનામાં વપરાયેલી છરીનો કદ મુદ્દામાલ વસ્તુ નં. ૭ જેટલો હતો. તેણે જણાવ્યું કે સાક્ષ્ય આપતી વખતે તે મુંબઈમાં પોતાના મામા સાથે રહેતી હતી. તેણે એમ પણ જણાવ્યું કે તેને પોતાના પિતા પ્રત્યે બહુ ભય લાગતો હતો અને તેના પિતાનો ચહેરો તેને રાક્ષસ જેવો લાગતો હતો અને તે પોતાના પિતા સાથે રહેવા માંગતી નહોતી. આ સાક્ષીની જુબાની ૧૦મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૭ના રોજ નોંધાઈ હતી અને તે સમયે પણ તેના ડાબા હાથ પર પટ્ટી બંધેલી હતી. તેણે જણાવ્યું કે એ દિવસે પણ તેના પિતાએ કરેલી ઈજાના કારણે તેના ડાબા હાથમાં દુખાવો હતો. બચાવ પક્ષ તરફથી કરવામાં આવેલી જિરહમાં તેણે જણાવ્યું કે તે પોતાની માતા અને ભાઈ પૂજન સાથે હોસ્પિટલ ગઈ નહોતી. સામાન્ય રીતે તેના પિતા નોકરી પરથી રાત્રે ૮.૦૦ થી ૮.૩૦ વાગ્યા વચ્ચે ઘરે આવતા હતા. તેણે આ નકારી કાઢ્યું કે તેના પિતા અપસ્મારના રોગથી પીડાતા હતા. તેણે સ્વીકાર્યું કે તેના પિતા ગરમ મિજાજના હતા. તેણે જણાવ્યું કે તેના પિતાનો પગાર લગભગ રૂ. ૫૦૦/ હતો. તેણે આ નકારી કાઢ્યું કે તેના પિતાના ઓછી આવકને કારણે અને ઘરના ખર્ચાને કારણે તેના માતા-પિતા વચ્ચે ઝઘડા થતા હતા. જોકે, તેણે સ્વીકાર્યું કે તેના પિતાના ગરમ સ્વભાવને કારણે અને ઓછી કમાણીના કારણે તેની માતા માનસિક તાણમાં રહેતી હતી. તારીખ: ૧૭.૧૦.૨૦૦૮ તેણે આ નકારી કાઢ્યું કે તે ગાઢ ઊંઘમાં હતી અને જણાવ્યું કે તેની માતાએ પથારી તૈયાર કર્યા બાદ તે ઊંડી ઊંઘમાં હતી. તેણે જણાવ્યું કે બારીમાં લોખંડની જાળી છે અને જ્યારે તેનો પિતા

તેની માતાને લાતો મારી રહ્યો હતો ત્યારે લગભગ રાત્રે ૧૧.૪૫ વાગ્યા હતા. તેણે આ નકારી કાઢ્યું કે તે બેભાન થઈ ગઈ હતી. તેણે સ્વીકાર્યું કે પોલીસ સમક્ષના નિવેદનમાં તેણે જણાવ્યું નહોતું કે તેના પિતાએ તેની માતાને છરીના ૨૫ થી ૩૦ ઘા કર્યા હતા અને તેના ભાઈ પૂજનને ૧૦ થી ૧૫ ઘા કર્યા હતા. તેણે સ્વીકાર્યું કે મૃતકના શરીરના કયા ભાગ પર ઘા કરવામાં આવ્યા હતા તે તેણે પોલીસ સમક્ષ જણાવ્યું નહોતું. તેણે સ્વીકાર્યું કે બનાવ પછી તેનો પિતા ટીવી જોવા બેઠો હતો તે પણ તેણે પોલીસ સમક્ષ જણાવ્યું નહોતું. તેણે જણાવ્યું કે તેના પિતાએ તેઓ ત્રણેયને ઈજા પહોંચાડ્યા પછી તેણે જાલમભાઈને બોલાવ્યા હતા. તેના પિતાના શરીર પર કોઈ ઈજા નહોતી. તેના પિતાએ પોતાની જાતને કેવી રીતે ઈજા કરી તે અંગે પોલીસ નિવેદનનો કેટલાક ભાગ તેને બતાવવામાં આવ્યો હતો, જેને તેણે સ્વીકાર્યો હતો. તેણે પોતાની જુબાનીના છેલ્લાં પરિચ્છેદમાં જણાવ્યું કે તે પોતાના બે મામાઓ સાથે રહેતી હતી અને બંને મુંબઈમાં રહેતા હતા. જુબાનીના એક દિવસ પહેલાં તેઓ ભરૂચ આવ્યા હતા અને ઊર્મિલાબેનના ઘેર રોકાયા હતા. તેણે આ નકારી કાઢ્યું કે તેને જુબાની માટે શીખવવામાં આવી હતી. તેણે સ્વીકાર્યું કે તેના મામાઓ અને મોસીઓ તેને સ્નેહ કરે છે. તેણે જણાવ્યું કે બાળપણથી જ તેનો પિતા તેને મારતો હતો અને તેથી તેને પોતાનો પિતા ગમતો નહોતો. તેણે એ પણ સ્વીકાર્યું કે તે પોતાના પિતાને ઘૃણા કરતી હતી અને તેથી તેણે પોતાના પિતા વિરુદ્ધ જુબાની આપી હતી.

૧૧ બીજો મુખ્ય સાક્ષી, ફરિયાદ પક્ષ સાક્ષી-૫ જલમભાઈ ફતાજીભાઈ સોલંકીનો આંક-૧૪ પર પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યો છે. જેની સમક્ષ, ઘટનાપશ્ચાત આરોપીએ ન્યાયાલય બહારનો સ્વીકારોક્તિભાવ કર્યો હતો. તેણે નીચલી અદાલત સમક્ષ નિવેદન આપ્યું કે સંબંધિત સમયે તે કૈલાશનગર એચ-૧ બિલ્ડિંગમાં રહેતો હતો અને તેની બિલ્ડિંગના પાછળના ભાગે આઈ-૧ નંબરનું મકાન આવેલું હતું, જેમાં આરોપી અને તેનો પરિવાર રહેતા હતા. તા. ૧૪.૪.૨૦૦૭ના રોજ તેને વહેલી સવારે પોતાના કામે જવાનું હતું. તે સવારે ૪.૩૦ વાગ્યે જાગ્યો હતો. તેની પત્ની તેના માટે ટિફિન તૈયાર કરવા ભોજન બનાવી રહી હતી. તે પોતે પણ નોકરીએ જવા માટે તૈયાર થતો હતો. તે સમયે પાછળની બાજુથી આરોપી આવ્યો અને તેની પત્નીને પૂછ્યું કે સાક્ષી હાજર છે કે નહીં. તેની પત્નીએ આરોપીને પૂછ્યું કે આરોપી આ સાક્ષીને શા માટે મળવા માંગે છે. આરોપીએ આ સાક્ષીને બોલાવવાનો આગ્રહ કર્યો અને તેથી જલમભાઈ મકાનની પાછળની બાજુએ ગયા. તે સમયે આરોપીએ તેને જણાવ્યું કે તેણે પોતાના પરિવારના સભ્યોની હત્યા કરી છે અને સાક્ષીને પોલીસને બોલાવવાની વિનંતી કરી. આ સાંભળી સાક્ષી ગભરાઈ ગયો અને તેણે મકાનનો પાછળનો દરવાજો બંધ કરી દીધો. ત્યારબાદ તેણે પોતાની પત્ની સાથે ચર્ચા કરી અને અન્ય સોસાયટીમાં રહેતા આરોપીના સગા જોશી અને ઉર્મિલાબેનને જાણ કરવી યોગ્ય ગણાઈ. તેથી, તે જોશી અને ઉર્મિલાબેનને બોલાવવા ગયો અને પાછો કૈલાશનગર આવ્યો. જ્યારે તેઓ કૈલાશનગર પરત ફર્યા, ત્યારે તેણે જોયું કે ઈશ્વા

મકાનના ઓટલા પર પડેલી હતી. આરોપીના મકાનનો દરવાજો ખુલ્લો હતો. જ્યારે તેણે મકાનની અંદર જોયું, ત્યારે તેને મળ્યું કે દરવાજા પાસે બે મૃતદેહ પડેલા હતા. આરોપી ભીંત પાસે પડેલો હતો અને આરોપીની પત્ની ગીતાબેન ઊંઘા પેટે પડી હતી. કોઈકએ પોલીસને જાણ કરી અને પોલીસ આવી. તે દરમિયાન એમ્બ્યુલન્સ પણ આવી પહોંચી. ઈશ્વા અને આરોપીને એક જ એમ્બ્યુલન્સમાં હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ પોલીસે પૂછપરછ અને તપાસ શરૂ કરી. ઉર્મિલાબેને પોતાની ફરિયાદ આપી. પોલીસે ઉર્મિલાબેનને મકાનની અંદર જોવા વિનંતી કરી. તેણે અંદર જોવા પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તરત બહાર આવી ગઈ અને જણાવ્યું કે તેની માટે અંદર રહેવું બહુ મુશ્કેલ હતું. ત્યારબાદ સાક્ષી પોતાના ઘરે ગયો. જલમભાઈની બચાવ પક્ષ દ્વારા વિગતવાર જિરહ કરવામાં આવી હતી. તેણે જણાવ્યું કે તે અંદાજે ૧૦ વર્ષથી ભરુચના ઝઘડિયા જી.આઈ.ડી.સી. ખાતે નોકરી કરતો હતો અને અંદાજે ૧૧ વર્ષથી અંકલેશ્વરમાં રહેતો હતો. તે સામાન્ય રીતે કંપનીની કારમાં જઈ પોતાની નોકરીએ હાજર રહેતો હતો. કંપનીનું સ્થળ ૪ કિલોમીટર દૂર હતું. તેની નોકરીમાં પાળીપદ્ધતિની ફરજો હતી. પ્રથમ પાળી ક્યારેક અઠવાડિયામાં એક વાર અથવા બે અઠવાડિયા પછી ફરતી આવતી હતી. ૧૨મી એપ્રિલે રજા હતી અને ૧૩મીએ તેને પ્રથમ પાળીમાં હાજર રહેવાનું હતું. પૂછપરછ કરતાં તેણે જણાવ્યું કે તેની પાસે આ બાબતનું કોઈ પ્રમાણપત્ર નહોતું, પરંતુ તે તેવા પ્રમાણપત્રો રજૂ કરવા તૈયાર હતો. તેણે સ્વીકાર્યું કે પોલીસે સમક્ષ તેણે એવું જણાવ્યું નહોતું કે ઘટનાના

સમયે તેની પત્ની તેનું ટિફિન તૈયાર કરી રહી હતી. તેણે આ પણ સ્વીકાર્યું કે તેણે પોલીસે સમક્ષ એવું જણાવ્યું નહોતું કે પ્રથમ તેની પત્નીનો આરોપી સાથે સામનો થયો હતો. સાક્ષીએ સ્વીકાર્યા મુજબ તેના પોલીસ નિવેદનમાં એમ પણ દર્શાવ્યું નહોતું કે તે ગભરાઈ ગયો હતો અને તેણે પાછળનો દરવાજો બંધ કર્યો હતો. તેણે જણાવ્યું કે તે સમયે તેના પાસે મોબાઈલ હતો. ઉર્મિલાબેનના ઘર અને કૈલાશનગર વચ્ચેનું અંતર અંદાજે ૨૦૦ મીટર હતું. તે પોતાની મોટરસાયકલ પર ઉર્મિલાબેન પાસે ગયો હતો. તેણે જણાવ્યું કે પોલીસ સ્ટેશન તેના નિવાસસ્થાનથી ૧ કિલોમીટર દૂર હતું. ઉર્મિલાબેનને જાણ કરવા જવા પહેલાં તેણે પોલીસ અથવા એમ્બ્યુલન્સને જાણ કરી નહોતી. તેણે આ સૂચનનો ઇનકાર કર્યો કે જ્યારે તે ઉર્મિલાબેન સાથે કૈલાશનગર પહોંચ્યો ત્યારે પોલીસ આવી પહોંચી હતી. તેણે જણાવ્યું કે તે કૈલાશનગર પહોંચ્યા પછી ૧૫ થી ૨૦ મિનિટે પોલીસ આવી હતી. તેણે આ સૂચનનો પણ ઇનકાર કર્યો કે તે અને ઉર્મિલાબેન કૈલાશનગર પહોંચે તે પહેલાં ઈશ્વા અને હિતેશકુમાર બંનેને એમ્બ્યુલન્સમાં હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા. તેણે જણાવ્યું કે જ્યારે તે ઉર્મિલાબેન સાથે કૈલાશનગર પહોંચ્યો ત્યારે લોકો ભેગા થયા હતા, પરંતુ કોણ કોણ ભેગા થયા હતા તે તે કહી શક્યો નહીં. ત્યાં ભેગા થયેલા લોકો સાથે તેની કોઈ વાતચીત થઈ નહોતી. તેણે સ્વીકાર્યું કે તેણે ઘટના પોતાની આંખે જોઈ નહોતી. તેણે સ્વીકાર્યું કે લોકોએ જે કહ્યું તે તેણે સાંભળ્યું હતું. હિતેશકુમારે તેને જણાવ્યું હતું કે તેણે પોતાના પરિવારના સભ્યોની હત્યા કરી છે અને પોલીસને

બોલાવવા કહ્યું હતું, અને તે સમયે તે પોતાના નિવાસસ્થાને હતો છતાં તેણે પોલીસને બોલાવી નહોતી. તેણે વધુમાં જણાવ્યું કે તે કહી શકતો નથી કે આરોપીના શરીર પર ઇજા હતી કે નહીં, પરંતુ તેના શરીર પર લોહી હતું. તેણે આ હકીકતનો ઇનકાર કર્યો કે પોલીસે સમક્ષ તેણે એવું જણાવ્યું હતું કે જ્યારે આરોપીએ તેને બોલાવ્યો ત્યારે આરોપીના શરીર પર ઇજાઓ હતી. તેનું નિવેદન સવારે ૧૪.૦૦ કલાકે નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેણે તે નિવેદન વાંચ્યું હતું. તેણે જણાવ્યું કે ઉનાળામાં અતિશય ગરમીના સમયે લોકો સામાન્ય રીતે મકાનના દરવાજા અને બારીઓ ખુલ્લી રાખીને સુતા હોય છે. તેણે સ્વીકાર્યું કે આરોપીનું મકાન અને તેનું મકાન પાછળની બાજુએ સામસામે દિશામાં અને અંદાજે છ ફૂટના અંતરે આવેલાં છે, અને જો આરોપીના મકાનમાં ઊંચા અવાજે કોઈ વાતચીત થઈ હોય, તો તે તેને સંભળાઈ શકતી હતી. તેણે આ હકીકતનો ઇનકાર કર્યો કે આરોપીએ તેને એવું જણાવ્યું નહોતું કે તેણે પોતાના પરિવારના સભ્યોની હત્યા કરી છે. આ બીજો મુખ્ય સાક્ષી સંબંધિત સમગ્ર પુરાવો છે.

૧૨ ત્રીજા સમર્થક સાક્ષી ઊર્મિલાબેન જોશી છે, જેઓએ ફરિયાદ નોંધાવી હતી. તેમનું પરીક્ષણ આંક ૭ પર પીડબલ્યુ ૧ તરીકે કરવામાં આવ્યું છે. પોતાના જબાની નિવેદનમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેમને તા. ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ વહેલી સવારે જલમભાઈએ બોલાવ્યા હતા અને જલમભાઈ ભયભીત હાલતમાં હતા તથા જલમભાઈએ તેમને કહ્યું હતું કે આરોપીએ તેમની માસિયાઈ બહેન ગીતાબેન, પુત્ર પૂજન અને પુત્રી ઇશ્વા પર છરીના ઘા માર્યા છે અને તેથી

તેઓ તરત જ જલમભાઈની મોટરસાયકલ પર કૈલાશનગર ગયા હતા. ત્યાં લોકો ભેગા થયા હતા. તેમણે જોયું કે ઈશ્વા લોહીલુહાણ હાલતમાં ઘરની બહાર બેઠી હતી, તે જોઈને તેઓ ભયભીત થયા હતા અને ઘરના અંદર પણ નજર કરી હતી. તે દરમિયાન એમ્બ્યુલન્સ આવી પહોંચી હતી અને ઈશ્વા તથા આરોપીને એમ્બ્યુલન્સમાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા. તેમણે પોતાની ફરિયાદ આપી હતી, જેને તેમણે આંકટ પરથી ઓળખી બતાવી હતી. બચાવ પક્ષ દ્વારા તેમની ઊલટપાસ કરવામાં આવી હતી, જેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે કૈલાશનગર સોસાયટી અને આશુતોષ સોસાયટી, જ્યાં તેઓ રહેતા હતા, તેમના વચ્ચે અંતર હતું, પરંતુ ચોક્કસ કેટલું અંતર હતું તે તેઓ કહી શક્યા નહોતા. તેમના પતિ નગરપાલિકામાં નોકરી કરતા હતા. તેમણે જણાવ્યું હતું કે ગીતાબેન તેમની માસિયાઈ બહેન હતી, છતાં તેઓ સગી બહેન જેવી નજીક હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે આરોપીનો પગાર ઓછો હતો અને તેમની બહેન ઘરના ખર્ચ માટે મજૂરી કરતી હતી. અગાઉ હિતેશકુમાર એટલે કે આરોપીની તબિયત સારી ન હતી, પરંતુ બનાવના સમયે તે સારા હતા. તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે બનાવ અંગે તેમને વ્યક્તિગત જાણકારી નહોતી. તેઓ લગભગ સવારે ૫.૪૫ વાગ્યે ગીતાબેનના નિવાસસ્થાને પહોંચ્યા હતા. તે સમયે ઈશ્વા ભાનમાં હતી. ઈશ્વા ભાનમાં હતી કે નહીં તે અંગે ઈશ્વાને પૂછવાની તેમણે કોશિશ કરી નહોતી. ઘરની બહાર ભીડ હતી. એમ્બ્યુલન્સ અને પોલીસને કોણે બોલાવ્યા હતા તે તેઓ કહી શક્યા નહોતા. જ્યારે તેમની ફરિયાદ નોંધવામાં આવી રહી હતી, ત્યારે જલમભાઈ

તેમની સાથે હતા અને જલમભાઈએ તેમને જે કહ્યું હતું તે મુજબ તેમણે ફરિયાદ વર્ણવી હતી. જ્યારે જ્યારે મૃતક ગીતાબેન તેમની પાસે આવતી, ત્યારે તે કહેતી કે આરોપીની આવક ઓછી હતી અને બાળકોના શિક્ષણના ખર્ચા પૂરા કરવા માટે તેને ટ્યુશન વગેરે કરવું પડતું હતું. હિતેશકુમારની તબિયત સારી ન હતી એવી વાત ગીતાબેન પણ કહેતી હતી, તે હકીકત તેમણે નકારી હતી. તેમણે જણાવ્યું હતું કે ક્યારેક ગીતાબેન કહેતી હતી કે તે ખુશ નહોતી. મૃતકને અપસ્મારનો રોગ પણ હતો, તે હકીકત તેમણે નકારી હતી. ગીતાબેનનો જન્મ અને ઉછેર મુંબઈમાં થયો હતો અને તે હોશિયાર તથા સમજદાર હતી. અંકલેશ્વર આવ્યા પછી આરોપી સતત પોતાની નોકરીઓ બદલતો હતો, તે હકીકત તેમણે નકારી હતી. ઊર્મિલાબેનના પુરાવાનો આ સંપૂર્ણ અંશ છે અને આંકટ પર ફરિયાદ રજૂ કરવામાં આવી છે.

૧૩ હવે વિચારણા માટેનો મહત્વપૂર્ણ પુરાવો બે ડૉક્ટરોની સાક્ષી છે. તેમાંથી એકે બંને ઇજાગ્રસ્તોની તપાસ કરી હતી જ્યારે બીજા ડૉક્ટરે બે મૃતદેહોના મરણોત્તર પરીક્ષણ કર્યા હતા.

૧૪ ડૉ. વિજય મોતીરામ બવીસકર, આંક-૧૫ પર ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૬ તરીકે તપાસવામાં આવેલ, તેમણે જણાવ્યું હતું કે ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ સવારે ૮.૦૦ વાગ્યે ઇશ્વા અને હિતેશકુમારને પોલીસ યાદી વિના અને અંકલેશ્વર મ્યુનિસિપલ હોસ્પિટલની સંદર્ભ નોંધ સાથે તેમની સમક્ષ લાવવામાં આવ્યા

હતા. ઇતિહાસમાં, દર્દીએ જણાવ્યું હતું કે ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ, રાત્રે ૧.૦૦ વાગ્યાથી ૧.૩૦ વાગ્યાના વચ્ચે તેને છરીથી ઇજા કરવામાં આવી હતી. તે સચેત હતી અને તેને નીચે મુજબની ઇજાઓ હતી.

(૧) ડાબા હાથ ઉપર ૫.૦૦ સે.મી. X ૩.૫ સે.મી. x પેશી સુધી ઊંડી, સ્વચ્છ કાપેલી કિનારીવાળો આડેધડ સ્થિત છેદિત ઘા.

(૨) કાપેલી ઇજા નં. (૧) ની ઇજાની નીચે ૧.૫ સે.મી. પર, ૧.૫ સે.મી. x ૦.૩ સે.મી. x પેશી સુધી ઊંડી, સ્વચ્છ કાપવાળી ધાર ધરાવતી અને આગળના ભાગ પર આડી રીતે આવેલ.

(૩) ડાબા હાથના પાછળના ભાગ પર ૩ સે.મી. x ૦.૫ સે.મી. x પેશી સુધી ઊંડો, સ્વચ્છ કાપવાળો કિનારો ધરાવતો અને આડો ચીરાયેલો ઘા.

(૪) ગળાના જમણા બાજુભાગના પાશ્ચીય ભાગ ઉપર ૧.૫ સે.મી. x ૧.૫ સે.મી. કદનો, પેશી સુધી ઊંડો અને આડો આવેલો કાપાનો ઘા.

(૫) જમણી જાંઘના અંદરના ભાગ ઉપર ૦.૫ સે.મી. x ૦.૨ સે.મી. કદનો, ચામડી જેટલો ઊંડો અને તિરછો આવેલો કાપાનો ઘા.

(૬) જમણા હાથની હથેળીની સપાટી ઉપર ૫ સે.મી. x ૨.૫ સે.મી. કદનો, સ્નાયુ સુધી ઊંડો, સ્વચ્છ કાપવાળી ધાર ધરાવતો અને તિરછો આવેલો કાપેલો ધા.

(૭) ડાબી બાજુના પમા ઇન્ટરકોસ્ટલ સ્પેસમાં હાઇપોકોન્ડ્રિયા જોડાણસ્થાને ૨.૫ સેમી x ૧ સેમી કદનો, પેશી સુધી ઊંડો, છરીના ધા જેવો ધા. તે તિરછો આવેલો હતો અને તેની ધારાઓ કપાયેલી હતી.

(૮) ડાબી બાજુની પાછળની એક્સિલરી રેખામાં લંબાર પ્રદેશમાં છરીનો ધા, કદ ૫ સે.મી. x ૨.૫ સે.મી. અને પેરિટોનિયમ સુધી ઊંડો; ઓમેન્ટમ ધામાંથી બહાર આવે છે અને સ્વચ્છ કાપેલા કિનારા સાથે તિરછો આવેલો છે.

(૯) પાછળની બગલરેખામાં ડાબી બાજુના ૯મા ઇન્ટરકોસ્ટલ અંતરમાં ૨.૫ સે.મી. x ૧.૫ સે.મી. કદનું, માંસપેશી સુધી ઊંડું અને તિરછું આવેલું છરીનું ધા.

(૧૦) ડાબી ઇન્ફ્રા સ્કેપ્યુલર પ્રદેશ ઉપર ૨.૫ સેમી x ૧ સેમી કદનો અને માસપેશી સુધી ઊંડો પહોંચેલો, સ્વચ્છ કાપ ધરાવતા કિનારા સાથેનો તથા તિરછો આવેલો છરીનો ધા.

(૧૧) ઇન્ફ્રાઇનલ પ્રદેશના થોડા ઉપર આડું આવેલું ૩ સે.મી. x ૧.૫ સે.મી. કદનું છરીથી ધા. ધામાંથી સ્વચ્છ કાપવાળી કિનારી સાથે મૂત્ર બહાર આવે છે.

(૧૨) જમણા સ્તન ઉપર નિપલ નજીક ૦.૩ સેમી x ૦.૨ સેમી માપનું અને ત્વચા જેટલી ઊંડાઈ સુધીનું, તિરછું આવેલું કાપાનું ધા.

(૧૩) જમણી બાજુની મધ્ય હાંસડીય રેખામાં ૨મી પાંસળી-વચ્ચેની જગ્યાએ ૦.૫ સે.મી. x ૦.૨ સે.મી. x ચામડી-ઊંડાઈ સુધીનો ચીરીનો ધા, તિરછો આવેલો.

(૧૪) જમણી જાંઘના બાહ્ય સપાટી પર ૩.૫ સેમી x ૨ સેમી કદનું, સ્નાયુ સુધી ઊંડું, આડું આવેલું અને સ્વચ્છ કાપાવાળી ધાર ધરાવતું ચીરાયેલું ધા. ઉપરોક્ત બધી ઇજાઓ લાલ રંગની હતી અને સક્રિય રક્તસ્રાવ હાજર હતો.

સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ઇજાઓમાંથી રક્તસ્રાવ થઈ રહ્યો હતો. તેણીને ૨૫મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ સુધી દવાખાનામાં દાખલ રાખવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ વધુ સારવાર માટે તેને વડોદરાની એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ અથવા સુરતની સિવિલ હોસ્પિટલ ખાતે મોકલવામાં આવી હતી. સિવિલ હોસ્પિટલમાં સારવાર દરમિયાન, ડૉ. દિલીપ પટેલ અને ડૉ. પ્રકાશ પાંડે એ ઇજાગ્રસ્ત ઇશ્વાનું ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ લેપેરોટોમી કર્યું હતું. ડૉક્ટરે જણાવ્યું કે ઇજાઓ તાજી હતી અને તે અગાઉના ૧૨.૦૦ કલાકની અંદર પહોંચાડવામાં આવી હતી. મુદામાલ આર્ટિકલ નં. ૭ છરી બતાવતા, સાક્ષીએ જણાવ્યું કે ઇજા નં. ૧ અને ૧૪ આવી હથિયારથી થઈ શકતી હતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે ઇજા નં. ૮

અને ૧૧ ગંભીર સ્વરૂપની હતી અને તેમાંથી રક્તસ્રાવ થઈ રહ્યો હતો. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે વધુ રક્તસ્રાવ થવાને કારણે વ્યક્તિનું મૃત્યુ થઈ શકે. તેમણે આંક – ૧૬ પર ઈજાનું પ્રમાણપત્ર અભિલેખ પર રજૂ કર્યું. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે તે જ દિવસે, તેમની સમક્ષ લાવવામાં આવેલા આરોપીનું પણ તેમણે પરીક્ષણ કર્યું હતું. હકીકત તરીકે આરોપી હિતેશકુમારે જણાવ્યું કે ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ રાત્રે ૧.૦૦ થી ૧.૩૦ વાગ્યા દરમિયાન તેણે પોતે જ છરીથી પોતાની ઉપર તે ઈજાઓ પહોંચાડેલી, જે આત્મહનનપ્રયાસજન્ય ઈજાઓ હતી. તેને નીચે મુજબની ઈજાઓ હતી :

(૧) નાભિથી ઉપરના એપિગાસ્ટ્રિક પ્રદેશ પર ૩.૫ સે.મી. x ૧.૫ સે.મી. કદનો, પેરીટોનિયમ સુધી ઊંડો અને તિરછો આવેલો, સ્વચ્છ કિનારીઓ ધરાવતો છરીના ઘાનો ઘા.

(૨) ૨ સેમી x ૧.૫ સેમી કદનો છરીનો ઘા, પેરીટોનિયમ સુધી ઊંડો, જે ઈજા નં. (૧) ની તત્કાળ નીચે આવેલો છે અને સ્વચ્છ કાપેલી કિનારીઓ સાથે તિરછો આવેલો છે.

(૩) ઈજા નં. (૧) ની નજીક ૩ સે.મી. x ૧.૫ સે.મી. કદનો અને પેરિટોનિયમ સુધી ઊંડો, સ્વચ્છ કપાયેલા કિનારાઓવાળો તથા ઊભી દિશામાં આવેલ છરીનો ઘા.

(જ) ઇજા નં. (૩) ની નજીક પરિટોનિયમ સુધી ઊંડો પહોંચેલો ૪ સેમી x ૨ સેમી કદનો છરીનો ઘા, જે ઊભી દિશામાં આવેલો છે અને જેના કિનારા સ્વચ્છ છે.

(પ) જમણા લંબર પ્રદેશમાં ૨.૫ સે.મી. x ૧ સે.મી. કદનું, પેરીટોનિયમ સુધી ઊંડું અને તિરછું આવેલું, સ્વચ્છ કાપવાળી કિનારીઓ ધરાવતું છરીનું ઘા.

(ફ) ડાબી હાઇપોકોન્ડ્રિયા પર પેરીટોનિયમ સુધી ઊંડો, ૩ સે.મી. x ૧.૫ સે.મી. કદનો છરીનો ઘા, અને સ્વચ્છ કપાયેલા કિનારાઓ સાથે તિરછો આવેલો.

(ગ) ડાબી ઇલિયાક ફોસામાં ૨.૫ સેમી x ૧ સેમી કદનો, પેરીટોનિયમ સુધી ઊંડો પહોંચેલો અને તિરછો આવેલો, સ્વચ્છ કાપવાળી ધારાઓ ધરાવતો છરીનો ઘા.

(ઘ) ડાબી છાતીના પ્રદેશમાં જઠ્ઠા અંતરપાંસળીય અવકાશમાં, સ્વચ્છ કાપાળી કિનારી સાથે, ૨ સેમી x ૧ સેમી કદનો અને પેશી સુધી ઊંડો કાપાયેલો ઘા.

(ઙ) ડાબા હાથના ફોરઆર્મ પર, કાળાના સાંધા નજીક, ૬.૫ સેમી x ૨ સેમી કદનો, સ્નાયુ સુધી ઊંડો અને આડો આવેલો, સ્વચ્છ કિનારીઓવાળો કાપેલો ઘા.

(૧૦) ડાબા હાથની નાની આંગળીના પ્રોક્સિમલ ફેલેન્ક્સ ઉપર ૧.૫ સે.મી. x ૦.૫ સે.મી.ના માપનો અને સ્નાયુ સુધી ઊંડો કાપાનો ઘા.

(૧૧) જમણા હાથની તર્જની, મધ્યમા, અનામિકા, કનિષ્ઠિકા અને અંગૂઠાની દરેક પ્રોક્સિમલ ફેલેન્ક્સ ઉપર ૦.૫ સે.મી. x ૦.૨ – ૦.૪ સે.મી. x પેશીથી ત્વચા સુધીની ઊંડાઈવાળા ચીરાયેલા ઘા. ઉપરોક્ત તમામ ઇજાઓ લાલ રંગની છે અને તેમાં સક્રિય રક્તસ્રાવ હાજર છે.

૧૫ દર્દી એટલે કે આરોપીને ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ વધુ સારવાર અને વ્યવસ્થાપન માટે એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, બરોડા ખાતે ખસેડવામાં આવ્યો હતો. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, બધી ઇજાઓ ધારદાર કાપકામ કરનારી વસ્તુથી શક્ય હતી અને ઇજાઓનો સમયગાળો ૧૨ કલાકની અંદરનો હતો. બચાવ પક્ષ દ્વારા તેની જરાહત લેવામાં આવી હતી, જેમાં તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે ઈશ્વાના પ્રમાણપત્રમાં ઘણી ઇજાઓ સામાન્ય છે અને તેણે એ પણ જણાવ્યું હતું કે ઇજાઓમાંથી રક્તસ્રાવ થતો હતો અને તે ઇજાઓ ગંભીર સ્વભાવની હતી. ઇજાઓ અનિચ્છાપૂર્વક પહોંચાડવામાં આવી હતી તેવી સૂચનાને તેણે નકારી હતી. ઈશ્વાની ઇજાઓ અંગે, તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે ઇજા નં. ૪, ૫, ૯, ૧૨ અને ૧૩ સ્વચ્છ કાપવાળી ઇજાઓ નહોતી. આરોપી અંગે, સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે આરોપીની ઇજાઓ આરોપી પોતે સિવાય અન્ય કોઈએ પહોંચાડી હોઈ શકે કે કેમ

તે અંગે તે કહી શકતો ન હતો. આરોપીને થયેલી ઇજાઓ અંગે તેણે એક્સ-રે કરાવ્યો હતો. ઇજાઓની ગંભીરતાને કારણે હિતેશકુમારની સોનોગ્રાફી કરવામાં આવી હતી. આ એક ડૉક્ટરના પુરાવાનો સંપૂર્ણ ભાગ છે.

૧૬ જ્યારે ડૉ. કમલેશભાઈ ગણેશભાઈ રાઠોડ, જેઓ આંક - ૧૮ પર ફ.સાક્ષી૭ તરીકે તપાસવામાં આવ્યા હતા, તેમણે જણાવ્યું કે ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ પોલીસ કોન્સ્ટેબલ વિનોદભાઈ મગનભાઈ, બકલ નં. ૧૬૫૬, ઇન્કવેસ્ટ પંચનામા સાથે, ગીતાબેન હિતેશકુમાર અધ્વર્યુ અને પૂજન હિતેશકુમાર અધ્વર્યુ એવા બે મૃતદેહોને મૃતપરીક્ષણ માટે લાવ્યા હતા. ૧૪મી એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના રોજ બપોરે ૨.૧૫ વાગ્યે તેમણે ગીતાબેનનું મૃતપરીક્ષણ શરૂ કર્યું. તપાસ કરતાં, મૃતદેહ પર નીચે મુજબની બાહ્ય ઇજાઓ મળી આવી: (૧) જમણી જાંઘના મધ્ય ૧/૩ ભાગની એક્સટેન્સર સપાટી પર ૧ ½ x ½ કદનો, સ્નાયુ સુધી ઊંડો, તિરછો કાપાનો ઘા, જેમાં લોહીના ગાંઠા હતા અને ઘાના કદ મુજબ કપડાં કપાયેલાં હતાં.

(૨) જમણા હાઈપોડર્મિક પ્રદેશ પર ૧ x ½ ગુહા-ઊંડો છરીથી કાપાયેલ ઘા, જેમાં લોહીનો ગાંઠવાળો ઘા હાજર હતો.

(૩) જમણા ખભાના આગળના ભાગ પર તિરછી સ્થિતિમાં ૧ x ½ સ્નાયુ-ઊંડો ચીરોવાળો ઘા, જેના આસપાસ ગાઢ થયેલું રક્ત હતું.

(જ) ૧ x ½ પોલાણ સુધી ઊંડો કાપેલો ભોંકવાનો ઘા, ડાબી બગલ પર તિરછી સ્થિતિમાં, ઘામાંથી રક્તલિપ્ત સ્નાયુ બહાર આવતો, આંતરપસળીય જગ્યામાં, અગ્ર ભાગે.

(પ) ડાબા હાથના બગલના ફ્લેક્સર ભાગ પર ૧ ½ x ½ પેશી સુધી ઊંડો કાપાનો ઘા, સુકાયેલા લોહીના ગાંઠા હાજર, આડો હકારાત્મક.

(ડ) ડાબા હાથના મધ્ય ભાગ પર ૧ ½ માસપેશી સુધી ઊંડો, તિરછો કાપાનો ઘા, જેમાં જમેલું લોહી + ઘાના આસપાસ

(૭) ડાબા ભાગના નીચલા ભાગમાં ૧ x ½, ઊઝરડા સુધી ઊંડો કાપાનો ઘા.

પૂર્વબાહુ, એક્સ્ટેન્સર, તિર્યક, ઘાની આજુબાજુ જમાયેલા લોહી સાથે હકારાત્મક.

(૮) ડાબા આગળના હાથના મધ્ય ૧/૩ ભાગના બાહ્ય બાજુના પાસા પર ૨ x ½ માપનો, સ્નાયુ સુધી ઊંડો, તિરછા સ્થિતિવાળો ચીરાયેલો ઘા, જેના આસપાસ જમાયેલું લોહી હતું.

(૯) ડાબા હાથના આગળના ભાગના ઉપરના ૧/૩ ભાગ પર તિરછી સ્થિતિમાં ૧ x ½ ની, સ્નાયુ સુધી ઊંડી, કાપેલી ઈજા, જેમાં લોહીના ગાંઠા હતા.

(૧૦) ડાબા હાથના આગળના ભાગના મધ્ય ૧/૩ ના ફ્લેક્સર ભાગ પર આડવી સ્થિતિમાં, ૧ x ૧/૨ કદનો, સ્નાયુ સુધી ઊંડો કાપેલો ઘા, જેમાં ઘા પર જમેલું લોહી હાજર હતું.

(૧૧) ડાબા અંગૂઠાના વળાંકકર્તા ભાગ પર (હથેળીની સપાટી) તિરછી સ્થિતિમાં ૩ x ૧ સે.મી.નું કાપાથી થયેલું ઘા, ઊંડાઈ કાપા જેટલી.

(૧૨) ડાબા હાથની તર્જની આંગળીના પામર ભાગ પર તિરછી સ્થિતિમાં, પેશી સુધી ઊંડો ૨ x ૧ સેમીનો કાપેલો ઘા.

(૧૩) ડાબી જાંઘના મધ્ય ૧/૩ ના બાહ્ય ભાગ પર તિરછી સ્થિતિમાં ૨ x ૧/૨ પેશી સુધી ઊંડી કાપેલી ઈજા, જેમાં રક્ત ગંઠાયેલું હતું અને કપડાં કપાયેલા હતા.

(૧૪) ડાબા ઘૂંટણ ઉપર ૨ x ૧ સે.મી. કદનો, તિરછો આવેલો, ફક્ત ચામડી સુધીનો કાપાનો ઘા, જેના પર સૂકાઈ ગયેલા લોહીના ગાંઠા હતા.

(૧૫) જમણા ભૂપર જમણી બાજુની પાંપણોમાં રક્તસ્રાવજન્ય કાળાશ સાથે ૫ x ૧ સે.મી.નું, સ્નાયુની ઊંડાઈ સુધી પહોંચતું, તિરછું આવેલું છરી જેવું ચીરાયેલું ઘા, જેમાં જમાયેલું લોહી હાજર હતું.

(૧૬) છાતીના ડાબા ભાગના નીચલા ભાગની પીઠ પર, બાજુની સીમા પાસે, અનુકૂળ દિશામાં સ્થિતિ ધરાવતો ૧ ½ x ½ કદનો, તિરછો, ખોચો સુધી ઊંડો છરીથી થયેલો ઘા.

૧૭ ડોક્ટરના જણાવ્યા અનુસાર, ઈજાઓ મરણપૂર્વની હતી અને બાહ્ય ઈજાઓને અનુરૂપ આંતરિક ઈજાઓ પણ હતી. બાહ્ય ઈજાઓના કારણે, હૃદયના જમણા એટ્રિયમ પર ૩ x ૧ સેમીનું, હૃદયની ગુહા સુધી ઊંડું કાપાવાળું ઘા હતું, હૃદયની આસપાસ મોટા પ્રમાણમાં લોહીના ગાંઠા હતા અને પેરિકાર્ડિયમ પણ કપાઈ ગયું હતું. હૃદયના બધા ખંડો ખાલી હતા. સાક્ષીએ જણાવ્યું કે આ ઈજાઓ, જે બાહ્ય ઈજા નં. ૪ ને અનુરૂપ હતી, ભારે બળથી ઈજા પહોંચાડવામાં આવે તો થઈ શકે. તેના જણાવ્યા મુજબ, હૃદયની ઈજાઓને કારણે થયેલા અતિરિક્ત ઇન્ટ્રાથોરેસિક રક્તસ્રાવથી થયેલા આઘાતના કારણે મૃત્યુ થયું હતું. તેણે વધુમાં જુબાની આપી કે બાહ્ય ઈજા નં. ૪ અને તેને અનુરૂપ આંતરિક ઈજા, સ્વાભાવિક પરિસ્થિતિઓના સામાન્ય પ્રવાહમાં, મૃત્યુ કરવા માટે પર્યાપ્ત હતી અને મુદામાલ લેખ નં. ૭ છરીથી થઈ શકે તેવી હતી. તેણે આંક-૨૦ પર મરણોત્તર નોંધ અભિલેખ પર મૂકી. સાક્ષીએ તે જ દિવસે બપોરે ૪.૩૦ વાગ્યે ત્રણ વર્ષના પુજન હિતેશકુમારના મૃતદેહનું પણ મરણોત્તર પરીક્ષણ કર્યું હતું. આ સાક્ષીના જણાવ્યા અનુસાર, પુજનને નીચે મુજબની બાહ્ય ઈજાઓ હતી: ડાબી (૧) બાજુની છાતી પર, કમા ઇન્ટરકોસ્ટલ સ્પેસમાં, આડી સ્થિતિમાં, ૨ ½ x

૧ ½ સેમીનું, ગુહા સુધી ઊંડું કાપાવાનું ભોંકાણવાનું ઘા, લોહીના ગાંઠા + સાથે.

(૨) ૩ x ૨ સે.મી. તથા ૨ x ૧ સે.મી.નું કાપાથી થયેલું ઘા, સ્થિતિમાં તિરછું, સ્નાયુ સુધી ઊંડું, ડાબી ઉપરની સ્કેપ્યુલર વિસ્તારમાં, લોહીના ગાંઠા.

(૩) ડાબી લંબાર પ્રદેશના પાછળના ભાગમાં તિર્યક સ્થિતિમાં, રક્તના ગઢાઓ સાથે, ૨ x ½ x ૧ ½ x ½ સે.મી.નું સ્નાયુ સુધી ઊંડું કાપેલું ઘા.

(૪) ડાબા કમરના પ્રદેશના સ્વ-પક્ષીય ભાગમાં, ૧ x ૧ સેમી કદનું, પેશી સુધી ઊંડું, તિરછું કાપાનું ઘા.

(૫) ડાબી કમરના પ્રદેશ પર ૧ ½ x ૧ સે.મી. કદનો, સ્નાયુ સુધી ઊંડો કાપાનો ઘા.

(૬) જમણી બાજુની છાતી પર ૨ x ૧ સેમીનું સ્નાયુ સુધી ઊંડું કાપાનું ઘા, સૂકાયેલું લોહી.

(૭) જમણી બાજુની છાતી પર ૨ x ૧ સે.મી. કદનું માંસપેશી સુધી ઊંડું કાપેલું ઘા, સૂકાયેલું લોહી.

(૮) જમણી બાજુ પર ૧ ½ x ૧ સેમીનું ગુહા સુધી ઊંડું કાપેલું ભોંકાવાનું ઘા.

હાયપોકોન્ડ્રિયા પ્રદેશ, તિરછી સ્થિતિમાં, ઘામાંથી આંતરડાં બહાર આવતાં, તથા ઘામાંથી નીકળેલા રક્તદાગ જોવા મળતાં.

(૯) જમણા સ્કેપ્યુલર પ્રદેશના બાજુના નીચલા કિનારે સ્થાન પર ૩ x ૨ સે.મી.નું, ગુહા સુધી ઊંડું, તિરછું કાપેલું છરીપ્રહારજન્ય ઘા, જેમાંથી રક્તમિશ્રિત સાવ હાજર હતો.

ફેફસા અને આંતરડાં પર પણ અનુરૂપ આંતરિક ઇજાઓ હતી. પેટમાં પણ આંતરિક ઇજાઓ હતી. પેટ લોહીથી સંપૂર્ણ ભરેલું હતું. તેમના મતે, મૃતક પૂજનનું મૃત્યુ જમણા ફેફસા અને ચક્રતને થયેલી ઇજાઓના અનુસંધાનમાં થયેલા અતિરિક્ત આંતરિક વક્ષીય તથા આંતરિક સ્પાઇનલ-પેટીય રક્તસ્રાવજન્ય આઘાતને કારણે થયું હતું. ડૉક્ટરે જણાવ્યું કે ઇજાઓ મૃત્યુપૂર્વની હતી અને મુદામાલ લેખ નં. ૭ની છરીથી થવી શક્ય હતી. બાહ્ય ઇજાઓ નં. ૮ અને ૯ તથા તેની અનુરૂપ આંતરિક ઇજાઓ સ્વાભાવિક ક્રમમાં મૃત્યુ સર્જવા માટે પૂરતી હતી. ઇજાઓની સંખ્યા ધ્યાનમાં લેતાં, ડૉક્ટરના મત મુજબ એવું કહી શકાય કે મૃતકની નિર્દયતાપૂર્વક હત્યા કરવામાં આવી હતી. આ સાક્ષીની વિગતવાર જિરહ કરવામાં આવી હતી. જિરહમાં તેમણે એ નકાર્યું કે બંને પોસ્ટમોર્ટમ નોંધોમાં નોંધાયેલી ઇજાઓ ઉપરી સ્વરૂપની ઇજાઓ હતી. તેમણે સ્વીકાર્યું કે ઇજાની દિશા, અર્થાત્ જમણી બાજુથી ડાબી બાજુ કે બહારની દિશાથી, પોસ્ટમોર્ટમ

નોંધોમાં તેમણે દર્શાવી નહોતી. તે સિવાય, આ સાક્ષીની જિરહમાં કંઈ મહત્વનું પૂછવામાં આવ્યું નથી.

૧૮ ફરિયાદ પક્ષે સમર્થનરૂપે વૈજ્ઞાનિક અધિકારી બાબુભાઈ શંભુભાઈ ભાયાણીની આંક ૨૨ પર ફ.સા.સાક્ષી૮ તરીકે તપાસ કરી હતી. તેઓ એ જ દિવસે સવારે ૧૧.૧૫ વાગ્યે ગુનાના સ્થળે ગયા હતા અને રક્તના નમૂનાઓ એકત્ર કર્યા હતા, જે એફ.એસ.એલ.ને મોકલવામાં આવ્યા હતા. ફ.સા.સાક્ષી૯ હરિવદન ઈશ્વરલાલ જાની આરોપીના પડોશી હતા અને ઈશ્વાના બૂમાબૂમ કરતાં બપોરે ૧૨ વાગ્યે પડોશીઓ આરોપીના ઘેર ભેગા થયા હતા અને આરોપીએ તેમને હાંકી કાઢ્યા હતા, તે હકીકત સાબિત કરવા ફરિયાદ પક્ષે તેમની તપાસ કરી હતી. આ સાક્ષીએ ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. તેવી જ રીતે, ફ.સા.સાક્ષી૧૦ અર્યનાબેન અનંતકુમાર શર્મા પણ પડોશી છે અને તેમની તપાસ આંક ૨૫ પર કરવામાં આવી હતી. જો કે આ સાક્ષી પડોશી હતી, તેમ છતાં મૃતક ગીતાબેન સંબંધિત ઇન્કવેસ્ટ પંચનામાના આંક ૨૬ પર પંચ તરીકે તેમની તપાસ કરવામાં આવી હતી. તેમણે પંચનામાને સમર્થન આપ્યું હતું. ફ.સા.સાક્ષી૧૧ ભરતભાઈ સોમાભાઈ આંક૩૦ અને આંક—૩૩ના પંચનામાના પંચ છે, જેના દ્વારા ઇજાગ્રસ્ત અને મૃતકના કપડાં પોલીસે કબજે કર્યા હતા. પંચે બંને પંચનામાઓને સમર્થન આપ્યું હતું. ફ.સા.સાક્ષી૧૨ પ્રકાશચંદ્ર બંશીલાલ કાયસ્થ, જેમની તપાસ આંક૩૫ પર કરવામાં આવી હતી, તેઓ આંક — ૩૬ના પંચનામાના પંચ છે, જે ગુનાના સ્થળનું પંચનામું છે અને તે ૧૪.૪.૨૦૦૭ના

રોજ સવારે ૧૧.૩૦ વાગ્યાથી બપોરે ૧૩.૩૦ વાગ્યા સુધી તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. જો કે તેમણે પંચનામા બાબતે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું ન હતું, તેમ છતાં તેમની પ્રતિપરીક્ષા વિદ્વાન સરકારી વકીલ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. ફ.સા.સાક્ષી૧૩ નિઝામબેગ અબ્દુલબેગ મિર્ઝા, જેમની તપાસ આંક૪૩ પર કરવામાં આવી હતી, તેઓ આંક૪૪ના પંચનામાના પંચ છે, જેના દ્વારા ઈજાગ્રસ્તના કપડાં પોલીસે કબજે કર્યા હતા. આ સાક્ષીએ આંક ૪૪ના પંચનામાને સમર્થન આપ્યું હતું. ફ.સા.સાક્ષી૧૪ કિરણબેન રમેશભાઈ પટેલ, જેમની તપાસ આંક૫૧ પર કરવામાં આવી હતી, તેઓ ફરી એકવાર તે હકીકત સાબિત કરવા માટેના પડોશી સાક્ષી છે કે દુર્ભાગ્યપૂર્ણ રાત્રે આરોપી ગીતાબેનને માર મારી રહ્યો હતો અને ઈશ્વાના બૂમાબૂમ કરતાં ટોળું ભેગું થયું હતું. આ સાક્ષીએ ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી.

૧૯ ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી ૧૫ મુકેશભાઈ ઝીનાભાઈ ગામીત, જેમની તપાસ આંક ૫૨ પર કરવામાં આવી છે, તેઓ એક મહત્વપૂર્ણ સાક્ષી છે, અને તેમના મુજબ, તેઓ પોતાના નિવેદનની તારીખથી છેલ્લા બે વર્ષથી નિત્યાનંદ હોસ્પિટલના મેડિકલ સ્ટોરમાં આરોપી સાથે સેવા બજાવતા હતા. સાક્ષીના મુજબ, તેઓ તે મેડિકલ સ્ટોરમાં જોડાયા તે પહેલાંથી આરોપી ત્યાં સેવા બજાવતો હતો. એપ્રિલ, ૨૦૦૭ના મહિનામાં, તેમને આરોપીના નિવાસસ્થાને બોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમણે જણાવ્યું કે તે પહેલાં અંદાજે ત્રણ મહિનાથી આરોપી પોતાની નોકરી પર આવતો ન હતો. પોલીસ દ્વારા તેમને આરોપીએ

લખેલી આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠી બતાવવામાં આવી હતી અને તેમણે આરોપીના હસ્તલેખને ઓળખ્યો હતો કારણ કે તેઓ આરોપીના હસ્તલેખથી પરિચિત હતા. તેમના નિવેદનમાં આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠી આંક-૫૩ તરીકે નિશાનિત કરવામાં આવી હતી. બચાવ પક્ષ દ્વારા તેમની પ્રતિપરીક્ષા કરવામાં આવી હતી અને તે મુજબ, ઘટનાના દિવસે તેમને બપોરે ૩.૦૦ થી ૩.૩૦ વાગ્યે બોલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમણે નકાર્યું કે મેડિકલ સ્ટોરમાં કોઈ હાજરી નોંધપોથી રાખવામાં આવતી હતી. તેમણે નકાર્યું કે આરોપીને તેની નોકરીમાંથી ઘટાડવામાં આવ્યો હતો. તેમણે સ્વીકાર્યું કે ઘટનાને અંગે તેમને વ્યક્તિગત રીતે કશું જ જાણતું ન હતું. જ્યારે તેઓ આરોપીના ઘરે પહોંચ્યા ત્યારે તેમને આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠી બતાવવામાં આવી હતી. તેમાં શું લખેલું હતું તે જણાવવા જેટલું તેમણે આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠી વાંચી નહોતી. તેઓ આરોપીના ઘરના વર્ણન આપી શક્યા નહોતા. તેમણે એ સૂચન નકાર્યું કે આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠીનો હસ્તલેખ આરોપીનો હોવાનું દેખાતું હોવાથી સાક્ષી એવું કહી રહ્યા હતા કે આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠીનો હસ્તલેખ આરોપીનો હતો. તેમણે આ આક્ષેપ નકાર્યો કે તેઓ આરોપીના ઘરે ગયા નહોતા અને આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠીમાં આરોપીના હસ્તલેખની ઓળખ કરી નહોતી.

૨૦ અંતિમ સાક્ષી એટલે કે ફ.સાક્ષી-૧૬ અર્જિતકુમાર દયાશંકર શ્રીવાસ્તવ, જેઓની તપાસ આંક - ૫૪ પર કરવામાં આવી હતી, તે તપાસ અધિકારી હતા. સાક્ષીને એવી માહિતી મળી હતી કે કૈલાશનગરમાં હત્યા બની હતી અને તેથી

તેઓ કૈલાશનગર ગયા હતા. જ્યારે તે કૈલાશનગર પહોંચ્યા, ત્યારે તેમણે ત્યાં એક એમ્બ્યુલન્સ ઉભી હોવાનું જોયું. તેમણે ઉર્મિલાબેનની ફરિયાદ નોંધેલી, જેને તેમણે આંક-૮ તરીકે ઓળખાવી. ફરિયાદ પરથી ગુનો નોંધવામાં આવ્યો અને ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીના અધિકારીને બોલાવવામાં આવ્યા. ઇન્ડવેસ્ટ પંચનામું તૈયાર કર્યા બાદ અને ગુનો નોંધ્યા પછી, તેમણે ગુનાની તપાસ કરી અને આરોપપત્ર રજૂ કર્યું.

૨૧ આ ફરિયાદ પક્ષ તરફથી આવેલું સર્વ પુરાવું છે.

૨૨/૨૦૦૮ની ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭ માં, અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી એન.કે. મજમુદારે જોરશોરથી દલીલ કરી હતી કે આખો મામલો બાળ સાક્ષી ફ.સાક્ષી-૨ ઇશ્વાના પુરાવા તથા કહેવાતી ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત, જે આરોપીએ સાક્ષી ફ.સાક્ષી-૫ જલમભાઈ સોલંકી સમક્ષ કરી હોવાનું જણાવાય છે, તેના ઉપર આધારિત છે. વિદ્વાન એડવોકેટ દ્વારા આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે ઇશ્વા પાઠ ભણાવેલી સાક્ષી છે અને તેણે આરોપી પ્રત્યે જન્મથી જ રહેલી દ્વેષભાવના કારણે, એવી ઘટના વર્ણવી છે જે સાબિત થઈ શકી નહોતી. એમ જણાવાયું છે કે ફરિયાદ પક્ષના કેસ મુજબ, ઘટનાનું મૂળ કારણ પરિવારમાં આવેલી આર્થિક તંગી હતી. જ્યારે ઇશ્વાએ પોતાની જુબાનીમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે આરોપીના ઓછા વેતનને કારણે પરિવારમાં કોઈ ઝઘડો કે વિવાદ નહોતો. વિદ્વાન એડવોકેટના જણાવ્યા મુજબ, આ વાત બાળ સાક્ષીના પુરાવાની

ગુણવત્તા દર્શાવે છે. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે બાળ સાક્ષી તેને ભણાવેલા બનાવટી તથ્યો ગૂંથવામાં તત્પર રહે છે. ખાસ કરીને જોરપૂર્વક એવું જણાવાયું છે કે પોતાની જુબાનીમાં સ્પષ્ટ વધારાઓ સાથે ઇશ્વારે નિર્વિવાદ શબ્દોમાં સ્વીકાર્યું હતું કે તેણે પોતાના પિતાના વિરુદ્ધ જુબાની આપી કારણ કે તે તેમને ઘૃણા કરતી હતી અને તેથી આ સાક્ષીના પુરાવા પર જરાય વિશ્વાસ મૂકી શકાય નહીં. પુરાવામાં આવ્યું છે કે ઘટના પછી તે બોમ્બે ખાતે તેના મામાઓ અને માસીઓ સાથે રહેતી હતી. બંનેને તેના પ્રત્યે સ્નેહ હતો અને તેથી વિદ્વાન એડવોકેટના જણાવ્યા મુજબ, આ સાક્ષીને પાઠ ભણાવવાની સંપૂર્ણ શક્તિ હતી, કારણ કે તેના મામાએ જ તેને અદાલતમાં લાવી હતી, જે વાત તેણે સ્વીકારી છે. સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે ૧૧ વર્ષની આ બાળ સાક્ષી સ્વભાવથી જટિલ અને પોતાના પિતા પ્રત્યે ભારે પૂર્વગ્રહ ધરાવતી હોવાથી, ઘટના જેમ બની હોય તેમ તથ્યો રજૂ ન કરી શકે. ઘટના કેવી રીતે બની તે સમજવા માટે તે પરિપક્વ નહોતી. અપીલકર્તાના વિદ્વાન એડવોકેટે અમારું ધ્યાન તેની જુબાની તરફ દોર્યું હતું, જેમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે ઘટનામાં મુદામાલ આર્ટિકલ નં. ૭ જેવી છરી વપરાઈ હતી અને તેનો પહેલો ભાગ બીજા ભાગથી અલગ કરવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તા તરફના વિદ્વાન એડવોકેટના જણાવ્યા મુજબ, આ હકીકત પણ બાળ સાક્ષીના પુરાવાની વિશ્વસનીયતા અંગે શંકા ઊભી કરે છે. આ હકીકતનું મૂલવણી કરવા બાબતે નીચલી અદાલત તરફથી મનનનો કોઈ ઉપયોગ થયો

નથી. તેથી એમ રજૂ કરવામાં આવે છે કે જો બાળ સાક્ષી પર વિશ્વાસ ન કરવામાં આવે, તો આરોપીને ગુના સાથે સાંકળતું પુરાવામાં કશું જ બાકી રહેતું નથી.

૨૩ ત્યારબાદ અપીલકર્તા તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે ફ.સાક્ષી-૫ જલમભાઈ સોલંકી મારફતે સાબિત થયેલ હોવાનું આક્ષેપિત ન્યાયાલયબાહ્ય કબૂલાત અંગે ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા પર પણ આક્ષેપ કર્યો. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે જોરશોરથી દલીલ કરી કે નોંધ લેવા યોગ્ય અત્યંત મહત્વપૂર્ણ પરિબળ સમયનું પરિબળ છે. ઇશ્વાના કહેવા મુજબ ઘટના રાત્રે આશરે ૧૨.૦૦ થી ૧૨.૩૦ દરમિયાન બની હતી. ત્યારબાદ, આરોપીએ ટીવી જોયું અને પછી બંને દરવાજા ખોલ્યા અને પાછળના દરવાજેથી જલમભાઈને બોલાવી કબૂલાતરૂપ નિવેદન કર્યું, અને ફરિયાદ પક્ષના કેસ મુજબ તે સમય આશરે ૪.૦૦ થી ૪.૩૦નો હતો તથા જલમભાઈ સોલંકી ઉર્મિલાબેન-ફરિયાદીના ઘરે આશરે ૫.૦૦ થી ૫.૩૦ વાગ્યે પહોંચે છે. વિદ્વાન વકીલના મતે, સમયસંદર્ભે ભારે વિસંગતિ છે. જો એવું હોત, તો ઇશ્વા કે આરોપી, તેઓને થયેલી ઇજાઓ સાથે આશરે ૪ થી ૪ ½ કલાક સુધી જીવિત રહી શક્યા હોત નહિ. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે ન્યાયાલયબાહ્ય કબૂલાતનું પુરાવાકીય મૂલ્ય તે સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર આધારિત છે જેના સમક્ષ આરોપીએ આવી કબૂલાત કરી હોવાની શક્યતા દર્શાવવામાં આવે છે. ફ.સાક્ષી-૫ જલમભાઈ કોઈ પણ રીતે વિશ્વસનીય સાક્ષી નથી. પ્રથમ તો, સમય અંગે જલમભાઈ ફરિયાદ પક્ષના કેસ સાથે સુસંગત નથી. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી કે, બીજું, અમને સાક્ષી જલમભાઈના

પુરાવામાં મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસો મળે છે. તેણે જિરહમાં કબૂલ્યું કે જ્યારે આરોપીએ તેને બોલાવ્યો ત્યારે તેની પત્ની તેના માટે ભોજન તૈયાર કરતી હતી અને સૌપ્રથમ તેની પત્નીએ આરોપીને જવાબ આપ્યો હતો, એવું તેણે પોલીસ સમક્ષ કહ્યું નહોતું. આરોપીને જોઈને તે ગભરાઈ ગયો હતો અને તેણે પોતાના ઘરના પાછળના દરવાજા બંધ કરી દીધા હતા, એવું પણ તેણે પોલીસ સમક્ષ જણાવ્યું નહોતું. રજૂઆત કરવામાં આવી કે આ સાક્ષીનું વર્તન શંકાસ્પદ છે કારણ કે આરોપીની કબૂલાત પછી તેણે ન તો એમ્બ્યુલન્સ બોલાવી અને ન પોલીસને જાણ કરી, અને આક્ષેપ મુજબ તે ઉર્મિલાબેન પાસે પહોંચ્યો. તેણે પોતાની જબાનીમાં સ્વીકાર્યું છે કે તેની પાસે મોબાઈલ ફોન હતો અને ઉર્મિલાબેનના ઘરમાં પણ ફોનની સુવિધા હતી, તેમ છતાં તેણે ઉર્મિલાબેનને ફોન પર સંપર્ક કરવાનો પ્રયાસ કર્યો નહોતો. જિરહ દરમિયાન બાબતની પરાકાષ્ઠાએ, આ સાક્ષીએ કબૂલ્યું કે તેણે ઘટના જોઈ નહોતી, પરંતુ ગુનાસ્થળ આસપાસ ભેગા થયેલા લોકોથી ઘટનાની વાત સાંભળી હતી અને તેથી આ સાક્ષી ઘડાયેલો સાક્ષી હોવાનું જણાય છે અને તેના પર વિશ્વાસ મૂકી શકાય તેમ નથી. જો આ સાક્ષીના પુરાવામાં છિદ્રો હોય, તો આ સાક્ષી સમક્ષ કરવામાં આવી હોવાનું આક્ષેપિત ન્યાયાલયબાહ્ય કબૂલાત કલ્પિત સ્વરૂપનો પુરાવો છે, જેને નીચલી અદાલતે માન્ય માનવો ન જોઈએ હતો. વધુમાં એવું જણાવાયું છે કે નોંધ પર મુકાયેલા ગુનાસ્થળના નકશા મુજબ અને જલમભાઈ સોલંકીના કહેવા પ્રમાણે, જલમભાઈ સોલંકીના ઘરથી આરોપીનું ઘર માંડ ૬ ફૂટના અંતરે આવેલું

છે. એ જ રીતે, આરોપીના ઘરની આસપાસ અન્ય ઘરો પણ આવેલાં છે. જો ફરિયાદ પક્ષે જણાવ્યું છે તેમ આરોપીએ છરીના ઘા કર્યા હોત, તો પડોશીઓને ચીસો તથા પીડા અને વ્યથાના બૂમો સંભળાયા હોત અને વધુ લોકો ત્યાં આકર્ષાયા હોત. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલના મતે, જો જાલમભાઈ સોલંકીની જબાનીનું આ દષ્ટિકોણથી મૂલવણ કરવામાં આવે, તો તેના પુરાવાને કોઈ વિશ્વસનીયતા આપી શકાય નહિ અને તેથી ફરિયાદ પક્ષ ન્યાયાલયબાહ્ય કબૂલાત સાબિત કરી શક્યું નથી. આ સાક્ષીના પુરાવા પર આધાર રાખવામાં વિદ્વાન નીચલી અદાલતે ભૂલ કરી હતી.

૨૪. તેથી અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે જો સાક્ષી ઇશ્વા અને સાક્ષી જાલમભાઈ સોલંકીને વિશ્વસનીયતામાં ઓછા ગણવામાં આવે, તો આરોપી વિરુદ્ધ ફરિયાદ પક્ષનો કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત થતો નથી. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાની વધુ તપાસ કરવામાં આવે તો સ્પષ્ટપણે બહાર આવે છે કે મૃત્યુ પામેલ ગીતાબેનની બહેનપણી અને ફરિયાદી ઊર્મિલાબેન, જેઓ ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૧ તરીકે પરીક્ષિત થયા હતા, તેમણે જિરહમાં અચોક્કસ શબ્દોમાં સ્વીકાર્યું હતું કે તેમણે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ તેવી રીતે વર્ણવ્યો હતો જેમ ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૫ જાલમભાઈ સોલંકીએ સૂચવ્યું અને દર્શાવ્યું હતું. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે આ હકીકતમાંથી બે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ તારણો નીકળી શકે છે કે જાલમભાઈ સોલંકી રસ ધરાવતા સાક્ષી છે અને એફ.આઈ.આર.માં

ઊર્મિલાબેને જે કંઈ જણાવ્યું છે તે સાચું નથી અને જે જણાવાયું છે તે શ્રુતિપર
 આધારિત પુરાવો છે, જે જાલમભાઈ સોલંકી અને ઊર્મિલાબેને ગુનાસ્થળ
 આસપાસ ભેગા થયેલા વ્યક્તિઓ પાસેથી સાંભળ્યું હતું. આ હકીકત ફરિયાદ
 પક્ષના કેસને સ્પષ્ટપણે નબળો પાડે છે. વધુમાં આ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે
 બે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ સાક્ષીઓ, જેઓ સ્વાભાવિક સાક્ષીઓ અને આરોપીના
 પડોશીઓ હતા, તેમણે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નહોતું. તે
 સાક્ષીઓ ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી-૯ હરિવદન ઈશ્વરલાલ જાની અને ફરિયાદ
 પક્ષના સાક્ષી-૧૪ કિરણબેન રમેશભાઈ પટેલ છે. બંનેએ આ હકીકતનો ઇનકાર
 કર્યો કે રાત્રે લગભગ ૧૨.૦૦ વાગ્યે આરોપી અને તેની મૃત્યુ પામેલ પત્ની વચ્ચે
 કોઈ ઝઘડો થયો હતો અને આરોપીના મકાનની આસપાસ લોકો ભેગા થયા
 હતા. ત્યારબાદ આરોપીએ લોકોને ગાળો આપી ત્યાંથી ચાલ્યા જવા માટે બૂમો
 પાડી હતી, કારણ કે તે તેનો વ્યક્તિગત મામલો હતો, તે હકીકતનો પણ ઇનકાર
 કરવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારપછીના ફરિયાદ પક્ષના અનુગામી બનાવોને પણ
 બંને સાક્ષીઓએ સમર્થન આપ્યું નહોતું. રજૂઆત કરવામાં આવી કે તેથી
 આરોપીએ લીધોલો બચાવ એવો કે તે બેહોશ થઈ ગયો હતો અને કોઈ તૃતીય
 પક્ષે તેના કુટુંબજનોની હત્યા કરી હતી તથા તેને ઇજા પહોંચાડી હતી, તે
 સંભાવ્ય છે અને વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે સમગ્ર કેસની ઉપરોક્ત
 રીતે મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા. તેથી વિનંતી કરવામાં આવી કે
 ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૯ હેઠળ આરોપીની દોષિત

ઠરાવવાની કાર્યવાહી રદ કરવામાં આવે અને અપીલ મંજૂર કરીને આરોપીને આવા ગુનાઓમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવે.

રૂપ તેના વિપરીત, સામાવાળા-રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એલ.બી. દાભીએ જોરશોરથી દલીલ કરી કે ફરિયાદ પક્ષનો મામલો નોંધપાત્ર પુરાવા અને પ્રત્યક્ષ પુરાવા પર આધારિત છે, માત્ર ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત પર નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ફરિયાદી તરીકે આંક ફ.સાક્ષી-૧ તરીકે તપાસવામાં આવેલી ઉર્મિલાબેન સાચી અને વિશ્વસનીય સાક્ષી છે અને આ સાક્ષીને પોલીસ દ્વારા કેવી રીતે બનાવટી બનાવી શકાય અને કયા હેતુસર બનાવટી બનાઈ હોય તે સમજાતું નથી. તેણીએ પોતાના પુરાવામાં જે જણાવ્યું કે ફરિયાદ જલમભાઈએ કહ્યા મુજબ તેણીએ વર્ણવી હતી, તેનો માત્ર એટલો જ અર્થ થાય છે કે ફરિયાદમાં તે બધું સમાવાયેલ છે જે તેણીએ જલમભાઈ તથા ગુનાસ્થળે ભેગા થયેલા અન્ય લોકોથી સાંભળ્યું હતું. નિઃસંદેહ, ફરિયાદ પક્ષ આ સાક્ષીને પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી તરીકે રજૂ કરતું નથી. બાળ સાક્ષી ઈશ્વાનું નિવેદન સર્વથા નિર્દોષ અને એક એવા બાળનું પરિપક્વ વર્ણન છે, જેને તેના પિતાએ ગંભીર રીતે ઈજા પહોંચાડી હતી. તેણીને તેના શરીરના અગત્યના ભાગ પર ઈજાઓ થઈ હતી અને તેણીએ પોતાની માતા તથા ત્રણ વર્ષના ભાઈની ફૂર હત્યા પોતાની આંખે જોઈ હતી. સ્વાભાવિક છે કે આવા બાળ સાક્ષીને પોતાના પિતા પ્રત્યે શ્રેષ્ઠ હોવો જોઈએ, જે તેના નિવેદનમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે, છતાં તે ફરિયાદ પક્ષના મામલાના મૂળ આધારને અસર કરતું નથી. વિદ્વાન નીચલી

અદાલતના ન્યાયાધીશે તેણીને પૂછપરછ કરીને અને પ્રશ્નો પૂછીને તેની પરિપક્વતા નિશ્ચિત કરી હતી. માત્ર તેણીએ એમ કહ્યું કે તે પોતાના પિતાના વિરુદ્ધ ગઈ હતી એટલા માટે તેના પુરાવાને ફગાવી શકાય નહીં. ઈશ્વા શીખવવામાં આવેલી સાક્ષી હતી એવું માનવાનું કોઈ કારણ નથી. જ્યારે તેનું નિવેદન નોંધાયું ત્યારે ઈશ્વાની ઉંમર ૧૧ વર્ષ હતી. બનાવના સમયે પણ તે પોતાના આસપાસ બનેલી પરિસ્થિતિઓ અને ઘટનાઓને સમજવા સક્ષમ હતી. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે પિતા આરોપી તરીકે જેલમાં હોવાથી અને પરિવારના બાકીના સભ્યો માર્યા ગયા હોવાથી આ સાક્ષી પાસે પોતાના મામાના ઘરે રહેવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ ન હતો અને જ્યારે ૧૧ વર્ષની બાળકી નિવેદન આપવા બોમ્બેથી ભરૂચ આવે અથવા આવી પરિસ્થિતિમાં પોતાના મામાના ઘરે રહે, ત્યારે તે શીખવવામાં આવેલી સાક્ષી હતી એવું કહી શકાય નહીં. અહીં—ત્યાં રહેલી નાનીમોટી વિસંગતિઓ, જે ફરિયાદ પક્ષના મામલાના મૂળ આધારને અસર કરતી નથી, તે તેના પુરાવાને અવિશ્વસનીય બનાવતી નથી; તેમજ એવું પણ કહી શકાય નહીં કે તે એકમાત્ર પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી છે અને તેના પુરાવાને પુષ્ટિની જરૂર છે, જ્યારે હકીકતમાં તેના વર્ણનને પૂરતી પુષ્ટિ મળે છે, જે તેની વિશ્વસનીયતા વધારે છે. તેને થયેલી ઈજાઓ ગંભીર સ્વરૂપની હતી, જે ફ.સાક્ષી-૬ તરીકે તપાસાયેલા ડૉ. વિજય મોતીરામ બવિસકરના નિવેદન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે. બચાવ પક્ષ દ્વારા સમય સંબંધિત મુદ્દાઓ પર ઘણો ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તે નોંધપાત્ર નથી. તમામ રીતે ઈશ્વાના નિવેદનને

ફ.સાક્ષી-૫ જલમભાઈ સોલંકી સમર્થન આપે છે, જે વિશ્વસનીય સાક્ષી છે. નોંધવા યોગ્ય છે કે તે સ્વતંત્ર સાક્ષી છે અને આરોપી વિરુદ્ધ તેની કોઈ હેષભાવના નથી. તેના પુરાવામાં રહેલી નાનીમોટી વિસંગતિઓના કારણે સમગ્ર પુરાવો અવિશ્વસનીય બની જતો નથી. માત્ર તેણે એટલું કહ્યું કે બનાવ અંગે તેણે લોકો પાસેથી સાંભળ્યું હતું, એટલા માટે ન્યાયાલય બહારની કબૂલાત અવિશ્વસનીય બની જતી નથી, કારણ કે પોતાના નિવેદનની બરાબર બીજી જ પંક્તિમાં તેણે જણાવ્યું છે કે આરોપીએ તેની સમક્ષ કબૂલાત કરી હતી. તે બાજુના મકાનમાં રહેતો પાડોશી છે અને સ્વાભાવિક સાક્ષી છે. વિદ્વાન સરકારી વકીલના જણાવ્યા મુજબ, ફરિયાદ પક્ષે ઈશ્વા અને જલમભાઈ સોલંકીના પુરાવા દ્વારા આરોપી વિરુદ્ધનો મામલો પૂરતા પ્રમાણમાં સાબિત કર્યો છે અને તેમના પુરાવાને ફ.સાક્ષી-૬ ડૉ. વિજય મોતીરામ બવિસકર તથા ફ.સાક્ષી-૭ ડૉ. કમલેશભાઈ ગણેશભાઈ રાઠોડના પુરાવાનો આધાર મળે છે, અને બન્ને પુષ્ટિકારક છે. ઇન્કવેસ્ટ પંચનામું, ગુનાસ્થળનું પંચનામું, તથા ગુનાસ્થળે રહેલા વૈજ્ઞાનિક અધિકારી ફ.સાક્ષી-૮ બાબુભાઈ શંભુભાઈ ભાયાણીનો પુરાવો પણ પુષ્ટિકારક પુરાવાનો ભાગ છે. આ હિંદુત્યાના કેસમાં ત્રણ વર્ષનો નિર્દોષ પુત્ર આરોપીએ મારી નાખ્યો હતો અને પોતાની જ પત્નીની ફૂર રીતે હત્યા કરવામાં આવી હતી અને ઈશ્વાનો સદભાગ્ય કે તે છટકી ગઈ અને બચી ગઈ. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે આંક-૫૩ પરનો આત્મહત્યાનો નોંધપત્ર પણ મહત્વપૂર્ણ પુરાવાનો એક ભાગ છે અને ફ.સાક્ષી-૧૫ મુકેશભાઈ ઝીણાભાઈ ગામીત દ્વારા તે

આરોપીના હસ્તાક્ષરમાં હોવાનું સાબિત કરવામાં આવ્યું છે. અભિલેખ પર રજૂ કરાયેલ ન્યાયવિજ્ઞાન પ્રયોગશાળાનો પુરાવો પણ ફરિયાદ પક્ષના મામલાને સમર્થન આપે છે. તેથી, વિદ્વાન સરકારી વકીલે દલીલ કરી કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૯ હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ બાબતે આરોપી વિરુદ્ધનો મામલો શંકાથી પર સાબિત થયો છે અને આરોપી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ નામંજૂર થવી જોઈએ.

૨૬ આ અદાલતે પ્રકરણની તમામ મહત્વપૂર્ણ વિશેષતાઓ તથા નોંધ પર રહેલા સમગ્ર પુરાવાની, પ્રકરણની વ્યાપક અને ચુકિતપૂર્ણ સંભાવનાઓના સંદર્ભમાં, સંપૂર્ણ અને સર્વગ્રાહી મૂલવણી હાથ ધરી છે. આ અદાલતે આ ક્રિમિનલ અપીલ અંગે બંને વિદ્વાન વકીલો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોનો પણ વિચાર કર્યો છે.

૨૭ મૃત્યુ પામેલ ગીતાબેન અને પૂજનનું મૃત્યુ માનવહત્યા સ્વરૂપ હતું તે હકીકત લગભગ વિવાદાસ્પદ નથી. એ પણ નિઃસંદેહ રીતે સાબિત થયું છે કે ગીતાબેનને ૧૬ બાહ્ય ઇજાઓ હતી અને બાહ્ય ઇજાઓને અનુરૂપ ત્રણ આંતરિક ઇજાઓ હતી. આ જીવલેણ ઇજાઓ હતી અને મૃત્યુનું કારણ આ બાહ્ય તથા આંતરિક ઇજાઓ જ હતી. તેવી જ રીતે, આરોપીનો ત્રણ વર્ષનો પુત્ર પૂજનને પણ નવ બાહ્ય ઇજાઓ હતી અને બાહ્ય ઇજાઓને અનુરૂપ ફેફસાં તથા ચક્રત પર અત્યંત ગંભીર આંતરિક ઇજાઓ હતી. આ ઇજાઓ જ પૂજનના મૃત્યુનું કારણ હતી તે

બાબતે પણ કોઈ શંકા નથી. આ હકીકત ફરિયાદ પક્ષે આંક-૧૮ પર તપાસાયેલા ફ.સાક્ષી-૭ ડૉ. કમલેશભાઈ ગણેશભાઈ રાઠોડના પુરાવા દ્વારા શંકાતીત રીતે સાબિત કરી છે. જિરહમાં એવું કશું રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી જેથી બંને મૃત્યુ પામેલાઓનું મૃત્યુ આ ઇજાઓને કારણે થયું હતું, જે છરીના ઘા હતા અને જે મરણપૂર્વ ઇજાઓ હતી, તે અંગે ભિન્ન દષ્ટિકોણ અપનાવી શકાય. તેવી જ રીતે, ફ.સાક્ષી-૨ ઇશ્વાને ૧૪ ઇજાઓ હતી, જે ધારદાર કાપક વસ્તુથી થઈ શકી હોત અને ઇજાઓનો સમયગાળો તપાસ પહેલાંના ૧૨ કલાકનો હતો. આંક-૧૫ પર તપાસાયેલા ફ.સાક્ષી-૬ ડૉ. વિજય મોતીરામ બાવીસકરના પુરાવા મુજબ, ઇજાઓ ગંભીર હતી અને રક્તસ્ત્રાવ થતો હતો. સક્રિય રક્તસ્ત્રાવ હતો, જેનાથી મૃત્યુ પણ થઈ શક્યું હોત. તેવી જ રીતે, ફરિયાદ પક્ષે એ પણ શંકાતીત રીતે સાબિત કર્યું છે કે જ્યારે એ જ સાક્ષી ડૉ. વિજય મોતીરામ બાવીસકરે મ્યુનિસિપલ હોસ્પિટલમાંથી તેમની પાસે મોકલાયેલા આરોપીની તપાસ કરી, ત્યારે તેના શરીરે પણ સક્રિય રક્તસ્ત્રાવ સાથે ૧૧ ઇજાઓ હતી અને ઇતિહાસમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે તેણે પોતાને છરીથી આત્મહત્યાના ઉદ્દેશથી ઇજાઓ પહોંચાડી હતી. આ સાક્ષીની પણ બચાવ પક્ષ દ્વારા જિરહ કરવામાં આવી છે, પરંતુ નોંધપાત્ર પુરાવા પર એવું કશું આવેલું નથી જેથી નીચલી અદાલતે કરેલા આ મતથી ભિન્ન મત રચી શકાય કે ઇશ્વાને ગંભીર ઇજાઓ હતી અને આરોપીને પણ એવી ઇજાઓ હતી, જેઓ અંગે તેણે આત્મહત્યાત્મક ઇજાઓનો ઇતિહાસ આપ્યો હતો. હવે આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, નોંધ પરના પુરાવાની

મૂળવણી અને પુનઃમૂલવણી કરીને એ નિર્ધારિત કરવું અમારી ફરજ બને છે કે ફરિયાદ પક્ષે પોતાનો કેસ વાજબી શંકાથી પર સાબિત કર્યો છે કે કેમ.

૨૮ એ સાચું છે કે આ કેસ ફ.સાક્ષી-૨ ઈશ્વાબેન અને સાક્ષી નં. ૫ જલમભાઈ સોલંકી દ્વારા ફરિયાદ પક્ષે સાબિત કરવામાં આવ્યો હોવાનું આક્ષેપિત ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત પર આધારિત છે. આ પ્રત્યક્ષ પુરાવાનો કેસ છે.

૨૯ નોંધવું આવશ્યક છે કે ફ.સાક્ષી-૨ ઈશ્વા એક ધાયલ સાક્ષી છે. તેણીને ગંભીર ઈજાઓ પહોંચી છે, ઉપરી પ્રકારની ઈજાઓ નથી પહોંચી. ઘટનામાં ધાયલ સાક્ષીના પુરાવાનું મૂલવણ કરવામાં આવે ત્યારે કેટલીક માર્ગદર્શક બાબતો છે, જે ધ્યાનમાં રાખવી આવશ્યક છે. ઘટનાના સમય અને સ્થળે ધાયલ સાક્ષીની હાજરી અંગે શંકા કરી શકાય તેમ નથી. જો સુધી પુરાવાથી તેનો વિપરીત સ્થપિત ન થાય, ત્યાં સુધી એવું માનવું પડે કે ધાયલ સાક્ષી વાસ્તવિક ગુનેગારોને છટકી જવા દેશે નહીં અને આરોપી વ્યક્તિને ખોટી રીતે ફસાવશે નહીં, ખાસ કરીને આ કેસમાં, જ્યારે તે તેનો પોતાનો પિતા છે. ધાયલ સાક્ષીનો પુરાવો ફરિયાદ પક્ષ માટે હંમેશા અત્યંત મૂલ્યવાન હોય છે અને સ્વાભાવિક વર્તનમાં થોડી વધારાઘટા કે નાનાં વિરોધાભાસોના આધાર પર તેના પર શંકા કરી શકાય નહીં; પરંતુ ગુનો આચરવાની પૃષ્ઠભૂમિ અને પરિસ્થિતિઓનું મૂલવણ ધાયલ સાક્ષીના પુરાવા સાથે કરવું જોઈએ. જો ધાયલ સાક્ષીના પુરાવામાં કોઈ અતિશયોક્તિ અથવા ગૌણ પ્રકારની વધારાની બાબતો હોય, તો એવો વિરોધાભાસ, અતિશયોક્તિ

અથવા વધારાની બાબતને ઘાયલના પુરાવામાંથી અલગ કરી નાખવી જોઈએ, સમગ્ર પુરાવાને નહીં. ફરિયાદ પક્ષના વર્ણનની વ્યાપક મૂળ રચનાને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ અને સામાન્ય રીતે ઘૂસી આવતી વિસંગતિઓને અવગણવી જોઈએ. તેથી, એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે ઈશ્વા ઘાયલ સાક્ષી છે અને તેની જબાની તથા પુરાવો મહત્વ અને ભાર ધરાવે છે. હવે જો ગુનો આચરવાની પૃષ્ઠભૂમિ અને પરિસ્થિતિઓનું મૂલવણ કરવામાં આવે, તો નિર્વિવાદ રીતે બહાર આવે છે કે પરિવારમાં કંઈક આર્થિક સંકટ હતું, અને દૈનિક ક્રમ મુજબ, રાત્રિભોજન લીધા પછી આરોપીના પરિવારના સભ્યો, જેમાં પત્ની ગીતાબેન, ૧૧ વર્ષની દીકરી ઈશ્વા અને ત્રણ વર્ષનો પુત્ર પૂજન સામેલ હતા, ઊંઘવા ગયા હતા અને ત્યારબાદ ફરિયાદ પક્ષે વર્ણવેલ પ્રમાણે ઘટના બની હતી. ગુનો થતી વેળાએ ઘરમાં ૧૧ વર્ષની દીકરીની હાજરી રાત્રિના અત્યંત મોડા સમયે સ્વાભાવિક ગણાય, જ્યારે લગભગ સામૂહિક હત્યાકાંડ જેવી ઘટના બની રહી હોય, અને તેથી તેના પુરાવાનું મૂલવણ ગુનો આચરવાની પૃષ્ઠભૂમિ અને પરિસ્થિતિઓના આ પાસાઓથી કરવાનું છે.

૩૦ એ પણ નોંધવું યોગ્ય છે કે એવું કોઈ કાનૂની સિદ્ધાંત નથી કે જ્યારે પણ કોઈ બાળક સાક્ષી નિવેદન આપવા માટે હાજર થાય, ત્યારે તેની સાક્ષીને હંમેશા શંકાની દૃષ્ટિએ જ જોવી જોઈએ. એવું પણ કાનૂન નથી કે બાળક સાક્ષીઓ ઉપદેશિત સાક્ષી જ હોય, માત્ર એટલા માટે કે તેઓને ઉપદેશિત કરવાની સંભાવના રહે છે. તે હંમેશા કેસના તથ્યો પર નિર્ભર કરે છે, અને સાક્ષીમાં જો

કોઈ અલંકારિક ઉમેરાઓ હોય તો તેને છાંટી કાઢી, બાળક સાક્ષીની સાક્ષ્યની વિશ્વસનીયતા છે કે નથી તે અંગે અદાલતે નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ પર પહોંચવાનું હોય છે.

૩૧ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૮ સાક્ષી આપવા માટે વ્યક્તિઓની ક્ષમતા સંબંધિત પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત છે. આ કલમ હેઠળ, તમામ વ્યક્તિઓ સાક્ષી આપવા માટે સક્ષમ છે, સિવાય કે અદાલતના મત અનુસાર, તેઓ (એ) તેમને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો સમજવામાં અસમર્થ હોય, અથવા (બી) (૧) નાની વય, (૨) અતિ વૃદ્ધાવસ્થા, (૩) મન અથવા શરીરના રોગ, અથવા (૪) અન્ય કોઈ સમાન કારણને કારણે તે પ્રશ્નોના ચુકિતસંગત જવાબો આપવા અસમર્થ હોય. પાગલ વ્યક્તિ પણ, જો તે તેને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો સમજવા અને ચુકિતસંગત જવાબો આપવા સક્ષમ હોય, તો સક્ષમ સાક્ષી છે. બાળકો અંગે, કાયદા દ્વારા એવી કોઈ ચોક્કસ વય નિશ્ચિત કરવામાં આવી નથી કે જેની અંદર પૂરતી સમજ શક્તિ ન હોવાની ધારણાના આધારે તેમને પુરાવો આપવા માટે સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખવામાં આવે. માત્ર વયના કારણે બાળક અયોગ્ય સાક્ષી બને એવું નથી. નાની વયનું બાળક માત્ર તેની ઓછી ઉંમરના કારણે કાયદાની દ્રષ્ટિએ સાક્ષી તરીકે અયોગ્ય ઠરે તેમ નથી. ક્ષમતાનો પ્રશ્ન નક્કી કરે તેવી કોઈ ચોક્કસ વય નથી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૧૮ અનુસાર, નાની વયનું બાળક સક્ષમ સાક્ષી છે, જો એવું જણાય કે તે તેને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો સમજવા અને તેના ચુકિતસંગત જવાબો આપવા સક્ષમ છે. આ કલમ અદાલતને

એ નક્કી કરવાનો વિવેકાધિકાર આપે છે કે સમજ શક્તિ હોવા કે તેની ઉણપને કારણે શિશુ સાક્ષી બનવા માટે અયોગ્ય છે કે નથી. જ્યારે નાનું બાળક સાક્ષી હોય, ત્યારે ન્યાયાધીશ અથવા મેજિસ્ટ્રેટ લેવાનું પ્રથમ પગલું એ છે કે તે પોતાને સંતોષે કે પુરાવા અધિર્નિયમની કલમ ૧૧૮ના અથ માં બાળક સક્ષમ સાક્ષી છે, અને આ હેતુ માટે પ્રારંભિક પૂછપરછ થવી જોઈએ. અદાલતનું કર્તવ્ય છે કે તે શક્ય તેટલી શ્રેષ્ઠ રીતે નિશ્ચિત કરે કે તેની બૌદ્ધિક ક્ષમતા અને સમજશક્તિના વ્યાપને ધ્યાને લેતાં બાળ સાક્ષી કોઈ નિર્ધારિત પ્રસંગે તેણે શું જોયું, સાંભળ્યું અથવા કર્યું તેનું ચુકિતસંગત વર્ણન આપી શકે છે કે નહીં, અથવા અન્ય શબ્દોમાં, સાક્ષી સત્ય બોલવાના કર્તવ્યને સમજે છે કે નહીં. નાની ઉંમરના બાળકોની ક્ષમતા જાણવા માટે તેમને થોડા પ્રશ્નો પૂછીને એ નિશ્ચિત કરી શકાય છે કે તેઓએ શું જોયું હતું તે સમજવા અને ત્યારબાદ તે અંગે અદાલતને જણાવવા પૂરતા બુદ્ધિશાળી છે કે નહીં. પ્રારંભિક પૂછપરછ કરવી માત્ર સાવચેતીનો નિયમ છે અને ન્યાયાધીશ પર કાનૂની ફરજ નથી. તે ઇચ્છનીય છે કે પ્રારંભિક પૂછપરછ કર્યા પછી ન્યાયાધીશો અને મેજિસ્ટ્રેટો એવો મત અભિલેખમાં નોંધે કે બાળક સત્ય બોલવાના કર્તવ્યને સમજે છે. તેમ છતાં, આવા મતની નોંધ ન હોવાને કારણે બાળ સાક્ષીના પુરાવાને અગ્રાહ્ય ઠેરવી શકાય નહીં. આ સંબંધમાં અદાલતનો મત, જો વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશનું કોઈ પ્રમાણપત્ર ન હોય, તો પ્રકરણમાં પ્રગટ થતી પરિસ્થિતિઓ પરથી અપીલ અદાલત જાણી શકે છે. ચથાર્થ એ છે કે બાળ સાક્ષીના પુરાવાની

મૂળવણી માટે કોઈ ચોક્કસ માપદંડ નિર્ધારિત કરી શકાય તેમ નથી, છતાં એક વ્યાપક કસોટી એ છે કે શું કોઈ શીખવણ અથવા માર્ગદર્શન આપવાની શક્યતા હતી કે નહીં. જો આ કસોટી હકારાત્મક રીતે સાચી ઠરે, તો અદાલત સાવચેતીના નિયમરૂપે માત્ર બાળ પુરાવાના આધારે હત્યાના આરોપમાં આરોપીને દોષિત ઠેરવશે નહીં, સિવાય કે તે અગત્યના મુદ્દાઓમાં અને નોંધપાત્ર હદ સુધી સમર્થિત હોય તથા આરોપીને ગુનાથી સીધો જોડતું હોય. તે જ સમયે, જો વિપરીત પરિસ્થિતિ હોય, તો અને બાળ સાક્ષીની સાક્ષી એવા કોઈ દુર્ગુણોથી દૂષિત હોવાનું દર્શાવવામાં ન આવે, તો તે યોગ્ય વિશ્વાસને પાત્ર બને છે. બાળક પોતાની નિર્દોષ માનસિક પવિત્રતા અને અકૃત્રીમ સ્વભાવને કારણે પૂર્વગ્રહરહિત, કલંકરહિત, સ્વાભાવિક અને સ્પષ્ટ વર્ણન રજૂ કરવાની વધુ શક્યતા ધરાવે છે. તે હેરફેર, પ્રેરણા અને બદલો લેવાની ભાવનાની ઓછી ઝુકાવ ધરાવે છે. બાળકને શરૂઆતના આઘાત અને ભયમાંથી બહાર આવવા સક્ષમ બનાવવામાં આવે, અને તેને રક્ષણ, સુરક્ષા, કરુણા તથા જે જોયું હોય તે જણાવી શકે એવો આત્મવિશ્વાસ આપવામાં આવે, તો તે સ્વયંસ્ફૂર્ત અને વિશ્વાસપ્રેરક પણ બની શકે છે. વધુમાં, કેટલાક બાળકો પૂરતા બુદ્ધિશાળી, સત્યનિષ્ઠ અને સીધાસાદા હોય છે, અને તેમના પુરાવાની મૂળવણી કરતી વખતે અવિશ્વસનીયતાની ધારણા લઈને શરૂઆત કરવાનું કોઈ કારણ નથી. પુરાવાની ગુણવત્તાનો નિર્ભર નિર્ણય તેની પોતાની આંતરિક અને સ્વભાવજ મૂલ્યની કસોટી પર કરવો પડે. મોહમ્મદ સુગલ એસા મામાસાન રેર અલાલાહ વિ. ધ

કિંગ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૬ પ્રિવી કાઉન્સિલ, ૩ ના કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

ઇંગ્લેન્ડમાં, જ્યાં બાળક પાસેથી શપથ વિના આપવામાં આવેલ સાક્ષ્ય સ્વીકારવા માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, ત્યાં હંમેશાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે તે સાક્ષ્ય કોઈ મહત્વપૂર્ણ બાબતમાં આરોપી સંકળાયેલ હોય તે રીતે પુષ્ટિ થયેલું હોવું જોઈએ. પરંતુ, ભારતીય અધિનિયમમાં એવી કોઈ જોગવાઈ નથી અને તે સાક્ષ્યને, તે પુષ્ટિ થયેલું હોય કે ન હોય, સ્વીકાર્ય બનાવવામાં આવ્યું છે. એકવાર સ્વીકાર્ય સાક્ષ્ય ઉપલબ્ધ હોય, ત્યાર પછી અદાલત તેના પર કાર્ય કરી શકે છે; વિધિ દ્વારા આવશ્યક કરવામાં ન આવ્યું હોય ત્યાં સુધી પુષ્ટિનો પ્રશ્ન માત્ર સાક્ષ્યના ભાર અને મૂલ્ય સુધી જ મર્યાદિત રહે છે. વ્યવહારમાં, બાળકના અપુષ્ટ સાક્ષ્ય પર, તે શપથપૂર્વક આપેલું હોય કે શપથ વિના આપેલું હોય, આધાર ન રાખવો એ એક સુસ્થાપિત નિયમ છે, પરંતુ આ સાવચેતીનો નિયમ છે, કાનૂનનો નહીં.

૩૨ ઘટનાની પરિસ્થિતિઓ અને માળખા સંબંધે બાળ સાક્ષીના પુરાવાની મૂળવણી કરતાં, સાક્ષીના નિવેદનથી જણાય છે કે તેનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું ત્યારે તેની ઉંમર ૧૧ વર્ષ હતી. સાક્ષી કેસની ગંભીરતા અને અદાલત સમક્ષ સત્ય બોલવાની ફરજ સમજતી હતી કે કેમ તે અંગે સંતોષ મેળવવા માટે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તેને કેટલાક પ્રાથમિક પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા.

તેને તે ક્યાં હતી અને અસત્ય બોલવાના શું પરિણામો થાય તેની જાણ કરાવવામાં આવી હતી. તેણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તે અદાલતમાં હતી અને અદાલત સમક્ષ સત્ય બોલવાની પોતાની ફરજ અંગે તેને જાણ હતી. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે બાળ સાક્ષીને પૂછેલા પ્રશ્નો અને તેણીએ આપેલા જવાબોનું સાદું વાંચન જ સ્થાપિત કરે છે કે તેણી તેને પૂછાયેલા પ્રશ્નો સમજી શકતી હતી તથા તે પ્રશ્નોના તર્કસંગત જવાબ આપી શકતી હતી અને સત્ય બોલવાની પોતાની ફરજ અંગે જાગૃત હતી. તેથી વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે ફરિયાદ પક્ષ તેમજ બચાવ પક્ષની હાજરીમાં એવો સંતોષ નોંધ્યો કે તેને શપથ અપાવવો જોઈએ અને તેથી તેને શપથ અપાવવામાં આવ્યો, અને તે પછી તેણીએ પોતાના પુરાવાનું વર્ણન કરતાં ઉપરોક્ત મુજબ જણાવ્યું. બાળ સાક્ષીના પુરાવાનું પુનર્મૂલ્યાંકન દર્શાવે છે કે તેણીએ અદાલત સમક્ષ અત્યંત સ્વાભાવિક રીતે નિવેદન આપ્યું છે. હકીકતમાં, ઘટના અંગે તેમાં બહુ વધારે અતિશયોક્તિ નથી અને ન તો એવા શણગારાત્મક ઉમેરાઓ કે તફાવતો છે જે કેસના મૂળ આધારને અસર કરે. બચાવ પક્ષ દ્વારા આ દર્શાવી શકાયું નથી કે સાક્ષીને શીખવણ આપવામાં આવી હતી, સિવાય કે તેને તે ક્યાં રહેતી હતી અને અદાલતમાં કેવી રીતે આવી હતી તે અંગે કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા, જેના જવાબમાં તેણીએ જણાવ્યું હતું કે તે બોમ્બેમાં તેના મામા અને માશી સાથે રહેતી હતી અને તેના મામા તેને અદાલતમાં લઈને આવ્યા હતા. તેણીએ સ્વીકાર્યું હતું કે તેના મામા અને માશી તેને પ્રેમ કરતા હતા. કોઈ પણ

પ્રકારની દલીલના આધારે આથી એવું કહી શકાય તેમ નથી કે તેણીને શીખવણ આપવામાં આવી હતી. ઉપરાંત, તેને તબીબના પુરાવાથી પૂરતો આધાર મળે છે, જેમણે તેને થયેલી ઇજાઓ અંગે સમર્થન આપ્યું છે. શક્ય છે કે તેણીએ મૃતકના શરીર પર તથા પોતાના શરીર પર હકીકતમાં જોવા મળેલી ઇજાઓ કરતાં વધુ ઘા જણાવ્યા હોય, પરંતુ તેથી બાળ સાક્ષીનો પુરાવો અવિશ્વસનીય બની જતો નથી. તેને તેના મામા રશિમકાંત ચંદ્રશંકર રાવલ, ફ.સાક્ષી-૩ જેવા અન્ય સાક્ષીઓનો પણ આધાર મળે છે. બચાવ પક્ષ દ્વારા એવું કંઈ રજૂ કરવામાં આવ્યું નથી કે આ સાક્ષીને પણ આરોપી વિરુદ્ધ કોઈ જ્ઞેષ હતો અને તેથી તેણે બાળ સાક્ષીને શીખવણ આપી હોય. બચાવ પક્ષ વિરોધાભાસોના આધારે એવું કંઈ દર્શાવી શક્યું નથી જે બાળ સાક્ષીના પુરાવાને શંકાસ્પદ બનાવે. એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે ઘટના બંધ પરિસરમાં અને રહેણાંક મકાનની સુરક્ષિત હદમાં બની હતી, જ્યાં રાત્રિના સમયે ઘરમાં માત્ર કુટુંબના સભ્યો જ હાજર હોય છે. શક્ય છે કે સમય અંગે તેના પુરાવામાં થોડા નાના તફાવતો હોય. તેણી કહે છે કે વાસ્તવિક ઘટના રાત્રે આશરે ૧૨.૩૦ વાગ્યે બની હતી, આરોપીએ લગભગ બે કલાક સુધી ટીવી જોયું અને ત્યારબાદ જલમભાઈ પાસે ગયો. આ મુદ્દે બાળ સાક્ષી થોડું વધારીને કહી રહી હોય શકે, પરંતુ તેથી સમગ્ર પુરાવો અવિશ્વસનીય બની જતો નથી અને ૧૧ વર્ષની બાળકી ઊંઘમાંથી અચાનક જાગૃત કરવામાં આવે ત્યારે, સ્વાભાવિક રીતે, તે ઘટનાનો ચોક્કસ સમય જણાવી શકે તેવી સ્થિતિમાં ન હોય; ખાસ કરીને જ્યારે તેને ઇજા પહોંચી હતી, ત્યારે સમય અંગે થોડો ભ્રમ થવો અને ઘટના

આશરે ૧૨.૩૦ વાગ્યે બની હતી તથા ગીતાબેન, પૂજન અને આ સાક્ષીને ઈજા પહોંચાડ્યા પછી આરોપીએ બે કલાક સુધી ટીવી જોયું હતું એમ કહેવામાં થોડી ભૂલ થઈ હોય શકે.

૩૩ તેવી જ રીતે, બચાવ પક્ષનો આ મુખ્ય આધાર કે બાળ સાક્ષી પોતાના પિતા વિરુદ્ધ સંપૂર્ણપણે પૂર્વગ્રહગ્રસ્ત હતી અને તેણીએ પોતાની જુબાનીમાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં સ્વીકાર્યું છે કે તે બાળપણથી પોતાના પિતાને ઘૃણા કરતી હતી, તે બચાવ પક્ષને કોઈ રીતે ઉપયોગી થતો નથી. એ એક વાત છે કે સાક્ષીઓ આરોપી વિરુદ્ધ જુબાની આપે છે, અને એ સંપૂર્ણ ભિન્ન વાત છે કે સાક્ષીઓ આરોપી વિરુદ્ધ ખોટી જુબાની આપે છે. તેણીએ જે કંઈ જણાવ્યું તે નિઃસંદેહ આરોપી વિરુદ્ધ હતું અને પોતાના પિતા વિરુદ્ધ નહોતું, પરંતુ તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે તેણી આરોપી વિરુદ્ધ ખોટા તથ્યો રજૂ કરતી હતી. આમ એટલા માટે છે કે તેણીને થયેલી ઈજાઓ સાબિત થયેલી છે અને જે પરિસ્થિતિ તથા સંદર્ભમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો હતો, તેમાં આ સાક્ષી સ્વાભાવિક સાક્ષી છે અને અદાલત સમક્ષ પણ તેણીએ સ્વાભાવિક રીતે જ જુબાની આપી છે, જે સત્યતાની નિશ્ચિત ખાતરી આપે છે. ઈશ્વાના પુરાવાનું તમામ દષ્ટિકોણથી પુનઃમૂલવણી કરતાં, અમે બચાવ પક્ષ સાથે સહમત થઈ શકતા નથી કે તેણીને શિખવવામાં આવી હતી અથવા તે પોતાના પિતા પ્રત્યે એટલી પૂર્વગ્રહગ્રસ્ત હતી કે તે પોતાના પિતા વિરુદ્ધ આવા ગંભીર ગુનામાં અસત્ય બોલવાની હિંમત કરે. આ સાક્ષીની જુબાનીના ફક્ત-૧૦ માં, દરેક ઘાયલ અને મૃત્યુ પામેલાને કેટલા

ઘા મારવામાં આવ્યા હતા તે અંગે બચાવ પક્ષે કેટલીક વિસંગતિઓ દર્શાવી છે. એવું જણાય છે કે આરોપીએ જલમભાઈ સોલંકી સમક્ષ અદાલત બહારનો કબૂલાત નિવેદન કર્યો તે પહેલાં તેણે પોતાને ઇજાઓ પહોંચાડી હતી કે નહીં તે અંગે કંઈક ગૂંચવણ છે. પોલીસ સમક્ષ તેણીનું વર્ણન ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે આરોપી જલમભાઈ સોલંકી પાસે ગયો તે પહેલાં તેણે પોતાને ઇજાઓ પહોંચાડી હતી, પરંતુ આ એવા તથ્યો નથી કે જે અદાલત સમક્ષ સાક્ષીની ઘટનાસંબંધિત જુબાનીના મૂળ આધારને અસર કરે, જે નિઃસંદેહ રીતે સાબિત થયેલી છે અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરી અધિકારીના પુરાવા સહિતના અન્ય પુરાવાથી સમર્થિત છે.

૩૪ રતનસિંહ દાલુસુખભાઈ નાયક વિ. ગુજરાત રાજ્યના મામલામાં, જેનો અહેવાલ (૨૦૦૪) ૧ એસસીસી ૬૪ માં આપવામાં આવ્યો છે, બાળ સાક્ષીની મૂળવણી અંગે, સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ-૭ માં નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું હતું :

“૭. દત્તુ રામરાવ સાખરે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યમાં, નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

જો કોઈ બાલ સાક્ષી હકીકતો અંગે સાક્ષ્ય આપવા સક્ષમ હોવાનું જણાય અને વિશ્વસનીય હોય, તો એવું સાક્ષ્ય દોષિત ઠરાવવાનો આધાર બની શકે છે. અન્ય

શબ્દોમાં કહીએ તો, શપથના અભાવમાં પણ, સાક્ષ્ય અધિનિયમની કલમ ૧૧૮ હેઠળ બાલ સાક્ષીનું સાક્ષ્ય વિચારણા માટે લેવાઈ શકે, શરતે કે એવો સાક્ષી પૂછાયેલા પ્રશ્નને સમજવામાં સક્ષમ હોય અને તેના ચુકિતસંગત જવાબ આપી શકે. બાલ સાક્ષીના સાક્ષ્યનું મૂલ્ય અને તેની વિશ્વસનીયતા દરેક કેસની પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત રહેશે. બાલ સાક્ષીના સાક્ષ્યનું મૂલવતાં અદાલતે મનમાં રાખવાની એકમાત્ર સાવચેતી એટલી છે કે એવો સાક્ષી વિશ્વસનીય હોવો જોઈએ, અને તેનું વર્તન કોઈપણ અન્ય સક્ષમ સાક્ષી જેવું હોવું જોઈએ, તેમજ તેને શીખવી-બતાવીને સાક્ષ્ય અપાવવાની શક્યતા ન હોવી જોઈએ.

બાળ સાક્ષી પાસે પૂરતી બુદ્ધિશક્તિ છે કે નહીં તે પ્રશ્ન અંગેનો નિર્ણય મુખ્યત્વે નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશ પર નિર્ભર રહે છે, જે તેની હાવભાવ, તેની પ્રત્યક્ષ બુદ્ધિશક્તિનો અસ્તિત્વ કે અભાવ નિરીક્ષે છે, અને સંબંધીત ન્યાયાધીશ એવી કોઈપણ તપાસનો આશ્રય લઈ શકે છે જે તેની ક્ષમતા અને બુદ્ધિશક્તિ તથા સોગંદની બાધ્યતા અંગેની તેની સમજ બહાર પાડવા પ્રત્યે પ્રવૃત્ત થાય. તેમછતાં, નીચલી અદાલતનો નિર્ણય ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા વિશેષિત કરી શકાય છે, જો અભિલેખમાં જે કંઈ સંરક્ષિત રાખવામાં આવ્યું છે તેમાંથી સ્પષ્ટ થાય કે તેનો નિષ્કર્ષ ભૂલભર્યો હતો. આ સાવચેતી આવશ્યક છે, કારણ કે બાળ સાક્ષીઓ શિખવાડણીના વશ બની શકે છે અને ઘણીવાર કલ્પિત વિશ્વમાં જીવતા હોય છે. ભલે તે સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે બાળ સાક્ષીઓ જોખમી સાક્ષીઓ છે, કારણ કે તેઓ સહેલાઈથી વળી શકે એવા હોય છે અને સહેલાઈથી

પ્રભાવિત, ડગમગિત અને ઘડાઈ શકે એવા હોય છે, છતાં આ પણ સ્વીકાર્ય ધોરણ છે કે જો તેમની સાક્ષીનું કાળજીપૂર્વક પરીક્ષણ કર્યા પછી અદાલત આ નિષ્કર્ષે પહોંચે કે તેમાં સત્યની છાપ છે, તો બાળ સાક્ષીની સાક્ષી સ્વીકારવામાં કોઈ અવરોધ રહેતો નથી. ”

૩૫ અમે બાલ સાક્ષી ઈશ્વાના પુરાવાનું સાવધાનીપૂર્વક પરીક્ષણ કર્યું છે અને તેના પુરાવા વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલા પુરાવા તથા આક્ષેપોની અમે નજીકથી મૂલવણી કરી છે. ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, તેમાં જરા પણ શંકાનો અવકાશ નથી કે બાલ સાક્ષી ઈશ્વા વિશ્વસનીય સાક્ષી છે અને તે નિઃસંદેહ સ્થાપિત કરે છે કે આરોપી અપીલકર્તા માત્ર તેને થયેલી ઈજાઓનો કર્તા જ નહોતો, પરંતુ આરોપી બંને મૃતકોને થયેલી ઈજાઓનો પણ કર્તા હતો.

૩૬ આગળનું મહત્વપૂર્ણ પુરાવું એ છે કે આરોપીએ ડ્ર.સાક્ષી-૫ જલમભાઈ ફતાજીભાઈ સોલંકી સમક્ષ અદાલત બહારની કબૂલાત કરી હતી. જલમભાઈએ અદાલત સમક્ષ શપથપૂર્વક સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે વહેલી સવારે, જ્યારે તે પોતાની નોકરીએ જવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો, કારણ કે જ્યાં તે કામ કરતો હતો ત્યાં તેની પ્રથમ પાળી હતી, લગભગ ૪.૩૦ વાગ્યે આરોપીએ તેને બોલાવ્યો. તેની પત્ની તેના માટે ટિફિન તૈયાર કરવા ભોજન બનાવી રહી હતી, ત્યારે આરોપીએ તેની પત્નીને પૂછ્યું કે સાક્ષી ક્યાં છે અને ત્યારબાદ આરોપીએ સ્પષ્ટ કબૂલાત કરી કે તેણે (આરોપીએ) પોતાના કુટુંબના સભ્યોની હત્યા કરી

છે અને પોલીસને બોલાવવા જણાવ્યું. તેનું સમગ્ર નિવેદન ઉપર અગાઉ દર્શાવવામાં આવ્યું છે. પુરાવાનું પુનર્મૂલવણી કરતાં અમને એવું જણાય છે કે જલમભાઈ સોલંકી માત્ર સ્વતંત્ર સાક્ષી જ નથી પરંતુ સ્વાભાવિક સાક્ષી પણ છે. તેનું મકાન આરોપીના મકાનની પાછળ જ અંદાજે છ ફૂટના અંતરે આવેલું છે. અંકલેશ્વર જેવા ઔદ્યોગિક વિસ્તાર ધરાવતા શહેરમાં પાળીમાં કામ કરવું સ્વાભાવિક છે. તેણે તે કારખાનાનું નામ પણ જણાવ્યું હતું જ્યાં તે કામ કરતો હતો. તેની સાક્ષી વિરુદ્ધ બચાવ પક્ષે જોરદાર આક્ષેપ એ કર્યો કે જિરહમાં સાક્ષીએ એવું જણાવ્યું હતું કે તેણે લોકો શું કહેતા હતા તે સાંભળ્યું હતું, અને તેમાંથી બચાવ પક્ષે રાઈનો પર્વત ઊભો કરીને દલીલ કરી કે હકીકતમાં આ સાક્ષી શ્રુતિપ્રમાણ આધારિત પુરાવો આપે છે; પરંતુ અમારે પુરાવાને સંપૂર્ણરૂપે વાંચવો જરૂરી છે. જ્યારે સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું કે તેણે લોકો શું કહેતા હતા તે સાંભળ્યું હતું, અને તેની તરત પછીની જ પંક્તિમાં એવું જણાવ્યું કે જ્યારે આરોપીએ કબૂલાત કરી ત્યારે તે પોતાના નિવાસસ્થાને હાજર હતો, ત્યારે તે કારણે તેની સાક્ષી શંકાસ્પદ બની જતી નથી. બચાવ પક્ષે લીધો બીજો આક્ષેપ એ હતો કે સાક્ષીએ પોલીસ સમક્ષ એવું જણાવ્યું ન હતું કે આરોપી તેની પત્ની સમક્ષ આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ સાક્ષી પાસે આવ્યો હતો. તેણે પોલીસ સમક્ષ એવું પણ કહ્યું ન હતું કે તે સમયે તેની પત્ની ભોજન તૈયાર કરી રહી હતી. જ્યારે અમે આ સાક્ષીના પુરાવાને વાંચ્યો અને તેનો પુનર્મૂલવણી કર્યો, ત્યારે અમને જણાયું કે આ વિરોધાભાસોનો કોઈ પરિણામકારક મહત્ત્વ જ નથી. જ્યાં સુધી આ સાક્ષી સમક્ષ

આરોપીએ કરેલી અદાલત બહારની કબૂલાતનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી તે સંપૂર્ણપણે સુસંગત અને સ્વાભાવિક રીતે કહે છે કે ઘટનાના દિવસે વહેલી સવારે લગભગ ૪.૩૦ વાગ્યે આરોપીએ તેના મકાનના પાછળના દરવાજેથી બોલાવીને જણાવ્યું હતું કે તેણે પોતાના કુટુંબના સભ્યોની હત્યા કરી છે. આ સંબંધિત મહત્વના પાસા અંગે સાક્ષીની સુસંગતતામાં કોઈ વિરોધાભાસ જ નથી. આ સાક્ષી પર અવિશ્વાસ કરવાનો કોઈ કારણ નથી, કારણ કે તેને આરોપી વિરુદ્ધ કોઈ દ્વેષભાવ નથી; તેમજ આ સંદર્ભે જિરહમાં બચાવ પક્ષે એવો કોઈ પ્રશ્ન પૂછ્યો નથી કે સાક્ષી પાસે ખોટું બોલવા અને આરોપીને આવા ગંભીર ગુનામાં સંડોવવા માટે એવો કયો ગંભીર કારણ હતો. અમને જણાય છે કે જલમભાઈ સોલંકીનો પુરાવો નિર્મળ અને નિર્દોષ છે, અને તેની જુબાની પર એ આધારે પણ પ્રહાર કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો કે જલમભાઈ સોલંકીનું મકાન ખૂબ નજીક હતું, અને તેથી જ્યારે ઘટના રાત્રે લગભગ ૧૨.૦૦ થી ૧૨.૩૦ દરમિયાન બની, ત્યારે તેને કોઈ હોબાળો કે ચીસો સાંભળવા જ જોઈએ હતા, ખાસ કરીને જ્યારે ફરિયાદ પક્ષના કહેવા મુજબ આરોપીએ ભોગ બનનારાઓને ૪૧ છરીના ઘા માર્યા હતા, અને સમયના પાસા અંગે પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી. જેમ અમે અગાઉ જણાવ્યું છે, ૧૨.૦૦ થી ૧૨.૩૦નો સમય બાળ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતો અને તેમાં થોડો ઘણો ફેરફાર અહીં કે ત્યાં હોઈ શકે; પરંતુ હકીકત એ રહે છે કે પ્રથમ પાળી માટે આ સાક્ષી પોતાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો અને તેની પત્ની તેના ટિફિન માટે ભોજન તૈયાર કરી રહી હતી. નજીકના અંતરને કારણે ચીસો

સાંભળવા અંગે એવું કહી શકાય કે આસપાસના વિસ્તારમાં કોઈએ આ ઘટનાની બાબતે કંઈ સાંભળ્યું ન હોય તે માટે હજારો કારણો હોઈ શકે. મનુષ્યની ગાઢ નિંદ્રા અને બારીઓ-દરવાજા બંધ મકાનો હોવાને કારણે એવું બને કે તેમની ચીસો સંભળાઈ ન હોય અથવા કોઈ અવાજ બીજાઓએ સાંભળ્યો ન હોય. માત્ર આ હકીકતથી જ આ સાક્ષીના પુરાવાનું બળ ઓછું થતું નથી. અમે આ સાક્ષીને વિશ્વસનીય અને માન્ય માનીએ છીએ. પરિણામે, આ સાક્ષી સમક્ષ કરવામાં આવેલી અદાલત બહારની કબૂલાત મહત્વપૂર્ણ અને સઘન પુરાવાનો ભાગ છે. જો અદાલત બહારની કબૂલાત સત્ય અને સ્વૈચ્છિક રીતે કોઈ વ્યક્તિ સમક્ષ કરવામાં આવી હોય અને ખોટું કહેવાનો કોઈ કારણ ન હોય, તો આવી અદાલત બહારની કબૂલાત મૂલ્યવાન પુરાવાનો ભાગ બને છે. રામ સિંહ વિ. સોનિયા અને અન્યના મામલામાં, જે (૨૦૦૭) ૩ એસ.સી.સી., ૧ માં અહેવાલિત છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે અદાલત બહારની કબૂલાત અંગે પરિચ્છેદ ૪૮, ૪૯ અને ૫૦માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :

“૪૮. આરોપી તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું છે કે ફ.સાક્ષી ૪૮ એ એ-૨ અને બ્રહ્મ સિંહ માટે અજાણ્યો વ્યક્તિ હતો, અને બ્રહ્મ સિંહને ફરિયાદ પક્ષે તેને પોતાના પક્ષે ફેરવી લેવામાં આવ્યો હોવાના બહાને તપાસ્યો નહોતો, તથા તેનો ફ.સાક્ષી-૪૮ સાથે માત્ર દૂરનો સંબંધ હતો; તેથી એ-૨ દ્વારા ફ.સાક્ષી ૪૮ સમક્ષ કરાયેલ કબૂલાત પર કોઈ વિશ્વાસ મૂકવો જોઈએ નહીં. અમારી દૃષ્ટિએ, આ રજૂઆત માત્ર નામંજૂર કરવા યોગ્ય છે, કારણ કે પોતાના

સાક્ષ્યમાં ફ.સાક્ષી-૪૮ એ જણાવ્યું છે કે તે એ-૨ની વાગ્દાન વિધિ અને લગ્ન પ્રસંગે હાજર રહ્યો હતો. તેથી, તે એ-૨ માટે અજાણ્યો હતો એવો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. તેમ છતાં, આ અદાલતે આપેલા નિર્ણયો ની શ્રેણી દ્વારા સુસ્થાપિત છે કે ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત જો અજાણી વ્યક્તિ સમક્ષ પણ કરવામાં આવી હોય, તો પણ જો તે સત્યપૂર્ણ અને સ્વૈચ્છિક રીતે એવી વ્યક્તિ સમક્ષ કરવામાં આવી હોવાનું જણાય કે જેને ખોટું કહેવાનું કોઈ કારણ ન હોય, તો તેને વિચારણામાંથી બહાર રાખી શકાય નહીં. ગુરા સિંહ વિ. રાજસ્થાન રાજ્યના મામલામાં, ન્યાયબાહ્ય કબૂલાતને આપવાનાં પુરાવાકીય મૂલ્યનું સ્પષ્ટીકરણ એસ.સી.સી. પૂ. ૨૧૨-૧૩, પરિચ્છેદ ૬ માં નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યું છે :

“૬. કાનૂનની સ્થિર સ્થિતિ એવી છે કે ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત, જો સત્ય અને સ્વૈચ્છિક હોય, તો આરોપીએ આક્ષેપિત ગુનો આચર્યો હોવા બદલ તેને દોષિત ઠેરવવા અદાલત તેના પર ભરોસો મૂકી શકે છે. પુરાવાના એક ઘટક તરીકે ન્યાયબાહ્ય કબૂલાતમાં સ્વભાવજ નિહિત દુર્બળતા હોવા છતાં, જ્યારે એવું દર્શાવવામાં આવે કે આવી કબૂલાત એવી વ્યક્તિ સમક્ષ કરવામાં આવી હતી જેને ખોટું નિવેદન કરવાનો કોઈ કારણ ન હતો અને જેને તેવા સંજોગોમાં તે કરવામાં આવી હતી જે તે નિવેદનને સમર્થન આપે છે, ત્યારે તેને અવગણવામાં આવી શકતી નથી. રાવ શિવ બહાદુર સિંહ વિ. વિંધ્ય પ્રદેશ રાજ્યના અગાઉના ચુકાદા પર આધાર રાખીને, આ અદાલતે ફરી મેઘર સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્યના મામલામાં

ઠરાવ્યું હતું કે સાક્ષી સમક્ષ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી ન્યાયબાહ્ય કબૂલાતના સ્વરૂપમાં આવેલ પુરાવાને હંમેશા કલંકિત પુરાવો કહી શકાય નહીં.

આવા પુરાવાનું સમર્થન માત્ર અતિસાવધાનીરૂપે જ આવશ્યક બને છે. જો અદાલત તે સાક્ષી પર વિશ્વાસ મૂકે કે જેના સમક્ષ કબૂલાત કરવામાં આવી છે અને તે બાબતે સંતુષ્ટ થાય કે કબૂલાત સત્ય હતી અને સ્વેચ્છાએ કરવામાં આવી હતી, તો દોષારોપણ માત્ર આવા પુરાવા પર જ આધારિત રાખી શકાય. નારાયણ સિંહ વિ. સ્ટેટ/એમ.પી. માં આ અદાલતે ચેતવણી આપી હતી કે ફોજદારી કેસનો વિચાર કરતી અદાલત માટે શરૂઆતથી જ એવો અનુમાન ધારણ કરવું ખુદ્દું નથી કે ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત હંમેશા નબળા પ્રકારનો પુરાવો હોય છે. તે પરિસ્થિતિઓના સ્વરૂપ, કબૂલાત કયા સમયે કરવામાં આવી હતી અને આવી કબૂલાત અંગે કહેતા સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા પર આધાર રાખે છે. ફોજદારી કેસોમાં સામાન્ય રીતે જોવા મળતી ન્યાયબાહ્ય કબૂલાતમાંથી પાછું ફરવાની ઘટના માત્ર તેના કારણે જ એવી કબૂલાત પર આધારિત ફરિયાદ પક્ષનો કેસ નબળો પાડી દેતી નથી. કિશોર ચંદ વિ. સ્ટેટ/એચ.પી. માં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અસ્પષ્ટતા વિનાની ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત ઊંચું પ્રમાણમૂલ્ય ધરાવે છે, કારણ કે તે ગુનો કરનાર વ્યક્તિ પાસેથી નીપજે છે અને જો તે શંકા તથા કોઈ અસત્યતાના સૂચનથી મુક્ત હોય તો પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે. તેમ છતાં, આક્ષેપિત કબૂલાત પર આધાર મૂકતા પહેલાં અદાલતે એ બાબતે સંતુષ્ટ થવું જરૂરી છે કે તે સ્વૈચ્છિક છે અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૪ હેઠળ પરિકલ્પિત પ્રલોભન,

ધમકી અથવા વચનનું પરિણામ નથી અથવા કલમ ૨૫ અને ૨૬ ને બાજુ પર કરવા શંકાસ્પદ પરિસ્થિતિઓમાં તે ઊભી કરવામાં આવી નથી. અદાલતે આસપાસની પરિસ્થિતિઓનું અવલોકન કરવું આવશ્યક છે જેથી જાણી શકાય કે આવી કબૂલાત કોઈ અયોગ્ય અથવા ગૌણ વિચારણા કે કાયદાને બાજુ પર કરવાની પ્રક્રિયાથી પ્રેરિત નથી, જે સૂચવે કે તે સત્ય ન હોઈ શકે. તમામ સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ, જેમ કે કબૂલાત કોને કરવામાં આવી, તે કયા સમય અને સ્થળે કરવામાં આવી, અને કઈ પરિસ્થિતિઓમાં કરવામાં આવી હતી, તેની તપાસણી કરવી આવશ્યક છે. એ જ અસરનો ચુકાદો બલદેવ રાજ વિ. સ્ટેટ/હરિયાણા માં પાડા છે. પિયારા સિંહ વિ. સ્ટેટ/પંજાબ ના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, આ અદાલતે મદન ગોપાલ કક્કડ વિ. નવલ દુબે માં ઠરાવ્યું હતું કે બળજબરી, અનુગ્રહના વચન અથવા ખોટી આશાથી મેળવવામાં ન આવેલી અને સ્વરૂપે સંપૂર્ણ તથા પ્રકૃતિએ સ્વૈચ્છિક ન્યાયબાહ્ય કબૂલાતને, સમર્થન વિના પાડા, દોષારોપણનો આધાર બનાવવામાં આવી શકે.”

૪૯. ઉપર મુજબના કાયદાના પ્રસ્તાવનાના પ્રકાશમાં તેની તપાસ કરતાં, અમે આ મત પર છીએ કે એ-૨ દ્વારા કરાયેલી કબૂલાત અંગે ફ.સાક્ષી ૪૮ ની સાક્ષી અમારા મનમાં વિશ્વાસ પ્રેરિત કરે તેવી છે. નિર્વિવાદ રીતે, પોલીસ દ્વારા તેની ધરપકડ પહેલાં એ-૨ એ ફ.સાક્ષી ૪૮ સમક્ષ ન્યાયબાહ્ય કબૂલાત કરી હતી અને તેથી તે કોઈ પ્રલોભન, ધમકી અથવા વચન હેઠળ કરવામાં આવી હતી એવો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. વધુમાં, ફ.સાક્ષી ૪૮ પાસે આરોપીને અનાવશ્યક

રીતે સંડોવવાનો કોઈ જ કારણ નહોતું, કારણ કે તેની સામે તેને કોઈ જ્ઞેષભાવ નહોતો.

૫૦. ઉપરોક્ત અમારી ચર્ચાને ધ્યાનમાં લેતા, ફ.સાક્ષી જટના પુરાવા પર અવિશ્વાસ કરવા માટે અમને કોઈ કારણ દેખાતું નથી અને અમે એવો નિષ્કર્ષ ધરીએ છીએ કે એ-રએ અદાલતબાહ્ય સ્વીકૃતિ આપી હતી, જે સ્વૈચ્છિક અને સત્ય હતી. ”

આથી, તેમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકાને સ્થાન રહેતું નથી કે આરોપીએ ઇજાગ્રસ્ત ઇશ્વાને ઇજાઓ પહોંચાડી હતી અને મૃતકને પણ છરીના ઘા પહોંચાડ્યા હતા

ગીતાબેન અને પૂજન. તેમ છતાં, ઘટના પછી, પસ્તાવા સ્વરૂપે અથવા માનવીય ઉગ્ર ક્રોધની ઊંડી અવસ્થામાંથી બહાર આવીને, તેણે આ સાક્ષીને જાણ કરવાની કોશિશ કરી હતી. અમે માનીએ છીએ કે ફરિયાદ પક્ષે આ સાક્ષી દ્વારા પોતાનો કેસ નિઃસંદેહ રીતે સાબિત કર્યો છે.

૩૭ તેવી જ રીતે, પુષ્ટિકારક પુરાવો પણ ઉપલબ્ધ છે. ફરિયાદી – ઉર્મિલાબેન, ભલે મૃત્યુ પામેલી ગીતાબેનની મામેરી બહેન થાય, તેમ છતાં તે તમામ બાબતોમાં વિશ્વસનીય જણાય છે. તેણીએ દાખલ કરેલી પ્રથમ માહિતી અહેવાલ સાથે તે મહત્વપૂર્ણ રીતે સુસંગત રહી છે. તેમ છતાં, જેમ ઉપરોક્ત જણાવાયું છે તેમ, એવો આક્ષેપ કરવામાં આવે છે કે ઉર્મિલાબેને જલમભાઈ સોલંકી –

ફ.સાક્ષી ના કહેવા પરથી ફરિયાદ આપી હતી; પરંતુ જ્યારે અમે પુરાવાને સમસ્ત રીતે વાંચીએ છીએ, ત્યારે નિઃસંદેહ સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉર્મિલાબેન પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નહોતી અને જલમભાઈ સોલંકી પણ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નહોતા. આરોપી પાસેથી જલમભાઈ સોલંકીએ જે સાંભળ્યું હતું તે ઉર્મિલાબેનને જણાવવામાં આવ્યું હતું અને તે મુજબ ઉર્મિલાબેન ફ.સાક્ષી એ પોતાની ફરિયાદ રજૂ કરી હતી. જ્યારે આ સાક્ષીની અન્ય કથનોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં તે વિશિષ્ટ વાક્ય વાંચવામાં આવે છે, ત્યારે નિઃસંદેહ સ્પષ્ટ થાય છે કે, ઉર્મિલાબેને એવું કહ્યું કે તેણે ફ.સાક્ષી જલમભાઈ સોલંકીના કહેવા મુજબ ફરિયાદ આપી, તેનો અર્થ એટલો જ થાય છે કે તેણી કહેવા માંગતી હતી કે જલમભાઈ સોલંકી ફ.સાક્ષી એ તેને જે જણાવ્યું હતું તેના આધારે તેણે ફરિયાદ રજૂ કરી હતી અને, તેથી, ઉર્મિલાબેનનો પુરાવો નિઃસંદેહ રીતે ફરિયાદ પક્ષના કેસ તેમજ ઈશ્વા અને જલમભાઈ સોલંકીના પુરાવાને પુષ્ટિ આપે છે.

૩૮ વધુમાં, બે ડૉક્ટરો એટલે કે ફ.સાક્ષી-૬ ડૉ. વિજય મોતીરામ બાપીસકર અને ફ.સાક્ષી-૭ ડૉ. કમલેશભાઈ ગણેશભાઈ રાઠોડના પુરાવા તથા પોસ્ટમોર્ટમ નોંધો, તબીબી પ્રમાણપત્રો, ઇન્કવેસ્ટ પંચનામાના પુરાવા, ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીના વૈજ્ઞાનિક અધિકારી ફ.સાક્ષી-૮ બાબુભાઈ શંભુભાઈ ભાયાણીના પુરાવા અને તપાસ અધિકારીના પુરાવા — આ બધા જ ફ.સાક્ષી-૨ ઈશ્વા અને ફ.સાક્ષી-૫ જલમભાઈ સોલંકીના નિવેદનને આધાર આપે છે અને તેની પુષ્ટિ કરે છે. ફરિયાદ પક્ષના કેસમાં અમને સૂઈના છેદ જેટલી પણ કોઈ ખામી દેખાતી

નથી, જેના આધારે એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય કે નીચલી અદાલતે આરોપીએ ગીતાબેન અને પૂજનની હત્યા કરી હતી તથા ઇશ્વાના શરીરે ગંભીર ઇજાઓ પહોંચાડી હતી એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં ભૂલ કરી હતી. એ પણ નિઃસંદેહ રીતે સાબિત થાય છે કે આરોપીએ પોતાની ઉપર પણ ઇજાઓ પહોંચાડી હતી. આરોપી સંબંધિત તબીબી પ્રમાણપત્ર – આંક-૧૭ પરથી આ સ્પષ્ટ થાય છે, જેમાં ડૉક્ટર સમક્ષ આરોપીએ સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેણે આત્મહત્યાના હેતુથી ઇજાઓ પહોંચાડી હતી.

૩૯ આ પરિસ્થિતિના દ્રષ્ટિકોણથી અને ઉપરોક્ત કારણોસર, અમે માનીએ છીએ કે ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ ગુણદોષવિહોણી છે અને અપીલ નિષ્ફળ જવી જ જોઈએ. પરિણામે, અમે ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ ફગાવીએ છીએ.

૪૦ હવે, આ અમને નીચલી અદાલતે આરોપીને ફટકારેલી સજા તરફ લઈ જાય છે. કારણ કે નીચલી અદાલતે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૬૬ હેઠળ મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ માટે મામલો આ વડી અદાલતને સંદર્ભિત કર્યો છે, જે ક્રિમિનલ કન્ફર્મેશન કેસ નં. ૧ / ૨૦૦૮ તરીકે નોંધાયેલ છે અને હાલમાં અમે આ કેસ સાથે સંકળાયેલા છીએ. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે બબલુ ઉર્ફે મુબારિક હુસૈન વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, જે એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી. ૬૯૭ માં અહેવાલિત છે, તથા સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. રઘુ @ રાઘવભાઈ

વશરામભાઈ, જે ૨૦૦૩ (૧) જી.એલ.આર. ૨૦૫ માં અહેવાલિત છે, એવા સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયોમાં આધાર રાખ્યો હતો. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા હતા કે આ આરોપી દ્વારા તેની પત્ની અને તેના ત્રણ વર્ષના પુત્રની પૂર્વવિચારપૂર્વક થયેલી હત્યા હતી, અને કેસની પરિસ્થિતિઓમાં તેમજ ગુનાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લેતા મૃત્યુદંડ સિવાયની કોઈપણ સજા અપયામ ઠરે.

૪૧ પુષ્ટીકરણ પ્રકરણમાં સામાવાળા આરોપી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી એન.કે. મજમુદારે જોરશોરથી દલીલ કરી કે માત્ર ગુનાનો સ્વભાવ જ નિર્ણાયક બની શકે તેમ નથી, પરંતુ જે પરિસ્થિતિઓમાં ગુનો આચરવામાં આવ્યો હોય તે પરિસ્થિતિઓ અને ગુનેગારની પરિસ્થિતિઓ, બન્નેનો ગુનાની ગંભીરતા સામે સંતુલિત વિચાર કરવો આવશ્યક છે. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી મજમુદારે રજૂ કર્યું કે ઘટના નિશ્ચિતરૂપે ગંભીર હોઈ શકે, પરંતુ જ્યાં મૃત્યુદંડ આપવાનો પ્રશ્ન હોય ત્યાં દંડના નિર્ધારણ માટે સૂક્ષ્મ પ્રેરક કારણનો પણ વિચાર કરવો જરૂરી બને છે. નિર્વિવાદ રીતે ફરિયાદ પક્ષ ક્યાંય પણ આ સ્થાપિત કરી શક્યો નથી કે આરોપીમાં ગુનાહિત વૃત્તિ હતી અને તેણે કોઈ ચોક્કસ હેતુસર અથવા કોઈ લાભ મેળવવા માટે પોતાની પત્ની તથા ત્રણ વર્ષના પુત્રની હત્યા કરી અને તે પ્રક્રિયામાં તેણે ૧૧ વર્ષીય પુત્રીને પણ ગંભીર ઈજાઓ પહોંચાડી. વિદ્વાન વકીલે ફરીથી અમારી દૃષ્ટિ નીચલી અદાલતમાં નોંધાચેલા પુરાવા તરફ, ખાસ કરીને ઈશ્વા, ફ.સાક્ષી-૨ ના પુરાવા તરફ દોરી, જેમાં તેણીએ

જાણાવ્યું છે કે તેની માતા ટ્યુશન કરતી હતી અને તેના પિતાનો પગાર અતિ નગણ્યો હતો. ચદ્દિપ તેણીએ એવું પણ જાણાવ્યું છે કે કુટુંબમાં આર્થિક તંગી અને અછતને કારણે કોઈ ઝઘડો થતો ન હતો, તો પણ આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલના જાણાવ્યા મુજબ પુરાવાથી સ્ફટિકસ્પષ્ટ થાય છે કે કુટુંબ અત્યંત આર્થિક મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થઈ રહ્યું હતું અને આરોપી સતત એવી મનોવ્યથા હેઠળ હતો કે તે પોતાની નોકરીએ પણ જતો ન હતો. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન એક અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હકીકત તરફ દોર્યું કે આરોપીએ પોતાને પણ ઈજાઓ પહોંચાડી હતી અને તે ઈજાઓ ગંભીર સ્વરૂપની હતી; સારવાર માટે આરોપીને એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા મોકલવામાં આવ્યો હતો અને લગભગ એક મહિના સુધી તેણે સારવાર લીધી હતી, જે દર્શાવે છે કે ગુનો આરોપીએ સંપૂર્ણ નિરાશા અને લાચાર સ્થિતિમાં કર્યો હતો. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે કુટુંબની સ્થિતિમાં વધારો કરી તેને સુધારી શકતો ન હોવાથી આરોપી લાચાર અને નિરાશ હતો અને તે સિવાય ગુનાને પૃષ્ઠભૂમિરૂપ કોઈ હેતુ ન હતો. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે સામાન્ય રીતે વિશ્વસનીય પુરાવાથી ગુનો સાબિત થઈ જાય ત્યારે હેતુને વિશેષ મહત્વ રહેતું નથી, પરંતુ જ્યાં દંડના પરિમાણનો પ્રશ્ન હોય, ખાસ કરીને મૃત્યુદંડ અને આજીવન કારાવાસ વચ્ચે પસંદગી કરવાની હોય, ત્યાં ગુનાનો સચોટ સ્વભાવ સમજવા હેતુ મહત્વ ધારણ કરે છે. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલે વધુમાં જાણાવ્યું કે ઈશ્વાના નિવેદન મુજબ રાત્રિભોજન દરમિયાન આરોપીએ

રૂપિયા ૫૦૦/- ની ચલણી નોટ મૃતક ગીતાબેનના ચહેરા પર ફેંકી હતી, તે હકીકત પોતે જ આરોપી કેટલી હદે હતાશ હતો તેની પૂરતી સૂચક છે. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ આ બાબત આંક-૫૩ પરના આત્મહત્યા સંબંધિત લખાણમાંથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે, જે ફરિયાદ પક્ષે સાબિત કર્યું છે, જેમાં શરૂઆતમાં આરોપીએ લખ્યું છે કે તે ચારેયના કારણે પ્રેરિત થયો હતો અને ત્યારબાદ તે આત્મહત્યા સંબંધિત લખાણમાં તેણે કેટલાક વ્યક્તિઓનાં નામ લીધાં છે અને અંતે લખ્યું છે કે તે ઘોર માનસિક પીડામાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો, જેનો બદલો તે પોતે જ લેશે. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ આ ઉશ્કેરાયેલી માનસિક સ્થિતિમાં આરોપીએ ગૂંચવાયેલી માનસિક અવસ્થામાં ગુનો કર્યો હતો; આરોપી નિર્દય વ્યક્તિ નથી અને તેણે પોતાની માતા તથા બહેનો પ્રત્યે સ્નેહ અને લાગણી દર્શાવી છે. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, આત્મહત્યા સંબંધિત લખાણમાંથી આરોપીની આ ભીતિ પ્રગટ થાય છે કે તેની ગેરહાજરીમાં તેના કુટુંબને જીવનના કઠિન સંઘર્ષ અને મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થવું પડશે અને તેથી તેણે આ ગુનો કર્યો અને તે પ્રક્રિયામાં આત્મહત્યાનો પ્રયાસ પણ કર્યો. એમ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે આ કોઈ ગુનાહિત વૃત્તિ ધરાવતા વ્યક્તિ દ્વારા પૂર્વયોજિત હત્યાની ઘટના નથી, પરંતુ એક નિરાશ વ્યક્તિએ એવી ગૂંચવાયેલી માન્યતાથી કરેલું કૃત્ય છે કે પોતાના કુટુંબને ભારે વેદના અને યાતનામાંથી પસાર કરવાને બદલે તેઓ સર્વેનું જીવન સમાપ્ત થઈ જાય તે વધુ સારું રહેશે, અને તેનો

પરિણામ સ્વરૂપ વર્તમાન ગુનો બન્યો. આરોપીની માનસિક સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય તેવી હતી અને તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપી સમાજ માટે સંપૂર્ણ ઉચ્છેદન લાયક એવો સંકટરૂપ વ્યક્તિ નથી, પરંતુ તેને સમાજપ્રવાહથી દૂર રાખીને, એટલે કે આજીવન કારાવાસ આપીને, નિયંત્રિત કરી શકાય છે. આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે તેથી આ એવો દુર્લભમાં દુર્લભ પ્રકરણ નથી જેમાં અન્ય કોઈ દંડ પરિસ્થિતિનો સામનો કરી શકતો ન હોય અને માત્ર ઉપલબ્ધ વિકલ્પ મૃત્યુદંડ જ હોય. આ પૂર્વયોજિત હત્યા નથી. તેથી રજૂઆત કરવામાં આવી કે પુષ્ટીકરણ પ્રકરણ રદ કરવામાં આવે અને આરોપીને ફટકારવામાં આવેલ મૃત્યુદંડમાં ફેરફાર કરી તેને આજીવન કારાવાસમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે. વિદ્વાન વકીલે ઘણી ન્યાયિક નિષ્પત્તિઓ પર પણ આધાર મૂક્યો, જે હકીકતો દર્શાવે છે કે સમાન પરિસ્થિતિઓ પર સર્વોચ્ચ અદાલત તથા અન્ય અદાલતો દ્વારા વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો અને જેમાં ઘટનાને દુર્લભમાં દુર્લભ પ્રકરણ માનવામાં આવી નહોતી, જે નીચે મુજબ છે :

૧) રામા સુબ્રમણિયન વિ. કેરળ રાજ્ય, જેનું અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૬ એસ.સી. ૬૩૯ માં પ્રકાશિત થયેલું છે. આ કેસમાં નોકરે પોતાના પૂર્વ માલિક તથા તેના ત્રણ બાળકોને બહુવિધ ઈજાઓ પહોંચાડી તેમની હત્યા કરી હતી. આરોપીને ફટકારવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજાના સંદર્ભે, સર્વોચ્ચ અદાલત એ નિષ્કર્ષે આવી હતી કે ગુનો ફૂર અને જઘન્ય રીતે કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ ઘટના કઈ પરિસ્થિતિમાં બની હતી તે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું ન

હતું અને તેથી આરોપી પર લાદવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજા આજીવન કારાવાસમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવી હતી. ૨) શૈખ અયૂબ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, જેનું અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ એસ.સી. ૧૨૮૫ માં પ્રકાશિત થયેલું છે. આ કેસમાં, આરોપીએ પોતાની પત્નીના ચરિત્ર અંગેની શંકાના આધારે પોતાની પત્નીની હત્યા કરી હતી. આરોપીએ પોતાના બાળકોની પણ હત્યા કરી હતી અને તેને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે તે મૃત્યુદંડ માટે યોગ્ય કેસ નહોતો, કારણ કે કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે અપીલકર્તાએ પોતાની પત્ની અને બાળકોની હત્યા અસંતોષ અને નિરાશાના કારણે કરી હતી, કોઈ ગુનેગારી વૃત્તિને કારણે નહીં. ૩) ઉમેદલાલ વિ. એમ.પી. રાજ્ય, જેનું અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૮૧ એસ.સી. ૧૭૧૦ માં પ્રકાશિત થયેલું છે, જેમાં આરોપીએ અચાનક ઉદ્ભવેલા ઉશ્કેરાટ અને ગંભીર ક્રોધાવેશમાં પોતાના ભાઈની પત્ની અને ભત્રીજાની હત્યા કરી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે માન્યું હતું કે અરજદારને આજીવન કારાવાસની સજા ફટકારવાથી ન્યાયના હેતુઓ પૂર્ણ થશે. ૪) રાજા રામ યાદવ વિ. બિહાર રાજ્ય, જેનું અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬

એસસી ૧૬૧૩. આ કેસમાં દોષારોપણ એકમાત્ર બાળ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીની સાક્ષી પર આધારિત હતું. બાળ સાક્ષીએ બીજા એક સાક્ષીને હુમલાખોરોના નામ જણાવ્યાં હતા, પરંતુ ચાર હુમલાખોરોના નામ જણાવ્યાં નહોતાં. આ પરિસ્થિતિઓમાં, ભલે હત્યા પૂર્વનિયોજિત અને વિચારી-સમજીને તથા

અતિશય ફૂરતા અને નિર્દયતાપૂર્વક કરવામાં આવી હતી, તથાપિ સર્વોચ્ચ અદાલતે માન્યું કે તેમ છતાં આ કેસ મૃત્યુદંડ જેવી અતિશય સજાનો નહોતો. કેસના વિશિષ્ટ તથ્યોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે આરોપીઓને મૃત્યુદંડ જેવી અતિશય સજા ફટકારવી યોગ્ય નહીં ગણાય.

વિ.) જાનકી દાસ વિ. ધ સ્ટેટ (દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન), જે એ.આઈ.આર. ૧૯૯૫ એસ.સી. ૧૦૦૨ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં આરોપીએ પોતાની પત્ની અને બાળકોના મરણનું કૃત્ય કર્યું હતું. કેટલાક બાળકોને ઘરમાં જ દફનાવવામાં આવ્યા હતા. આરોપીના નિવેદન પરથી સ્પષ્ટ થતું હતું કે તે માનસિક વિક્ષેપનો કેસ હતો. આરોપીએ પોતાના બાળકોની હત્યા કરવાની મનશાથી નહીં, પરંતુ જીવનના દૈનિક તણાવમાંથી મુક્તિ મેળવવાના માર્ગ તરીકે હત્યા કરી હતી અને અંતે આરોપી સંપૂર્ણપણે ખચડી ગયો હતો. આ પરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે મૃત્યુદંડ જેવી અતિશય સજા અપીલકર્તાને ફરમાવવી જોઈએ નહીં અને તેના સ્થાને આજીવન કારાવાસની સજા કરવી જોઈએ, જે ન્યાયના હિતોને પૂર્ણ કરે તેવી રહેશે.

વિ.) નામુ રામ બોરા વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ આસામ એન્ડ નાગાલેન્ડ, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૭૬૨ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં આરોપીએ પોતાની પત્ની અને બે કનિષ્ઠ પુત્રીઓની ત્રિગુણી હત્યા કરી હતી. તે પૂર્વચિંતિત ગુનો હોવાનું, પરંતુ પૂર્વઆયોજિત ન હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું. આરોપીએ

એવું સમજૂતીરૂપ કારણ આપ્યું હતું કે કૂતરાના ઇંશ પછી તે માનસિક વિક્ષેપથી પીડાતો હતો, અને સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે અપીલકર્તા-આરોપીનો આ દાવો સાચો હોય કે ન હોય, તે તો સ્પષ્ટ હતું કે આ ત્રિગુણી હત્યા આરોપી-અપીલકર્તાએ માનસિક અસંતુલનના પરિણામે કરી હતી, અને તેથી મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવ્યો.

વિઈ.) રાહુલ ઉર્ફે રાવસાહેબ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, જે (૨૦૦૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૩૨૨ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં, આરોપીને કલમો ૩૦૨, ૩૭૬ (૨)(એફ), ૩૭૭, ૩૬૩ અને ૨૦૧ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. આ સાડા ચાર વર્ષની બાળકી પર બળાત્કાર કરી તેની ગળા પર કાપાની ઈજાઓ પહોંચાડી તેનું મરણ નિપજાવવાનો કેસ હતો; મૃતદેહને હાથ અને પગ બાંધેલી સ્થિતિમાં ગણીની થેલીમાં મુકી નાળાની નજીક આવેલા ખાડામાં છોડી દેવામાં આવ્યો હતો. આરોપી-અપીલકર્તાની તે વખતે વય ૨૪ વર્ષ હતી અને તે દારૂના નશાની હાલતમાં હતો એવો આક્ષેપ હતો. સર્વોચ્ચ અદાલતે મૃત્યુદંડના પ્રશ્ને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે અપીલકર્તાનો અગાઉનો કોઈ આપરાધિક રેકૉર્ડ ન હતો અને તેથી ભવિષ્યમાં તે સમાજ માટે ભયરૂપ સાબિત થશે એવું કહી શકાય નહીં; તેથી મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસની સજામાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવ્યો.

વિઈઈ.) સૈબન્ના વિ. સ્ટેટ ઓફ કલોર્નિડક, જે ૨૦૦૫ (૩) જી.એલ.એચ. ૯૧ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં આરોપીએ બાળકી ઉપર બળાત્કાર કરીને તેની હત્યા કરી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે આ દુર્લભતમમાં દુર્લભ પ્રકારનો કેસ નથી અને મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસમાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવ્યો.

ઈક્સ.) દર્શન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૮ એસ.સી. ૭૪૭ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં એકથી વધુ આરોપીઓ હતા અને મુખ્ય આરોપી દર્શન સિંહના કાકાના સમગ્ર પરિવારની હત્યા કરવામાં આવી હતી. અન્ય આરોપીઓએ ગુનામાં પ્રેરણા અને સહાય કરી હતી. મુકુંદ સિંહના ઉત્તરાધિકારીનો અંત લાવવો એ પ્રેરણા હતી. સજાના પ્રશ્ને સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે ભલે તમામ આરોપીઓએ હત્યા કરી હોય, પરંતુ આર્થિક લાભ મેળવવાની પ્રેરણા ધરાવતા આરોપીને મૃત્યુદંડ ફટકારવામાં આવ્યો, જ્યારે અન્ય આરોપીઓ પાસે આવી કોઈ પ્રેરણા ન હોવાથી તેમના મૃત્યુદંડને આજીવન કારાવાસની સજામાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવ્યો.

જરૂર આરોપી તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી મજમુદારે ઉપરોક્ત વિવિધ દાખલાઓનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે મૃત્યુદંડને આજીવન કેદમાં રૂપાંતરિત કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વર્તમાન કેસમાં વધુ હળવાશકારક પરિસ્થિતિઓ રહેલી છે અને તેથી મૃત્યુદંડ જેવી પરમ સજા બદલે આજીવન કેદની સજા ફરમાવવામાં આવે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે

નીચલી અદાલતે હળવાશકારક પરિસ્થિતિઓ તથા એ હકીકતનો જરાય વિચાર કર્યો નહોતો કે હત્યા માનસિક દબાણની સ્થિતિમાં કરવામાં આવી હતી. તેથી વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે મૃત્યુદંડ અંગેના નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં ભૂલ કરી હતી.

૪૩ બીજી તરફ, રાજ્ય તરફથી મૃત્યુદંડના સમર્થનમાં વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એલ.બી. ડાભીએ રજૂ કર્યું કે આ ઘટના પિતા અને પરિવારના વડા દ્વારા કરાયેલ ફૂર હત્યાનું ઉદાહરણ છે, જેમાં પરિવારના સભ્યો સુરક્ષા શોધતા હોય છે. આ પ્રકરણની એક મહત્વપૂર્ણ ભારવર્ધક વિશેષતા છે. વિદ્વાન સરકારી વકીલના જણાવ્યા મુજબ, જો ઘટનાની સમીક્ષા કરવામાં આવે, તો ત્રણ વર્ષના બાળક પૂજનની ૧૬ ઇજાઓ પહોંચાડી ફૂર રીતે હત્યા કરવામાં આવી હતી. આરોપીએ પોતાની પત્ની અને બે બાળકોના શરીર પર કુલ ૪૧ ઇજાઓ પહોંચાડી હતી. વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી ડાભીએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે આ પૂર્વયોજિત અને શીતરક્ત હત્યા હતી અને અમારી પાસે ઉપલબ્ધ એકમાત્ર વિકલ્પ આરોપીને સમાજમાંથી સંપૂર્ણપણે દૂર કરવાનો છે. આરોપી પ્રભુત્વશાળી સ્વભાવનો હતો અને પોતાની પત્નીને મારતો હતો. પીડિતોમાંથી કોઈ તરફથી કોઈ ઉશ્કેરણી નહોતી. વિદ્વાન સરકારી વકીલ મુજબ વધુ એક ભારવર્ધક પરિસ્થિતિ ગુનાનું સ્થળ છે, જે રહેણાંક મકાન છે અને આરોપી માટે સૌથી સલામત સ્થળ છે, કારણ કે ત્યાંથી પીડિતો માટે બચી છૂટવાની કોઈ શક્યતા રહેતી નથી. રજૂઆત કરવામાં આવી કે એ બાબતનું પણ ધ્યાન લેવું જોઈએ કે હત્યા કરવા ઉપયોગમાં

લેવાયેલો છરો ૭ ઇંચ લાંબો હતો, જે સામાન્ય રીતે રહેણાંક મકાનમાં રાખવામાં આવતો નથી. આથી આરોપી દ્વારા પૂર્વયોજિત હત્યા થયાનું સૂચિત થાય છે. વધુમાં રજૂ થયું કે એટલું જ નહીં, આરોપીએ ઘરના આગળના અને પાછળના દરવાજા પણ તાળાબંધ રાખ્યા હતા, જેથી પીડિતો ભાગી ન શકે. રજૂ થયું કે આરોપીની યોજના ત્યારે પ્રગટ થાય છે જ્યારે તેણે તમામ પીડિતો જીવિત નથી તેની ખાતરી કર્યા પછી પોતે જ અદાલતબહારનો એકરાર કર્યો અને ત્યારબાદ બે હત્યાઓમાંથી બચી નીકળવા માટે પોતાને જ છરીના ઘા માર્યા. આથી આરોપીનો એવો માનસિક અભિગમ પણ પ્રકાશિત થાય છે કે તેણે પોતાના પરિવારના દરેક સભ્યનો ક્રૂર રીતે સમૂળો નાશ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો, જે પૂર્વયોજિત શીતરક્ત હત્યા અને કોઈ પણ પીડિત તેની પંજામાંથી છટકી ન જાય તેવો આરોપીનો ઇરાદો દર્શાવે છે. રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ઇશ્વાએ પોતાની જુબાનીમાં નાણાકીય તંગીને કારણે થયેલા ઝઘડાનો અને આરોપીની માનસિક અસ્વસ્થતાનો સ્પષ્ટ ઇનકાર કર્યો હતો. તબીબી પ્રમાણપત્રથી દર્શાય છે કે ઘા ક્યા બળથી મારવામાં આવ્યા હતા અને તેની તીવ્રતા એવી હતી કે છરો બે ભાગમાં તૂટી ગયો હતો કારણ કે તેનું હાથિયું અલગ પડી ગયું હતું. પીડિતોને મારવામાં આવેલા તમામ ઘા શરીરના મહત્વના અંગો પર હતા. ઇશ્વાએ જુબાની આપી હતી કે પત્ની, ત્રણ વર્ષના પુત્ર અને ૧૧ વર્ષીય પુત્રીને ઇજાઓ પહોંચાડ્યા પછી આરોપી શાંત અને સ્થિર મનથી આશરે બે કલાક સુધી ટીવી જોતો બેઠો રહ્યો. આરોપી સમય પસાર કરી રહ્યો હતો જેથી તમામ પીડિતો મરી

જાય તે નિશ્ચિત થઈ શકે. જો આરોપી આત્મહત્યા કરવા ઇચ્છતો હોત, તો તે બે કલાક રાહ ન જોત અને ટીવી ન જોત. અનુગામી તપાસને ભ્રમિત કરવા માટે તેણે આત્મહત્યાની નોંધ પણ બનાવટી રીતે તૈયાર કરી હતી. તેથી રજૂ થયું કે આ ભારવર્ધક પરિસ્થિતિઓવાળો કેસ છે અને બે વ્યક્તિઓની, અને તે પણ આરોપીની પોતાની પત્ની તથા ત્રણ વર્ષના પુત્રની, શીતરક્ત હત્યા કરવાનો કેસ છે. રજૂ થયું કે આ પરિસ્થિતિઓમાં, ન્યાયના હિતોને સિદ્ધ કરવા માટે નીચલી અદાલતે આપ્યો છે તેમ આરોપીને ફટકારવામાં આવેલ મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ થવી આવશ્યક છે અને આરોપી એક જઘન્ય ગુનેગાર હોવાથી તેને સમાજમાંથી સંપૂર્ણપણે દૂર કરવો જરૂરી છે. વિદ્વાન સરકારી વકીલે સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓમાંના કેટલાક દાખલા પણ રજૂ કર્યા, જેમાં સમાન પરિસ્થિતિઓમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે મૃત્યુદંડ ફટકાર્યો હતો. તે દાખલા નીચે મુજબ છે :

૧) બાબલું @ મુબારિક હુસૈન વિ. રાજ્ય ઓફ રાજસ્થાન, જે એ.આઈ.આર. ૨૦૦૭ એસ.સી., ૬૯૭ માં અહેવાલિત છે, અને જેના પર નીચલી અદાલતે આધાર રાખ્યો હતો, તેના પર આધાર રાખવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં આરોપીએ પોતાની પત્ની તથા ત્રણ પુત્રીઓ અને એક પુત્રની ફૂર હત્યા કરી હતી. અદાલતે આરોપીના મદિરાપાનની હાલત અંગેની દલીલ નકારી કાઢી હતી અને સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે આરોપીના કૃત્યો માત્ર નિર્લજ્જપણે ફૂર જ નહોતા પરંતુ તેમાં માનવતાનો પણ અભાવ હતો અને તે અંગે કોઈ પશ્ચાતાપ પણ ન હતો. આ મામલો મૃત્યુદંડ ફરમાવવા યોગ્ય એવા અતિ દુર્લભમાંથી અતિ

દુર્લભ શ્રેણીનો હતો. ૨) સુશીલ મુર્મુ વિ. રાજ્ય ઓફ ઝારખંડ, જે માં અહેવાલિત છે

(૨૦૦૪) ૨ એસ.સી.સી. ૩૩૮. કેસના તથ્યો અનુસાર, સોમલાલ બેસરાના પુત્ર ચિરકુનો આરોપી અપીલકર્તા દ્વારા દેવી કાળી સમક્ષ બલિદાન આપવામાં આવ્યો હતો. આરોપીની પત્ની અને માતા એમ અન્ય બે વ્યક્તિઓને પણ આ ભયાનક હત્યામાં ભાગીદાર હોવાનું કહેવાયું હતું. આ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અપીલકર્તા (આરોપી) માં મૂળભૂત માનવતા જ નહોતી અને તેમાં એવી માનસિકતા અથવા મનોદશાનો સંપૂર્ણ અભાવ હતો કે જે કોઈપણ સુધારણા માટે અનુરૂપ બની શકે. કરવામાં આવેલી હત્યા અત્યંત ક્રૂર, શૈતાની અને અતિ જઘન્ય રીતે કરવામાં આવી હતી અને તેથી તેને અતિ વિરલમાં વિરલ એવા કેસ તરીકે ગણવામાં આવ્યો હતો જેમાં મૃત્યુદંડ એ નિયમ છે અને થવો જોઈએ, અને તેમાં કોઈપણ પ્રકારનો અપવાદ નથી. ૩) સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિ. ખેરાજ રામ, જે (૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૨૨૪ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં આરોપી ખેરાજ રામે પોતાની પત્નીની અવફાદારીની શંકાના આધારે, ૧૦મી ઓક્ટોબર, ૧૯૯૨ના રોજ, પોતાના બે સંતાનો અને સાળાની હત્યા કરી હતી. ત્યારબાદ આરોપીએ ગૌના રામ (ફ.સાક્ષી ૯) ને ઊંઘમાંથી જગાડી ખોટી માહિતી આપી હતી કે કોઈકએ તેના બાળકોને માર માર્યો હતો. આ તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે આ કૃત્ય ક્રૂર અને શૈતાની રીતથી વિચારવામાં આવ્યું હતું અને હત્યાઓ એ જ

રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી. કોઈ ઉશ્કેરણી નહોતી, પરંતુ તે ઈરાદાપૂર્વક આયોજનબદ્ધ હતું અને અત્યંત સચોટ રીતે અમલમાં મૂકાયું હતું. ભોગ બનેલા નિર્દોષ બાળકો અને અસહાય સ્ત્રી હતાં. નીચલી અદાલતે ફરમાવેલો મૃત્યુદંડ યથાવત રાખવામાં આવ્યો હતો. ૪) જાઈકુમાર વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી., જે (૧૯૯૯) ૫ એસ.સી.સી., ૧ માં અહેવાલિત છે. આ કેસમાં આરોપીએ પોતાના ભાઈની પત્ની તથા તેની ૮ વર્ષની પુત્રીની હત્યા કરી હતી. આરોપી પોતાના ભાઈની પત્ની પર બળાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો અને તેમાં નિષ્ફળ જતાં, તેણે તેની ફૂર હત્યા કરી, તેનું માથું શરીરથી અલગ કરીને તે માથું ઝાડ પર લટકાવ્યું હતું. આરોપીએ તેની ૮ વર્ષની પુત્રીની પણ હત્યા કરી હતી, જેણે આ ઘટના નિહાળી હતી. આ તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કોઈ ઉપશામક પરિસ્થિતિઓ નહોતી અને દંડનો સંબંધ ગુનાની ગંભીરતા સાથે હોવો જ જોઈએ; સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરમાવેલો મૃત્યુદંડ યથાવત રાખ્યો હતો.

વિ.) સુનીલ બાબન પિંગળે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, જે (૧૯૯૯) ૫ એસ.સી.સી. ૭૦૨ માં અહેવાલિત છે. આ મામલામાં, આરોપી પૂર્વયોજનાથી મધરાતે તલવારથી સજ્જ થઈ પોતાના સસરાના ઘરે પહોંચ્યો અને પોતાની સાસુ તથા સાળીની હત્યા કરી તેમજ પોતાની પત્ની અને સસરાને પણ ઈજાઓ પહોંચાડી. આ તથ્યપરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે આ અતિદુર્લભમાંથી અતિદુર્લભ કેસ હતો અને આખા કુટુંબને કોઈ ન્યાયસંગત કારણ વિના મોતને

ઘાટ ઉતારી દેવામાં આવ્યું હતું અને તેથી મૃત્યુદંડ જ એવો એકમાત્ર યોગ્ય દંડ હતો જે આરોપીને ફટકારવામાં આવી શકે.

વિ.) રાવજી ઉર્ફે રામચંદ્ર વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય, જે (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી.સી. ૧૭૫ માં અહેવાલિત છે. આ મામલામાં, આરોપીએ પોતાના ઘરમાં પોતાની પત્ની અને તેના ત્રણ નાબાલિક સંતાનોની હત્યા કરી હતી. પતિ અને પત્ની વચ્ચે કોઈ ઉશ્કેરણી અથવા ઝઘડાનો કોઈ પુરાવો નહોતો. તે સાબિત થયું હતું કે આરોપી-અપીલકર્તાએ સભાન માનસિક સ્થિતિમાં અને શાંત તેમજ વિચારપૂર્વકની રીતથી, કોઈ ઉશ્કેરણી વિના, પોતાની પત્ની અને ત્રણ નાબાલિક સંતાનો ઊંઘમાં હતા ત્યારે તેમની હત્યા કરવાની ઈચ્છાથી તે કૃત્ય કર્યું હતું અને તેમને કોઈપણ પ્રકારનો પ્રતિકાર કરવાની કોઈ તક જ મળી નહોતી; અને જ્યારે તેની માતાએ તેને આવો જઘન્ય હત્યાનો ગુનો કરતાં અટકાવવાનો પ્રયાસ કર્યો ત્યારે તેને પણ છોડવામાં આવી નહોતી. અપીલકર્તા મૂંઝવણભરી માનસિક સ્થિતિમાં જોવા મળ્યો હતો એવો કોઈ પુરાવો નહોતો અને આ તથ્યપરિસ્થિતિમાં, હત્યા કરતી વખતે આરોપી તાત્કાલિક માનસિક વિક્ષેપ હેઠળ હતો એવી દલીલ નામંજૂર કરતાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લઈને મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ કરી હતી.

વિ.) ભેરુસિંહ પુત્ર કલ્યાણસિંહ વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય, જે ૧૯૯૪ (૨)

જી.એલ.એચ. ૩૦૪ માં અહેવાલિત છે. આ મામલામાં, આરોપીએ દિવસદાઢે પોતાની પત્ની, તેની બે દીકરીઓ અને તેનો પુત્ર રાજ બહાદુર, વય ૨ વર્ષ, નંદ કુંવર, વય ૧૪ વર્ષ અને નાથુસિંહ, વય ૮ વર્ષ, ની હત્યા કરી હતી. હત્યાઓ કર્યા પછી, અપીલકર્તા—આરોપી લોહીલુહાણ તલવાર સાથે, જેના ઢ્વારા કથિત રીતે હત્યાઓ કરવામાં આવી હતી, પોલીસ સ્ટેશન પર ગયો અને પોતે જ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો. આ ગુનો આરોપીએ પોતાની મૃત પત્ની કજોડભાઈની અવિશ્વાસુતા વિશેની શંકાના આધારે કર્યો હતો. આ તથ્યપરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિણેદ ૨૯ માં ઠરાવ્યું હતું કે હત્યા શીતલ રક્તથી અને ફૂર રીતે કરવામાં આવી હતી અને તે સમાજ વિરુદ્ધના એક પ્રકારના બળવા સમાન તેમજ માનવ મર્યાદા પર આઘાતરૂપ એવું જંગલી અને જઘન્ય પ્રકારનું ગુનાકાર્ય હતું. કોઈ શમક અથવા ઉપશમકારક પરિસ્થિતિઓ નહોતી અને મૃત્યુદંડ યથાવત્ રાખવામાં આવ્યો હતો.

વિ.) ઉમાશંકર પાંડા વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, જે (૧૯૯૬) ૮ એસ.સી.સી. ૧૧૦ માં અહેવાલિત છે. આ મામલામાં, આરોપીએ પોતાની પત્ની અને બે સંતાનોની હત્યા કરી હતી અને બાકીના ત્રણ સંતાનોને મારી નાખવાના પ્રયત્ન દરમ્યાન તેમને ગંભીર ઇજાઓ પણ પહોંચાડી હતી. આરોપીએ તમામ છ વ્યક્તિઓને કુલ ૬૪ ઇજાઓ પહોંચાડી હતી. આરોપી અને તેની પત્ની વચ્ચે અથવા કુટુંબના કોઈ સભ્ય વચ્ચે કોઈ ઉશ્કેરણી કે ઝઘડો નહોતો. ગુનો કરવાની રીત દર્શાવતી

હતી કે તે પૂર્વનિયોજિત હતો અને અચાનક ઉશ્કેરણી અથવા કોઈ માનસિક અસંતુલનના કારણે નહોતો. આ તથ્યપરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કોઈ ઉપશમકારક પરિસ્થિતિઓ નહોતી, પરંતુ માત્ર ઉગ્ર પરિસ્થિતિઓ જ હતી. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે મૃત્યુદંડ વાજબી છે.

વિ.) હોલીરામ બોર્ડોલોઈ વિ. આસામ રાજ્ય, જે (૨૦૦૫) ૩ એસ.સી.સી. ૭૯૩ માં અહેવાલિત છે. આ મામલામાં, આરોપી ૧૭ આરોપીઓમાંથી એક હુમલાખોર હતો. ૨૬મી નવેમ્બર, ૧૯૯૬ ના રોજ, મૃતક નારાયણ બોર્ડોલોઈ પોતાની પત્ની અને ત્રણ સંતાનો સાથે એક ઝૂંપડીમાં રહેતો હતો અને અપીલકર્તા હોલીરામ બોર્ડોલોઈ તથા અન્ય આરોપીઓ વિવિધ હથિયારોથી સજ્જ થઈ ઘરની નજીક આવ્યા અને તેમને જોઈ મૃતક નારાયણ બોર્ડોલોઈ તથા તેનો પરિવાર ઘરની અંદર ગયો. આરોપી વ્યક્તિઓએ બહારથી દરવાજો બાંધી દીધો અને ઝૂંપડીમાં આગ લગાવી દીધી. ફ.સાક્ષી-૨ પદમ બોર્ડોલોઈએ ઝૂંપડીની વાંસની દિવાલમાં છિદ્ર કરીને પલાયન કર્યું. બીજા બધા જીવતા સળગી ગયા. આ તથ્યપરિસ્થિતિમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે ગુનો અત્યંત ફૂર રીતે કરવામાં આવ્યો હતો. કોઈ મજબૂત પ્રેરણા ગેરહાજર હતી, છતાં ગુનો ગામમાં અપીલકર્તા-આરોપીનું પ્રભુત્વ સ્થાપિત કરવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. આરોપીને કરાયેલા આ ભયાનક કૃત્ય અંગે કોઈ પસ્તાવો નહોતો અને સમગ્ર

ઘટનાએ સમાજના સામૂહિક અંતરાત્માને ઝંઝોળી નાખ્યું હતું. કોઈ ઉપશમકારક પરિસ્થિતિઓ નહોતી અને તેથી મૃત્યુદંડ યથાવત્ રાખવામાં આવ્યો હતો.

૪૪ તેથી, વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી ડાભીએ જોરશોરથી દલીલ કરી હતી કે આ એક અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ એવો કેસ છે, જે સર્વોચ્ચ અદાલતે મચ્છી સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્યના કેસમાં નિર્ધારિત કરેલ માપદંડોમાં આવે છે, જેમ કે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૯૭૫ માં અહેવાલિત છે, અને મૃત્યુદંડની સજા પુષ્ટિ કરવામાં આવવી જરૂરી છે.

૪૫ અમે હકીકતી પરિસ્થિતિ, સંજોગોનો સમૂહ તથા બંને વિદ્વાન વકીલો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોનું સાવધાનીપૂર્વક વિચારણા કર્યું છે.

૪૬ સજાના ઉપાયોનું યોગ્ય સમજૂતીપૂર્વક અવલોકન કરવા માટે, પ્રથમ તો આ કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભમાં મરણદંડ બાબતે અપરાધશાસ્ત્રના ઇતિહાસ તરફ જવું આવશ્યક છે. અપરાધી માટે “આજીવન કે મરણ” અંગેનો દીર્ઘકાલીન વિવાદ અંતે આજની તારીખે એ સિદ્ધાંતની સ્વીકૃતિ સુધી પહોંચ્યો છે કે મરણદંડ અતિશય કઠોર દંડ છે અને તેના પ્રભાવે નિર્વારક અસર થતી હોવા છતાં, તેનો આશ્રય અપવાદરૂપ રીતે અને માત્ર અતિ દુર્લભમાંથી અતિ દુર્લભ કેસોમાં જ લેવો જોઈએ. મરણદંડના સ્વરૂપે જીવનને

કાનૂની જોખમ ઉભું કરતી આ જટિલ સમસ્યાએ વિધાન દ્વારા દંડ પ્રક્રિયા સંહિતામાં સુધારાના સ્વરૂપે પોતાને વ્યક્ત કરી છે, જેમાં કલમ ૩૬૭(૫) ના સ્થાને, જે બાદમાં કાઢી નાખવામાં આવી, ૧૯૭૩માં કલમ ૩૫૪(૩) પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવી. કલમ ૩૬૭(૫) (જૂની) ની જોગવાઈ મુજબ, હત્યા માટે મરણદંડ સામાન્ય સજા હતી, જ્યારે આજીવન કેદ અપવાદરૂપ હતી અને તે માટે કારણો દર્શાવવાના રહેતા હતા. છતાં, કલમ ૩૫૪(૩) (નવી) ની જોગવાઈઓની બંધારણીય માન્યતા સર્વોચ્ચ અદાલતે યથાવત્ રાખી છે. આ મુદ્દા પરના નોંધપાત્ર નિર્ણયો છે (૧) જગમોહન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., જેનું અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૯૪૭માં છે અને બચ્ચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, જેનું અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૮૯૮માં છે. જગમોહન સિંહના કેસનો નિર્ણય દંડ પ્રક્રિયા સંહિતામાં સુધારા પહેલાંનો છે. ત્યારપછીનો નિર્ણય બચ્ચન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (ઉપરોક્ત) દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૫૪(૩) દ્વારા થયેલા સુધારા પછીનો છે. બચ્ચન સિંહના કેસમાં પણ સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૩૫(૨) અને ૩૫૪(૩) અંગે નોંધ્યું હતું કે આ જોગવાઈઓ આરોપી વ્યક્તિઓને સજા પૂર્વે સાંભળણીનો વિશિષ્ટ હક આપે છે, જેના તબક્કે તેવો વ્યક્તિ નોંધ પર તેવી સામગ્રી અથવા પુરાવા મૂકી શકે છે, જે તપાસ હેઠળના નિશ્ચિત અપરાધ સાથે સીધા સંબંધિત કે જોડાયેલા ન પણ હોય, છતાં કલમ ૩૫૪(૩) ની આધારીત નીતિ સાથે સુસંગત રીતે, સજાની પસંદગી પર તેમનો

પ્રભાવ હોય છે. કલમ ૨૩૫(૨) ને કલમ ૩૫૪(૩) સાથે વાંચતાં પ્રગટ થતી વર્તમાન વિધાનિક નીતિ એવી છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળના અપરાધ સહિત વિવિધ અપરાધો માટે સજાની તીવ્રતા નક્કી કરતી વખતે અથવા સજાની પસંદગી કરતી વખતે, અદાલતે પોતાની વિચારણા “મૂખ્યત્વે” કે માત્ર નિશ્ચિત અપરાધ સાથે સંબંધિત પરિસ્થિતિઓ સુધી મર્યાદિત રાખવી જોઈએ નહીં, પરંતુ અપરાધીના પરિસ્થિતિજન્ય પાસાઓને પણ યોગ્ય મહત્વ આપવું જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં નોંધ્યું હતું કે સજાની પસંદગી કરવા અથવા તે સંદર્ભમાં વિશેષ કારણોની હાજરી કે ગેરહાજરી નિર્ધારિત કરવા માટે, અદાલતે અપરાધ અને અપરાધી બંનેને સમ્યક્ મહત્વ આપવું અનિવાર્ય છે. ઉગ્ર બનાવતા અને શિથિલતા લાવતા પરિબલોને કયું સાપેક્ષ વજન આપવું તે સંબંધિત કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર છે. ઘણીવાર આ બંને પાસાઓ એટલા પરસ્પર ગૂંથાયેલા હોય છે કે તેઓને પ્રત્યેકને અલગ રીતે વ્યવહારવું મુશ્કેલ બને છે. આવું એ માટે છે કે “શૈલી જ માણસ છે”. અનેક કેસોમાં, હત્યા કરવાની અત્યંત ફૂર અથવા પશુસદૃશ રીત પોતે જ ગુનાહિત કૃત્ય કરનારના પતિત સ્વભાવનો સૂચકાંક દર્શાવે છે. તેથી જ અપરાધની પરિસ્થિતિઓ અને અપરાધીના પરિસ્થિતિજન્ય પાસાઓને બે સંપૂર્ણપણે અલગ અને પરસ્પર અપ્રવેશ્ય ખાણાઓમાં વિચારવું ઇચ્છનીય નથી. એક અર્થમાં, જાન લેવો એટલે ફૂર બનવું અને તેથી તમામ હત્યાઓ ફૂર હોય છે. પરંતુ આવી ફૂરતા દોષની તીવ્રતાના પ્રમાણમાં અલગ હોઈ શકે છે. અને માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે તે દોષિતતા

અતિશય પતિતતાના પ્રમાણ સુધી પહોંચે, ત્યારે “વિશેષ કારણો” કાયદેસર રીતે અસ્તિત્વમાં છે એમ કહી શકાય.

૪૭ ત્યારબાદ, મરછી સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્યના મામલામાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૮૩ એસ.સી. ૯૫૭ માં અહેવાલિત છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું હતું કે કાયદાના શાસનનું અસ્તિત્વ અને કાયદાની પકડમાં લાવવામાં આવશે તેવો ભય, તેઓ માટે પ્રતિબંધક તરીકે કાર્ય કરે છે જેઓને પોતાના હિત સિદ્ધ થાય તો અન્યોની હત્યા કરવામાં કોઈ સંકોચ નથી. સમુદાયના દરેક સભ્ય પર પોતાની રક્ષા બદલ સમુદાય પ્રત્યે એક ઋણ હોય છે. જ્યારે કૃતજ્ઞતા બતાવવાને બદલે, એવા સમુદાયના સભ્યની ‘હત્યા’ કરીને અકૃતજ્ઞતા દર્શાવવામાં આવે છે, જે સમુદાય ખૂનીને પોતે હત્યા થવાથી પણ રક્ષણ આપે છે, અથવા જ્યારે સમુદાયને એવું લાગે છે કે આત્મરક્ષણના હિતાર્થે ખૂનીને મારવો જરૂરી છે, ત્યારે મૃત્યુદંડને મંજૂરી આપીને સમુદાય તે રક્ષણ પાછું ખેંચી શકે છે. પરંતુ સમુદાય દરેક કેસમાં એમ કરશે નહીં. તે એવું (અતિ દુર્લભમાંથી અતિ દુર્લભ કેસોમાં) ત્યારે કરી શકે, જ્યારે તેની સામૂહિક અંતરાત્મા એટલી આઘાતગ્રસ્ત થઈ જાય કે મૃત્યુદંડ યથાવત રાખવાની ઇચ્છનીયતા કે અનિચ્છનીયતા અંગે પોતાના વ્યક્તિગત મતની પરવા કર્યા વિના, ન્યાયિક સત્તાના કેન્દ્રસ્થાન ધરાવતા લોકો મૃત્યુદંડ ફરમાવે તેવી તે અપેક્ષા રાખે. ગુનાના પ્રેરણાસ્ત્રોત, અથવા ગુનો આચરવાની રીત, અથવા ગુનાનું અસામાજિક કે ઘૃણાસ્પદ સ્વરૂપ — આ દૃષ્ટિકોણથી જ્યારે ગુનો જોવામાં આવે ત્યારે સમુદાય આવી ભાવના ધરાવી શકે

છે. તેથી સર્વોચ્ચ અદાલતે આવી ઘટનાઓને નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરી હતી : ૧
હત્યા આચરવાની રીત

જ્યારે હત્યા અત્યંત ક્રૂર, ઘૃણાસ્પદ, શૈતાનિયતભરી, વિદ્રોહજનક અથવા નીચ
કૃત્યરૂપ રીતે કરવામાં આવી હોય, જેથી સમાજમાં તીવ્ર અને અતિશય આક્રોશ
જાગે. ઉદાહરણ તરીકે :

૧) જ્યારે પીડિતનું ઘર તેને ઘરમાં જ જીવતો ભુંજી મારી નાખવાના ઉદ્દેશ્યથી
આગ ચાંપી દેવામાં આવે.

૨) જ્યારે પીડિતને તેની અથવા તેણીની મૃત્યુ થાય તે માટે અમાનવીય યાતના
અથવા ક્રૂર કૃત્યોનો ભોગ બનાવવામાં આવે.

૩) જ્યારે પીડિતના શરીરના ટુકડા કરી નાખવામાં આવે અથવા તેનું શરીર
શૈતાની રીતથી ખંડિત કરવામાં આવે.

૨ હત્યાના આચરણ માટેનો હેતુ

જ્યારે હત્યા એવો હેતુ સાધવા માટે કરવામાં આવે છે કે જે સંપૂર્ણ નીચતા અને
હીનતાનું પ્રદર્શન કરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે (એ) ભાડેથી રાખેલ હત્યારો
પૈસા અથવા ઈનામ મેળવવાના હેતુથી હત્યા કરે; (બી) સંપત્તિ વારસામાં
મેળવવા માટે અથવા વાલીપણા હેઠળની વ્યક્તિની અથવા એવી વ્યક્તિની

સંપત્તિ ઉપર કાબૂ મેળવવા માટે, જે હત્યારાના નિયંત્રણ હેઠળ હોય અથવા જેના પ્રતિ હત્યારો પ્રભુત્વશાળી સ્થિતિમાં હોય અથવા વિશ્વાસની સ્થિતિમાં હોય, પૂર્વનિયોજિત યોજના મુજબ ઠંડા લોહીએ હત્યા કરવામાં આવે; (સી) માતૃભૂમિ સાથે દ્રોહ કરવાની પ્રક્રિયામાં હત્યા કરવામાં આવે.

૩ સમાજવિરોધી અથવા સામાજિક રીતે ઘૃણાસ્પદ સ્વરૂપનો ગુનો.

(એ) અનુસૂચિત જાતિના સભ્ય અથવા અલ્પસંખ્યક સમુદાય વગેરેના સભ્યની હત્યા વ્યક્તિગત કારણોસર નહીં પરંતુ એવી પરિસ્થિતિઓમાં કરવામાં આવે છે કે જે સામાજિક રોષને ઉશ્કેરે. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે એવો ગુનો એવા વ્યક્તિઓમાં આતંક ફેલાવવા અને તેમને કોઈ સ્થળેથી ભાગી જવા માટે ભયભીત કરવા માટે કરવામાં આવે છે, અથવા ભૂતકાળના અન્યાયોને ઉલટાવવા અને સામાજિક સંતુલન પુનઃસ્થાપિત કરવાની દૃષ્ટિથી તેમને અપાયેલ જમીનો અથવા લાભોથી તેમને વંચિત કરવા માટે, અથવા તેમાંથી તેઓને હાથ ધોવા મજબૂર કરવા માટે કરવામાં આવે છે.

(બી) 'વધૂને સળગાવી દેવાના' અને જે 'દહેજમૃત્યુઓ' તરીકે જાણીતા છે તેવા કેસોમાં અથવા ફરીથી દહેજ ઉઘરાવવાના હેતુથી પુનર્વિવાહ કરવા માટે કે અન્ય સ્ત્રી પ્રત્યેના મોહવશ હત્યા કરવામાં આવે ત્યારે. જ ગુનાની ગંભીરતા

જ્યારે ગુનાનું પ્રમાણ અત્યંત વિશાળ હોય. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે એક પરિવારના તમામ અથવા લગભગ તમામ સભ્યોની બહુહત્યા કરવામાં આવે, અથવા કોઈ નિર્દોષ જાતિના, અથવા વિસ્તારના, મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓની હત્યા કરવામાં આવે.

૫ હત્યાના ભોગ બનેલા વ્યક્તિનું વ્યક્તિત્વ

જ્યારે હત્યાનો ભોગ બનેલો વ્યક્તિ (એ) એવો નિર્દોષ બાળક હોય કે જેણે હત્યા માટે ઉશ્કેરણી તો દૂર રહી, કોઈ બહાનું પણ આપ્યું ન હોય અથવા આપી શક્યો ન હોય. (બી) એવી અસહાય સ્ત્રી હોય અથવા વૃદ્ધાવસ્થા કે અશક્તિના કારણે અસહાય બનાવાયેલ વ્યક્તિ હોય. (સી) જ્યારે ભોગ બનેલો વ્યક્તિ એવી વ્યક્તિ હોય કે જેના પ્રત્યે હત્યારો પ્રભુત્વ અથવા વિશ્વાસની સ્થિતિમાં હોય, (ડી) જ્યારે ભોગ બનેલો વ્યક્તિ જાહેર જીવનનો એવો પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ હોય કે જેને તેણે આપેલી સેવાઓ બદલ સમુદાય સામાન્ય રીતે પ્રેમ કરતો અને માન આપતો હોય અને હત્યા વ્યક્તિગત કારણો સિવાય રાજકીય અથવા તેવા જ સમાન કારણોસર કરવામાં આવી હોય.

૪૮ મચ્છી સિંહ (ઉપરોક્ત) ના પરિચ્છેદ-૩૨ માં પણ સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે, અતિશય દોષિતતા ધરાવતા અત્યંત ગંભીર કેસો સિવાય મૃત્યુદંડ જેવી અતિશય સજા ફરમાવવી જરૂરી નથી. મૃત્યુદંડનો વિકલ્પ

અપનાવવા પહેલાં, ગુનાની પરિસ્થિતિઓ સાથે સાથે ગુનેગારની પરિસ્થિતિઓનો પણ વિચાર કરવો આવશ્યક છે. આજીવન કારાવાસ નિયમ છે અને મૃત્યુદંડ અપવાદ છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ગુનાથી સંબંધિત પ્રાસંગિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, જ્યારે આજીવન કારાવાસ સંપૂર્ણપણે અપર્યાપ્ત દંડરૂપ જણાય ત્યારે જ મૃત્યુદંડ ફરમાવવો જોઈએ, અને તે પણ ત્યારે જ, જ્યારે ગુનાનું સ્વરૂપ અને પરિસ્થિતિઓ તથા અન્ય તમામ પ્રાસંગિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાને લેતાં આજીવન કારાવાસની સજા ફરમાવવાનો વિકલ્પ વિવેકપૂર્વક અમલમાં મૂકી શકાય તેમ ન હોય. ઉગ્રકારક અને શમનકારક પરિસ્થિતિઓનું તુલનાપત્ર તૈયાર કરવું પડે છે અને તે કરતી વખતે શમનકારક પરિસ્થિતિઓને સંપૂર્ણ વજન આપવું જરૂરી છે, તેમજ વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે પહેલાં ઉગ્રકારક અને શમનકારક પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે યોગ્ય સંતુલન સ્થાપિત કરવું આવશ્યક છે.

જદ મચ્છી સિંહ (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે આ માર્ગદર્શિકાઓ લાગુ કરવા માટે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચેના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવી શકે અને તેમના જવાબ આપવામાં આવી શકે :

(એ) શું ગુનામાં એવું કંઈ અસામાન્ય છે કે જેના કારણે આજીવન કેદની સજા અપર્યાપ્ત ઠરે છે અને મૃત્યુદંડની સજા આપવાની આવશ્યકતા ઊભી થાય છે?

(બી) શું ગુનાની પરિસ્થિતિઓ એવી છે કે ગુનેગારના પક્ષમાં બોલતી ઉપશામક પરિસ્થિતિઓને મહત્તમ વજન આપ્યા પછી પણ મૃત્યુદંડ ફટકારવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ રહેતો નથી?

૫૦ સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ @ મુરલી મનોહર મિશ્રા ના મામલે, જે ૨૦૦૮ એ.આઈ.આર. એસ.સી.ડબલ્યુ. ૫૧૧૦ માં અહેવાલિત છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ ખંડપીઠે પરિચ્છેદ ૨૩ માં જગમોહન સિંહના કેસના નિર્ણયના પરિચ્છેદ ૨૫ ને નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કર્યો છે :

ભારતમાં આ કઠિન ફરજ ન્યાયાધીશો પર સોંપવામાં આવી છે અને એક સદીથી વધુ સમયથી ન્યાયાધીશો ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ આ ફરજ બજાવી રહ્યા છે. ધોરણો નિર્ધારિત કરવાની અશક્યતા, ભારતમાં અમલમાં મુકાતી ફોજદારી કાનૂન વ્યવસ્થાના મૂળ કેન્દ્રમાં છે, જે સજાની માત્રા નક્કી કરવાની બાબતમાં ન્યાયાધીશોને અત્યંત વ્યાપક વિવેકાધિકાર આપે છે. સજા નિર્ધારણની બાબતમાં તે વિવેકાધિકાર, જેમ અગાઉ દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેમ, ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા સુધારવામાં આવી શકે છે. મોડેલ જ્યુડિશિયલ કોડમાં જેમ કરવામાં આવ્યું હતું તેમ, શક્ય હોય તેટલી મર્યાદિત હદ સુધી ધોરણો નિર્ધારિત કરવાથી હેતુ સિદ્ધ થવાનો નથી. સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોના આધારે ન્યાયિક વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ, અંતિમ વિશ્લેષણમાં, આરોપી માટે શક્ય તેટલી સૌથી સુરક્ષિત રક્ષણાત્મક વ્યવસ્થા છે.

૫૧ સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ વિ. સ્ટેટ ઓફ કલોન્ટક (સુપ્રા) મામલામાં, પેરા-૨૮ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ ખંડપીઠે નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે “અત્યે, બચ્ચન સિંહમાં કરાયેલ નિરીક્ષણો પર આધાર રાખીને, અમે આદરપૂર્વક કહેવા ઇચ્છીએ છીએ કે મચ્છી સિંહ (સુપ્રા) માં રચાયેલી વર્ગીકરણોની શ્રેણીઓ અત્યંત ઉપયોગી માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડે છે છતાં પણ, તે અચળ, પરમ અથવા અપરિવર્તનીય માની શકાય નહીં. વધુમાં, તે શ્રેણીઓની અંદર પણ, બચ્ચન સિંહમાં જ નિરીક્ષિત કરવામાં આવ્યું છે તેમ, લવચીકતાનો અવકાશ રહેશે.”

પર ઉપરોક્ત માર્ગદર્શિકાઓ અમને આ નિષ્કર્ષ સુધી દોરી જાય છે કે મચ્છી સિંહ (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે આપેલ માર્ગદર્શિકાઓને ધ્યાનમાં રાખતા, દરેક કેસનો નિર્ણય તે કેસની વિશિષ્ટ હકીકતોના આધારે જ કરવો પડે. બંને વિદ્વાન વકીલોએ આ અદાલત સમક્ષ અનેક નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને કેસની હકીકતસભર પરિસ્થિતિ રજૂ કરી છે અને વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિઓ પર તે જ લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. જોકે, હકીકતસભર પરિસ્થિતિની તુલનાના દષ્ટિકોણથી તે કેસોને જોવું અશક્ય કાર્ય છે, કારણ કે દરેક કેસમાં અને એક જ પ્રકારના ગુનાની શ્રેણીમાં પણ અસંખ્ય, અણધાર્યા અને પૂર્વાનુમાન ન કરી શકાય એવા ફેરફારો રહેલા હોય છે. કોઈપણ બે કેસ પૂરતા પ્રમાણમાં એકસરખા હોતા નથી. દરેક કેસમાં અસંખ્ય પરિવર્તનો અને સંયોજનો હોય છે. એક કેસની હકીકતસભર પરિસ્થિતિ બીજીથી ભિન્ન હોય છે. દંડ નિર્ધારિત કરવું અત્યંત વ્યાપક ન્યાયિક વિવેકાધિકારનો વિષય છે અને એક કેસ બીજા જેવો હોતો નથી.

તેથી, પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા આ કેસની હકીકતસભર પરિસ્થિતિની વર્તમાન કેસ સાથે તુલના કરવા માટે ઉલ્લેખિત કેસોની સંખ્યા નિષ્ફળ કસરત સાબિત થશે.

પરંતુ તેથી, અમારા ન્યાયિક વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવા માટેનો વૈકલ્પિક અને એકમાત્ર વૈકલ્પિક માર્ગ એ ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત અને નોંધાયેલ કેસોમાં મૃત્યુદંડ ફટકારવા બાબતે નિર્ધારિત કરાયેલા સિદ્ધાંતો જ છે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૫૪(૩) ના અર્થક્ષેત્રમાં મૃત્યુદંડ કે આજીવન કેદ અંગે નિર્ણય લેતાં, વિધાનમંડળના આશયને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે હજી પણ એડિગા અનમ્મા વિ. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો આશરો લઈએ છીએ, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ માં અહેવાલિત છે

એસસી ૭૯૯, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ફકરા – ૨૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :

૨૬. હાલના ભારતીય કાયદા હેઠળ મૃત્યુદંડના વિરોધમાં રહેલા સકારાત્મક સૂચકોને આપણે સ્પષ્ટરૂપે નિર્ધારિત કરીએ. જ્યાં હત્યારો અતિ યુવાન હોય અથવા અતિ વૃદ્ધ હોય, ત્યાં દંડાત્મક ન્યાયની ક્ષમાશીલતા તેને સહાય કરે છે. જ્યાં ગુનેગાર સામાજિક-આર્થિક, માનસિક અથવા દંડાત્મક પ્રકારની એવી મજબૂરીઓથી પીડિત હોય કે જે કાયદાકીય અપવાદ આકર્ષવા માટે અથવા

ગુનાને ઓછા પ્રકારના ગુનામાં ઉતારવા માટે પૂરતી ન હોય, ત્યાં ન્યાયિક રૂપાંતર મંજૂર હોય છે. અન્ય સામાન્ય સામાજિક દબાણો, જે ન્યાયિક નોંધ લેવા યોગ્ય હોય અને જેમનો ઉપશમક પ્રભાવ હોય, તે વિશેષ કિસ્સાઓમાં ઓછી સજા તરફ દોરી શકે છે. ન્યાયિક પ્રક્રિયામાં અસાધારણ પરિસ્થિતિઓ, જેમ કે મૃત્યુદંડ દોષિતના મસ્તક પર અસહ્ય રીતે અત્યંત લાંબા સમય સુધી લટકતો રહ્યો હોય, તેવી સ્થિતિમાં અદાલતને કરુણા દાખવવા પ્રેરણા મળી શકે. તેવી જ રીતે, જો ગુનામાં સંકળાયેલા અને સમાન સ્થિતિ ધરાવતા અન્ય લોકોને આજીવન કારાવાસનો લાભ મળ્યો હોય અથવા ગુનો માત્ર રચિત સ્વરૂપનો હોય, એટલે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ સાથે કલમ ૧૪૯ વાંચીને લાગુ પડતો હોય, અથવા ફરીથી આરોપીએ પૂર્વચિંતન વિના માત્ર અન્યની ઉશ્કેરણી હેઠળ અચાનક કૃત્ય કર્યું હોય, તો શક્ય છે કે અદાલત માનવતાપૂર્વક આજીવન કારાવાસનો વિકલ્પ પસંદ કરે; એવા કિસ્સામાં પણ જેમ કે યોગ્ય કારણ અથવા પત્નીની અવિશ્વાસુતા અંગેની વાસ્તવિક શંકાએ ગુનેગારને ગુના કરવા પ્રેર્યો હોય. બીજી તરફ, ઉપયોગમાં લેવાયેલા હથિયારો અને તેમના ઉપયોગ કરવાની રીત, ગુનાના ભયાનક લક્ષણો અને પીડિતની નિરાધાર સ્થિતિ વગેરે પરિબળો કડક સજા માટે કાયદાના હૃદયને દબ બનાવે છે. આવા તમામ પ્રકારના સંજોગોને ન્યાયિક ગણકયંત્રમાં સ્પષ્ટપણે સમાવી શકાય તેમ નથી, કારણ કે અપૂર્ણ અને ઉતાર-ચઢાવવાળા સમાજમાં તે જ્યોતિષીય રીતે અપરિમેય પરિબળો સમાન છે. જીવન કે મૃત્યુ અંગેની કાયદાકીય નીતિ તાત્કાલિક મનોદશા અથવા વ્યક્તિગત

ઝોક પર છોડી શકાય નહીં, અને તેથી પ્રતિશોધાત્મક નિર્દયતા છોડીને, નિવારક સિદ્ધાંતમાં સુધારો કરીને અને જીવન હરણ કરવાની અતિશય તથા અપરિવર્તનીય સજા વિરુદ્ધની પ્રવૃત્તિને સ્વીકારીને, અમે શક્ય તેટલી હદ સુધી તેને વસ્તુનિષ્ઠ બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

આથી, સમગ્રરૂપે વિકટકર્તા અને શામક પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે સંતુલન સાધવું આવશ્યક છે. એવું કરતાં, કેસની વિકટકર્તા અને શામક પરિસ્થિતિઓનું સંતુલનપત્રક તૈયાર કરવું પડે. જે બાબત વિચારણીય છે તે એ છે કે શું ગુનેગાર સમાજ માટે એટલી હદ સુધી ભયકારક છે કે આરોપીનું સંપૂર્ણ ઉન્મૂલન જ એકમાત્ર અને એકમાત્ર ઉપાય છે, અથવા ગુનેગારને નોંધપાત્ર સમયગાળા માટે સમાજના પ્રવાહથી દૂર રાખવામાં આવે તો, જે તેને સુધારાની તક આપે, તે સ્થિતિમાં સમાજહિત અને ન્યાયનો હેતુ સિદ્ધ થશે; અને આ કસરત ગુનાની ગંભીરતાને ધ્યાનમાં રાખીને હાથ ધરવાની છે.

પર જ્યારે અમે વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિઓનું સાવધાનીપૂર્વક પરીક્ષણ કરીએ છીએ અને તુલનાત્મક હિસાબથી તેનું મૂલ્યાંકન કરીએ છીએ, ત્યારે અમે આ નિષ્કર્ષે પહોંચીએ છીએ કે આરોપીએ કરેલો ગુનો અત્યંત ગંભીર, ભયાનક, દાનવીય અને ક્રૂર છે, પરંતુ કેસની પરિસ્થિતિઓ આરોપીને મૃત્યુદંડ આપવાનું યોગ્ય ઠેરવતી નથી. પુરાવાનું નજીકથી પરીક્ષણ કરવાથી ખુલશે છે કે પરિવાર આર્થિક તંગીમાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો અને પત્ની ગીતાબેનને ટ્યુશન લઈને

કમાણી કરવાની જરૂર પડતી હતી. એવું જણાય છે કે તે સિવાય પરિવારમાં, ખાસ કરીને પતિ-પત્ની વચ્ચે સંતાનો પ્રત્યેના સંબંધમાં, કોઈ ગંભીર ઝઘડો કે વિવાદ ન હતો. દુર્ભાગ્યવશ, નીચલી અદાલતના ચુકાદામાં, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨૩૫(૨) હેઠળ આરોપીને તક આપવામાં આવી ત્યારે તેની યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ સમજૂતી અમને જોવા મળતી નથી. તેથી, જ્યારે ગુનાની પરિસ્થિતિઓ નોંધપોથી પર હતી, ત્યારે ગુનેગારની પરિસ્થિતિઓનું સંપૂર્ણ ચિત્ર નોંધપોથી પર ન હતું. આરોપી તરફના વિદ્વાન વકીલની વિનંતિ પર, અમે આરોપીને હાજર કરાવ્યો અને સજાના પ્રશ્ને તેની વાત સાંભળી. ઘટનાને સ્વીકાર્યા વિના પણ, તેણે પોતાની પુત્રી અંગે અત્યંત ચિંતા અને વ્યાકુળતા વ્યક્ત કરી. તેણે જણાવ્યું કે આર્થિક દૃષ્ટિએ તે જીવનના અત્યંત ખરાબ તબક્કામાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો. તે એમ હતું કારણ કે તે એપિલેપ્સી નામની અસાધ્ય બિમારીનો દર્દી હતો. ઈશ્વાના જુબાનીમાં તેણે આરોપીને આવી કોઈ બિમારી હોવાનું નકાર્યું હતું, તેમ છતાં આ બાળ સાક્ષીની સાવચેતીભરી દૃષ્ટિ ગણાય. વિદ્વાન સરકારી વકીલે વડોદરા સેન્ટ્રલ જેલ, જેલ ડિસ્પેન્સરીના મેડિકલ ઓફિસર ડૉ. આર.આર. રાયનું આઉટવર્ડ નં. ૩૯૭/૨૦૦૮, તારીખ ૧૩.૧૦.૨૦૦૮ ધરાવતું પ્રમાણપત્ર નોંધપોથી પર મૂક્યું છે. ઉક્ત પ્રમાણપત્રમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે :

“બાળપણથી તેને એપિલેપ્સીનો જાણીતો કેસ છે. જી.ટી.સી. કન્વલ્ઝન અંગે સારવાર અને તપાસ માટે તેને એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા ખાતે

૦૭.૦૧.૨૦૦૮ થી ૧૦.૦૧.૨૦૦૮ સુધી દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. દાખલ દરમિયાન એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા ખાતે ઇ.સી.જી., છાતીનો એક્સ-રે, રક્તમાં શર્કરા, સીરમ ચુરિયા અને ચક્રત કાર્ય પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યા હતા અને ૧૦.૦૧.૨૦૦૮ના રોજ સારવાર તથા અનુસરણ માટેની સલાહ સાથે રજા આપવામાં આવી હતી.

બીજી વખત, તેમને હાયપરટેન્શન (ઉચ્ચ રક્તદાબ) અને આંચકીની સારવાર માટે ૨૯.૦૭.૨૦૦૮ના રોજ એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા ખાતે મોકલવામાં આવ્યા હતા અને હાયપરટેન્શન તથા આંચકી માટે સંરક્ષાત્મક સારવાર આપવામાં આવી હતી.”

જેલના ડૉક્ટરનું પ્રમાણપત્ર દર્શાવે છે કે આરોપીને કોઈ માનસિક વિકાર નથી. આરોપીએ વધુમાં અમારી સમક્ષ જણાવ્યું કે મોંઘી સારવારના કારણે તેણે અન્ય લોકો પાસેથી તથા આત્મહત્યાની નોંધમાં નામ દર્શાવાયેલા વ્યક્તિઓ પાસેથી ધિરાણ મેળવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ તે નિષ્ફળ રહ્યો. તેણે રજૂ કર્યું કે તેને મૃત્યુદંડ આપવાનો અર્થ તેની પુત્રીને, જેનું ભવિષ્યમાં હજુ લગ્ન થવાનું બાકી છે, સજા આપવાના સમાન થશે. વધુ પૂછપરછ કરતાં તેણે રજૂ કર્યું કે તેનો ભાઈ તેને જેલમાં મળવા આવે છે અને તેના ભાઈ તેને મળવા આવે તે પહેલાં, તેનો ભાઈ ઈશ્વાને પણ જાણ કરે છે અને તેની પુત્રી ઈશ્વાએ તેના વિષે પૂછપરછ કરી હતી.

પપ આ રીતે પુરાવામાંથી સ્પષ્ટપણે પ્રતિપાદિત થાય છે કે આરોપી આર્થિક રીતે કંગાળ બની ગયો હતો અને જીવનના અત્યંત કપરી તબક્કામાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો. નોંધાયેલા પુરાવાનો સૂક્ષ્મ અભ્યાસ કરતાં અમને જણાય છે કે ઘટનાના સમયે ઈશ્વા પુખ્તવયની હતી. ઈશ્વાએ જુબાની આપી કે ઘટના લગભગ ૧૨.૦૦ થી ૧૨.૩૦ વાગ્યાની વચ્ચે બની હતી, પરંતુ પુરાવાની મૂળવણી અને પરિસ્થિતિઓના આધારે અમને લાગે છે કે સાક્ષી જલમભાઈ સોલંકી સમક્ષ આરોપીએ કઈ વેળાએ અદાલતબહાર કબૂલાત કરી હતી તથા તે ઈજાગ્રસ્ત હાલતમાં હતો કે નહીં તે બાબતે ઈશ્વાથી સમય અંગે ભૂલ થઈ હોઈ શકે. તેની જરખાસ્તમાં એ સ્થાપિત થાય છે કે તેણે પોલીસ સમક્ષ એવું નિવેદન આપ્યું હતું કે આરોપીએ જલમભાઈને બોલાવે તે પહેલાં તેણે પોતાને જ ઈજાઓ પહોંચાડી હતી. જલમભાઈએ પણ જણાવ્યું હતું કે આરોપી ઈજાગ્રસ્ત હાલતમાં હતો કે નહીં તે તેઓ કહી શકતા નહોતા, પરંતુ તેના શરીર પર લોહી હતું. તે જ સમયે, આ નોંધવું જરૂરી છે કે સાક્ષી ઈશ્વાની તરફથી આ કહેવામાં ભૂલ થઈ હોઈ શકે કે ગીતા, પુજન અને તેને પોતાને ઈજા પહોંચાડ્યા પછી આરોપીએ બે કલાક સુધી ટીવી જોયું અને ત્યારબાદ પોતાને ઈજા પહોંચાડી. આ સંભાવ્ય નથી, કારણ કે જો એવું હોત તો ઈશ્વાનો બચાવ થઈ શક્યો ન હોત. ઈશ્વાને થયેલી ઈજાઓમાંથી લોહી વહેતું હતું તેમજ આરોપીને થયેલી ઈજાઓમાંથી પણ લોહી વહેતું હતું અને તેથી ઘટના તે પહેલાં તરત જ, એટલે કે ૪.૩૦ વાગ્યા પૂર્વે બની હોવી જોઈએ. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે આરોપીએ પહેલાં ગીતાબેનને, ત્યારબાદ પુજનને

અને પછી ઈશ્વાને ઈજા પહોંચાડી અને તેના તરત અનુસંધાનમાં પોતે પણ ઈજાગ્રસ્ત થયો તથા આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠી મૂકી. જો અમે ઘટનાક્રમનો સંભાવ્ય અનુક્રમ અનુસરીએ તો એવું પ્રતીત થાય છે કે આરોપીનો ઈરાદો પોતાના ત્રણ સગાઓની હત્યા કરવાનો નહોતો, પરંતુ દૈનિક જીવનના તાણમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટે સમગ્ર પરિવારના જીવનનો અંત લાવવાનો હતો. ઉપર જણાવ્યા મુજબ આરોપી અને તેનો પરિવાર દુઃખ ભોગવી રહ્યા હતા, અને તે આંક-પડ પર મૂકાયેલી આત્મહત્યાની ચિઠ્ઠીમાં સ્પષ્ટ પ્રતિબિંબિત થાય છે. ગુનાનો બીજો કોઈ હેતુ ખુલાસો પામતો નથી. આ સારું છે કે આરોપીના દોષના નિર્ધારણ વખતે હેતુ નિર્ણાયક નથી, પરંતુ સજા નક્કી કરતી વખતે તે સંબંધિત બાબત છે. આ પરિસ્થિતિઓમાં, કરાયેલ ગુનો પૂર્વયોજિત અથવા પૂર્વચિંતિત હતો એવું કહી શકાય નહીં. આ પણ સારું છે કે છરીના ઘા મારવાની રીતથી ગુનો ફૂર, નિર્દયી અને ભયાનક રીતે આચરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તે સમયે પુરાવામાંથી સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે આ ગુનો એક નિશ્ચિત માનસિક સ્થિતિના કારણે કરવામાં આવ્યો હતો, જે નોંધ લેવા યોગ્ય શામક પરિસ્થિતિઓ ગણાય. શક્ય છે કે મોટાભાગના ગુનાઓનું મૂળ કારણ તણાવ હોય, એમ તણાવવિજ્ઞાનના નિષ્ણાતોનું કહેવું છે. દબાણમાંથી તણાવ ઉત્પન્ન થાય છે. ભંગાયેલા ઘરો, માતા-પિતાની ઉપેક્ષા, દુષ્સંગ, પ્રયોગાત્મક ગુનાઓ વગેરેમાંથી તર્કવિરુદ્ધિ પેદા થાય છે. જે બાબત સ્થાપિત થાય છે તે એ છે કે આરોપી પર માનસિક દબાણ હેઠળ અને ગૂંચવણભરેલી મનોદશામાં આ ગુનો કરવામાં આવ્યો હતો. આ સર્વવિદિત છે કે

હત્યારો ઘણી વાર માનસિક વિક્ષેપની અવસ્થામાં ગુનો કરે છે; તેમમાંના મોટા ભાગના કોઈપણ ગુનાહિત રેકૉર્ડ વિના સંપૂર્ણ સામાન્ય લોકો હોય છે. મોટાભાગની હત્યાઓ ક્રોધ, ઈર્ષ્યા અને ઝઘડા જેવા સંપૂર્ણ વ્યક્તિગત અને ભાવનાત્મક કારણોથી થાય છે. ઘણા હત્યારાઓ કૃત્ય કર્યા પછી અત્યંત શરમ અનુભવે છે અને તેમમાંથી થોડા પછી આત્મહત્યા પણ કરે છે. આવા અતિશય અને તુલનાત્મક રીતે દુર્લભ પ્રકારના કેસોમાં, વ્યવસાયિક ગુનેગારો માટે પણ પ્રતિબંધનો હેતુ જેટલો મૃત્યુદંડથી સિદ્ધ થાય છે એટલો જ દીર્ઘ કેદસજાથી પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે. સજા પ્રણાલીના અમલીકરણમાં કાયદાને તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિના આધારે સુધારાત્મક યાંત્રિકી અથવા પ્રતિબંધના સિદ્ધાંતનો સ્વીકાર કરવો પડે છે. સજા પ્રક્રિયાના કુશળ સંયોજન દ્વારા જ્યાં કડકતા આવશ્યક હોય ત્યાં કડક રહેવું અને જ્યાં દયાનો અવકાશ હોય ત્યાં દયા સાથે તેને નરમ બનાવવી જોઈએ. દરેક કેસના તથ્યો અને આપવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ, ગુનાનો સ્વભાવ, તે કઈ રીતે આયોજનબદ્ધ અને આચરવામાં આવ્યો, ગુનો કરવાની પ્રેરણા, આરોપીનું વર્તન અને અન્ય તમામ સહગામી પરિસ્થિતિઓ વિચારવિસ્તારમાં પ્રવેશતી સંબંધિત બાબતો છે. તેથી, પત્ની અને ત્રણ વર્ષના પોતાના પુત્રની આરોપીએ છરીના ઘાથી નિષ્ફુરતાપૂર્વક હત્યા કરી છે, છતાં પોતાને પણ એવી ઈજાઓ પહોંચાડીને, જે ઘાતક સાબિત થઈ શકી હોત, અમને એવું માનવામાં દોરે છે કે આ કૃત્ય આરોપી દ્વારા સમગ્ર પરિવારને દૈનિક જીવનના તાણમાંથી મુક્તિ અપાવવાના એક પ્રયત્ન રૂપે કરવામાં આવ્યું

હતું અને, તેથી, ફક્ત ગુનાના સ્વભાવને જોઈને મૃત્યુદંડ ફટકારવામાં આવી શકે એવો આ વિરલમાંથી પણ વિરલ કેસ નથી. અમારે પોતાના માટે આ પ્રશ્નનો જવાબ તૈયાર કરવો જરૂરી છે કે શું આરોપીનું સંપૂર્ણ ઉન્મૂલન અનિવાર્ય રીતે આવશ્યક છે કે પછી આરોપીને નોંધપાત્ર લાંબા ગાળે સમાજથી અલગ રાખવામાં આવે તો પ્રતિબંધનો હેતુ સિદ્ધ થઈ શકે. નિઃસંદેહ, જ્યારે જગમોહનના કેસ, બચન સિંહના કેસ અને અંતમાં મરછી સિંહના કેસ (ઉપરોક્ત) માં આપેલ સિદ્ધાંતો અને માર્ગદર્શિકાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, ત્યારે અમને લાગે છે કે આરોપીને સમાજમાંથી સંપૂર્ણપણે દૂર કરી દેવા માટે કોઈ વિશેષ અપવાદરૂપ કારણો હાજર નથી અને દીર્ઘકાલીન સજાના માધ્યમથી પણ પ્રતિબંધનો હેતુ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

પક આ રીતે, અમે આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચીએ છીએ કે નીચલી અદાલત દ્વારા આરોપીને ફટકારવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજા જીવનકેદની સજાથી બદલવામાં આવે છે અને આરોપીને આપવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજાની પુષ્ટિ ન કરીને કન્ફર્મેશન કેસનો આ પ્રમાણે નિકાલ કરવામાં આવે છે.

પૃ આનો અર્થ એવો નથી કે આરોપી દ્વારા આચરાયેલ ગુનો અતિ ગંભીર ન હતો અને જે રીતે ગુનો આચરવામાં આવ્યો તે ફૂર, શૈતાની અને વિભત્સ છે. અહીં અમે ધનંજય ચેટર્જી @ ધના વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય, જેનો ઉલ્લેખ (૧૯૯૪) ૨ એસ.સી.સી. ૨૨૦ માં નોંધાયેલ છે, તે મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ

૧૪ અને ૧૫ માં કરેલ અવલોકનો ઉદ્ધૃત કરવા ઇચ્છીએ છીએ, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

“૧૪ તાજેતરના વર્ષોમાં, વધતો ગુનાખોરીનો દર – ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ વિરુદ્ધના હિંસાત્મક ગુનાઓ – એ અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવતી ફોજદારી સજાને ચિંતાનો વિષય બનાવી દીધો છે. આજની તારીખે, સ્વીકારેલી અસમાનતાઓ અસ્તિત્વમાં છે. કેટલાક ગુનેગારોને અત્યંત કઠોર સજા મળે છે, જ્યારે ઘણાંને મૂળભૂત રીતે સમકક્ષ ગુના માટે અતિશય ભિન્ન સજા મળે છે અને આશ્ચર્યજનક રીતે મોટી સંખ્યામાં તો ઘણા નિર્દોષ રહી જાય છે, જેના કારણે ગુનેગારને પ્રોત્સાહન મળે છે અને અંતે પ્રણાલીની વિશ્વસનીયતા નબળી પાડીને ન્યાયને હાનિ થાય છે. નિશ્ચિતપણે, સજા લાદવા અંગે કોઈ કડક અને અચળ સૂત્ર નિર્ધારિત કરવું શક્ય નથી, પરંતુ સજાનો હેતુ એવો હોવો જોઈએ કે ગુનો નિર્દોષ ન રહે અને ગુનાનો ભોગ બનેલી વ્યક્તિ તેમજ સમાજને પણ એ સંતોષ મળે કે તેના પ્રત્યે ન્યાય કરવામાં આવ્યો છે. વિશિષ્ટ કાયદાકીય જોગવાઈના અભાવે સજા નિર્ધારિત કરતી વખતે, ન્યાયાધીશોએ વિવિધ પરિબલોનો વિચાર કરવો જોઈએ અને તે તમામ પરિબલોનું પરિચિંતન કર્યા બાદ તથા પરિસ્થિતિનું સર્વાંગી દૃષ્ટિકોણથી અવલોકન કરીને, તેઓ યોગ્ય માને તેવી સજા લાદવી જોઈએ. ગંભીર બનાવતા પરિબલોને અવગણવામાં આવી શકતા નથી અને તે જ રીતે શમક પરિસ્થિતિઓને પણ ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે.

૧૫. અમારા મત મુજબ, કોઈ નિર્ધારિત મામલામાં દંડનું પરિમાણ ગુનાની ક્ષૂરતા, ગુનેગારનું વર્તન તથા પીડિતની અસહાય અને અસુરક્ષિત સ્થિતિ પર આધારિત હોવું જોઈએ. યોગ્ય દંડ લાદવો એ તે રીત છે જેમાં અદાલતો ગુનેગારો વિરુદ્ધ ન્યાય માટે સમાજના આહ્વાનનો પ્રતિસાદ આપે છે. ન્યાયની માંગ છે કે અદાલતો ગુનાને અનુરૂપ એવો દંડ લાદે જેથી અદાલતો ગુના પ્રત્યેની જાહેર ધૂણાનો પ્રતિબિંબ પાડી શકે. યોગ્ય દંડ લાદવાના વિચાર દરમિયાન અદાલતોએ માત્ર ગુનેગારના હકો જ નહીં, પરંતુ ગુનાના પીડિતના હકો તથા વ્યાપક સમાજના હિતોને પણ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.”

૫૮ તેથી આ અમને અપીલકર્તાના ગુનાને અનુરૂપ સજાના વધુ મહત્વના પ્રશ્ન તરફ દોરી જાય છે. ૧૪ વર્ષની અવધિ માટેની કેદની સજા, જેને સૌમ્ય અભિવ્યક્તિરૂપે આજીવન કેદ કહેવામાં આવે છે, તે પણ સમાન રીતે, જો વધુ નહીં તો, અસ્વીકાર્ય છે. જો આપણે આજીવન કેદનો અર્થ માત્ર ૧૪ વર્ષ સુધી મર્યાદિત કરીએ, તો જણાય છે કે ૧૪ વર્ષની કેદ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાને ધ્યાનમાં લેતાં, વિશેષ કરીને પત્ની અને ત્રણ વર્ષની ઉંમરના બાળકની જે રીતે હત્યા કરવામાં આવી હતી અને જ્યારે તેમની તરફથી કોઈ ઉશ્કેરણી પણ આપવામાં આવી નહોતી, તે સંદર્ભમાં અસંગત છે. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ ખંડપીઠે પરિણેદ ૩૮ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :

“૩૮. પરંતુ આથી અપીલકર્તાના ગુનાને અનુરૂપ દંડવિષયક એક વધુ મહત્વનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. ૧૪ વર્ષની અવધિ માટેનો કેદદંડ, જેને જીવનકેદના સૌમ્ય સંજ્ઞાપદ હેઠળ ઓળખવામાં આવે છે, તે પણ સમાન રીતે, જો વધુ નહીં તો, અસ્વીકાર્ય છે. હકીકતમાં, શ્રી હેગડેએ અમને જાણ કરી હતી કે અપીલકર્તાને ૨૮મી માર્ચ, ૧૯૯૪ના રોજ અટકાયતમાં લેવામાં આવ્યો હતો અને એમ રજૂ કર્યું હતું કે સજામાં છૂટછાટ સંબંધિત જોગવાઈઓના બળે, કોઈપણ લાયકાત કે વધુ દિશાનિર્દેશ વિના આપેલ જીવનકેદની સજા, તમામ સંભાવનામાં, ૨૦૦૯ના પ્રથમ ત્રિમાસિકમાં જેલમાંથી તેની મુક્તિ તરફ દોરી જશે, કારણ કે તે પહેલેથી જ ૧૪ વર્ષથી વધુ સમયનો કારાવાસ ભોગવી ચૂક્યો છે. આવી પરિણતિ આ અદાલતને કદી સ્વીકાર્ય નથી. તો પછી તેનો ઉત્તર શું છે? તેનો ઉત્તર એ છે કે આ પ્રકારની પ્રમાણભૂત પદ્ધતિને તોડવી, જે વ્યવહારમાં જીવનકેદની સજાને ૧૪ વર્ષથી વધુ નહીં એવા કેદદંડ સમાન બનાવી દે છે; અને એ સ્પષ્ટ કરવું કે મૃત્યુદંડના વિકલ્પરૂપે જ્યારે જીવનકેદની સજા ફટકારવામાં આવે, ત્યારે તે અદાલતના દિશાનિર્દેશ મુજબ કડકપણે અમલમાં મૂકવામાં આવશે. તેથી, આ અદાલતે મૃત્યુદંડના વિકલ્પરૂપે ફટકારવામાં આવતી જીવનકેદની સજાને કોઈપણ સજામાં છૂટછાટથી પર રાખવા અને અદાલતના દિશાનિર્દેશ મુજબ તેનો અમલ થાય તે માટે સારો અને મજબૂત કાનૂની આધાર નિર્ધારિત કરવો જ જોઈએ, જેથી યોગ્ય કેસોમાં તે એકસમાન નીતિ તરીકે માત્ર આ અદાલત જ નહીં પરંતુ તેમની સંબંધિત રાજ્યોની ઉચ્ચ અદાલતો તરીકે વડી અદાલતો દ્વારા પણ

અનુસરવામાં આવી શકે. આ દિશામાં એક સૂચન આ અદાલતે લગભગ ત્રીસ વર્ષ પહેલાં ડલબીર સિંહ અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય, (૧૯૭૯)

૩ એસસીસી ૭૪૫. આ અદાલતના ચુકાદાના ફરરા ૧૪ માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું અને અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે :

૧૪. વર્તમાન અપીલમાં આપવામાં આવેલી મૃત્યુદંડની સજાઓને આજીવન કારાવાસમાં ઘટાડવા યોગ્ય છે. રાજેન્દ્ર પ્રસાદ પ્રકરણના નિર્ધારણમાં અમે એક ટિપ્પણી ઉમેરવા ઇચ્છીએ છીએ. મૃત્યુદંડના ઉચ્છેદ અંગેના અંગ્રેજી કાયદાકીય પ્રાવધાનોમાંથી દિશાસૂચન લઈ, અમે સૂચવીએ છીએ કે આજીવન કારાવાસ, જેનો કડક અર્થ મનુષ્યના સમગ્ર જીવનકાળ માટેનો કારાવાસ થાય છે, પરંતુ વ્યવહારમાં જે ૧૦ થી ૧૪ વર્ષના કેદકાળ જેટલો બની રહે છે, તેને વિશ્વાસપ્રેરક અદાલતના વિકલ્પાધિકારે, એવી શરતને આધિન રાખી શકાય કે કારાવાસની સજા જીવન જેટલો સમય ચાલે, જ્યાં હત્યાકારક પુનરાવર્તનની અસાધારણ સંકેતો હોય અને દોષિત વ્યક્તિ મુક્ત અવસ્થામાં રહે તેવો જોખમ સમાજ લઈ ન શકે. આથી ન્યાયિક આશંકાઓનું નિવારણ થાય છે કે શારીરિક રીતે સમૂળે દૂર ન કરવામાં આવે તો આરોપી કોઈ દૂરના સમયમાં ફરી હત્યા કરી શકે.” [ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે] “અમને લાગે છે કે હવે એવો સમય આવ્યો છે કે ડલબીર સિંહમાં સૂચવાયેલ માર્ગને અદાલત તરફથી ઔપચારિક માન્યતા મળવી જોઈએ.

પદ સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ પીઠે ભારતીય દંડ સંહિતાની વિવિધ જોગવાઈઓની ચર્ચા કરી હતી, જેમાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૩ ને કલમ ૪૫ સાથે વાંચતાં આજીવન કેદનો અર્થ કેદીની બાકીની સમગ્ર જિંદગી માટેનો કારાવાસ એવો થાય છે. સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ પીઠે વધુમાં કર્ણાટક કારાગૃહ મેન્યુઅલના નિયમો અને બિહાર જેલ મેન્યુઅલના નિયમોની ચર્ચા કરતાં એ નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૩૩-એ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા આજીવન દોષિતોને આજીવન કેદને કલ્પિત રીતે ૨૦ વર્ષની નિશ્ચિત અવધિમાં રૂપાંતરિત કરીને આપવામાં આવતી સજા માફી મંજૂર કરવામાં આવતી હતી. માનનીય વિશાળ પીઠે આ પણ નોંધ્યું હતું કે રાજ્ય સરકારો દ્વારા જારી કરાયેલા કાર્યપાલક આદેશો મારફતે આજીવન કેદને નિશ્ચિત અવધિની કેદમાં કલ્પિત રૂપાંતર આપવાની પદ્ધતિ પ્રથમ દૃષ્ટિએ સર્વોચ્ચ અદાલતના દીર્ઘ શ્રેણીના નિર્ણયોને વિરુદ્ધ જાય છે અને એવો માર્ગ માન્ય કરવા માટે કાયદાની કોઈ જોગવાઈ માનનીય વિશાળ પીઠના ધ્યાન પર લાવવામાં આવી નહોતી. માનનીય વિશાળ પીઠે નોંધ્યું હતું કે કારાગૃહ અધિનિયમ અને નિયમોમાંથી આજીવન દોષિતને સજા માફી એ રીતે આપવામાં આવે છે કે આજીવન કેદની અવધિ ૨૦ વર્ષ સુધીની નિશ્ચિત અવધિ ગણવામાં આવે છે, જ્યારે પ્રકૃતિથી આજીવન કેદ કોઈ નિશ્ચિત અવધિની નહીં પરંતુ અનિશ્ચિત અવધિની હોય છે; તેથી રાજ્ય સરકારો દ્વારા આજીવન દોષિતોના સંદર્ભમાં સજા માફી માટે કરવામાં આવેલી આવી જોગવાઈઓ તેમના પર લાગુ

નહીં પડે, હા, તે નિશ્ચિત અવધિની કેદના કેસોમાં લાગુ પડી શકે. માનનીય વિશાળ પીઠે સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે ભારતના બંધારણ હેઠળ દોષિતોની સજા માફ કરવાનો રાજ્ય સરકારનો અધિકાર માનનીય વિશાળ પીઠના ચુકાદાથી પ્રભાવિત થતો નહોતો. નિઃસંદેહ, હાલના કેસમાં પણ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૩૩-એ લાગુ પડશે. શીખેલ સરકારી વકીલ શ્રી ડાભીએ નોંધમાં એવી નોંધ રજૂ કરી છે જેના દ્વારા રાજ્ય સરકાર દ્વારા આજીવન દોષિતોને સજા માફી આપવામાં આવે છે. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ (ઉપરોક્ત) કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ પીઠે જેમ બિહાર રાજ્ય અને કર્ણાટક રાજ્ય વિશે ચર્ચા કરી છે, લગભગ એ જ પ્રક્રિયા ગુજરાત રાજ્યમાં પણ અનુસરવામાં આવી છે. બંને પ્રકારના કેસોમાં, કલમ ૪૩૨ હોય કે ૪૩૩-એ, એકસરખી પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવે છે કે જેલ સત્તા દોષિતનો કેસ સલાહકાર મંડળ સમક્ષ મૂકે છે અને પછી સલાહકાર મંડળ સજા માફી માટે સરકારને ભલામણ કરે છે. સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ પીઠે આ બાબતને મંજૂરી આપી નહોતી. આધારરૂપે, સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ પીઠે નીચેના સાત નિર્ણયો નોંધ્યા હતા :

- ૧) સુભાષ ચંદર વિ. કૃષ્ણ લાલ અને અન્ય, (૨૦૦૧) ૪ એસ.સી.સી. ૪૫૮;
- ૨) શ્રી ભગવાન વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય, (૨૦૦૧) ૬ એસ.સી.સી. ૨૯૬; ૩) પ્રકાશ ધાવલ ખૈરનાર (પાટીલ) વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૨૦૦૨) ૨ એસ.સી.સી. ૩૫; ૪) રામ અનુપ સિંહ અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, (૨૦૦૨) ૬

એસ.સી.સી. ૬૮૬; ૫) મોહદ. મુન્ના વિ. ભારત સંઘ, (૨૦૦૫) ૭
એસ.સી.સી. ૪૧૭; ૬) જયવંત દત્તાત્રય સુર્યરાવ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય,
(૨૦૦૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧૦૯; અને ૭) નઝીર ખાન અને અન્ય વિ. દિલ્હી
રાજ્ય, (૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૪૬૧.

૬૦ આ રીતે, સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ ખંડપીઠ આ નિષ્કર્ષે આવી
કે એવો કોઈ કાનૂની ઉપબંધ નથી જેના આધારે યોગ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ
ઔપચારિક માફી વિના આજીવન કેદની સજાને આપોઆપ નિશ્ચિત અવધિ
માટેની સજા તરીકે ગણાવી શકાય. ભારતીય દંડ સંહિતા, ફોજદારી પ્રક્રિયા
સંહિતા અથવા જેલ અધિનિયમમાં એવો કોઈ ઉપબંધ મળતો નથી. પરિચ્છેદ
૬૫ અને ૬૬ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ ખંડપીઠે નીચે મુજબ
અવલોકન કર્યું હતું :

“૬૫. અગાઉ આ ચુકાદામાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે શ્રી ભગવાન (ઉપરોક્ત)
ના નિર્ણયમાં આજીવન સજા પામેલા દોષિતોના મામલામાં સજા માફીની
કાયદેસરતા અંગે ઉપયોગી ચર્ચા કરવામાં આવી છે. શ્રી ભગવાનના ચુકાદાના
પરિચ્છેદ ૨૨ માં મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય વિ. રતન સિંહ (ઉપરોક્ત) ના અગાઉના
નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને તેમાંથી અવતરણ આપવામાં આવ્યું
છે, જેમાં ફરીથી ગોપાલ વિનાયક ગોડસે (ઉપરોક્ત) વિષયક બંધારણીય

ખંડપીઠના નિર્ણયમાંથી એક અવતરણ ટાંકવામાં આવ્યું છે. અહીં રતન સિંહમાંથી આવેલ અવતરણ પુનઃપ્રસ્તુત કરવું લાભદાયી રહેશે:

“૪. પ્રથમ મુદ્દા બાબતે, અર્થાત્, પંજાબ જેલ મેન્યુઅલ અથવા કારાગૃહ અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો અનુસાર કેદીને ૨૦ વર્ષ પૂર્ણ થતાં આપોઆપ મુક્ત કરી શકાય, તે બાબત હવે નવી રહી નથી અને આ અદાલતના ગોપાલ વિનાયક ગોડસે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૬૧) ૩ એસ.સી.આર. ૪૪૦ ના નિર્ણયથી નિશ્ચિત થઈ ચૂકી છે, જેમાં અદાલતે પ્રિવી કાઉન્સિલના પંડિત કિશોરીલાલ વિ. કિંગ એમ્પરર, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ પી.સી. ૬૪ ના નિર્ણયનું અનુસરણ કરતાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું : “તે કલમ હેઠળ, આજ કલમના અમલમાં આવતાં પહેલાં આજીવન અથવા અન્ય કોઈ અવધિ માટે દેશનિકાલની સજા પામેલ વ્યક્તિને આજીવન અથવા ઉક્ત અવધિ માટે કઠોર કેદની સજા પામેલ વ્યક્તિ તરીકે ગણવામાં આવશે. જો એવું હોય, તો ત્યારબાદનો પ્રશ્ન એ છે કે, યોગ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ ઔપચારિક માફીશાસ્ત્ર વિના, આજીવન કેદની સજાને આપોઆપ નિશ્ચિત અવધિની સજા તરીકે ગણવાની કોઈ કાનૂની જોગવાઈ છે કે કેમ. આવી કોઈ જોગવાઈ ભારતીય દંડ સંહિતા, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા અથવા કારાગૃહ અધિનિયમમાં જોવા મળતી નથી.

* * * *

આજીવન દેશનિકાલની સજા અથવા આજીવન કેદની સજાને પ્રથમદર્શી દૃષ્ટિએ દોષિત વ્યક્તિના કુદરતી જીવનના બાકી રહેલા સમગ્ર અવધિ માટેના દેશનિકાલ અથવા કેદ તરીકે ગણાવી જ જોઈએ।

અદાલતે વધુમાં આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું :

“પરંતુ જેલ અધિનિયમ કોઈપણ સત્તાધિકારીને સજાનું રૂપાંતર કરવા અથવા માફી આપવા અંગેની કોઈ સત્તા પ્રદાન કરતું નથી; તે માત્ર જેલોના નિયમન માટે અને તેમાં બંધ રાખવામાં આવેલા કેદીઓ સાથેના વ્યવહાર માટે જ જોગવાઈ કરે છે. જેલ અધિનિયમની કલમ ૫૯ રાજ્ય સરકારને, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, સારા વર્તન માટેના ઈનામો અંગે નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે. તેથી, અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોનું અર્થઘટન અધિનિયમની વ્યાપ્તિની હદમાં જ કરવું જોઈએઉક્ત નિયમો હેઠળ, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ યોગ્ય સરકારનો આદેશ મુક્તિ માટે પૂર્વઆવશ્યક છે. અમારું ધ્યાન એવા કોઈ અન્ય નિયમ તરફ દોરવામાં આવ્યું નથી, જે આજીવન પરિવહનની સજા પામેલા કેદીને, માફીઓ સહિત, નિશ્ચિત અવધિ પૂર્ણ થતાં નિશર્ત મુક્તિ મેળવવાનો અખંડિત અધિકાર આપે. જેલ અધિનિયમ હેઠળના નિયમો આજીવન પરિવહનની સજાના સ્થાને ઓછી સજા પ્રતિસ્થાપિત કરતા નથી.

દંડમાં રાહતનો પ્રશ્ન માત્ર યોગ્ય સરકારના અધિકારક્ષેત્રમાં જ આવે છે; અને આ કેસમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે, યોગ્ય સરકારે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ કેટલીક દંડરાહતો આપી હતી, છતાં તેણે સમગ્ર સજા માફ કરી નહોતી. તેથી, અમે એવું ઠરાવીએ છીએ કે અરજદારે હજુ સુધી મુક્તિ મેળવવાનો કોઈ હક પ્રાપ્ત કર્યો નથી.

અતએવ, આ અદાલતના નિર્ણયમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રિઝન્સ અધિનિયમ હેઠળ અથવા જેલ મેન્યુઅલ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો કેદીએ ભોગવવાનો કુલ સમયગાળો પ્રભાવિત કરતા નથી, પરંતુ માત્ર નિયમો અનુસાર સમયાંતરે કેદીને આપવામાં આવનાર વિવિધ સજામાફીઓ સંબંધિત વહીવટી સૂચનાઓ માત્ર છે. આ અદાલતે આગળ વધુ નિર્દેશ કર્યો હતો કે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૪૦૧ હેઠળ સંપૂર્ણ સજા અથવા તેના કોઈ ભાગની સજામાફીનો પ્રશ્ન યોગ્ય સરકારના વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે અને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૫૭ તેમજ કોઈ નિયમો અથવા સ્થાનિક અધિનિયમો પૈકી કઈપણ ભારતીય દંડ સંહિતા હેઠળ અદાલત દ્વારા અપાયેલ આજીવન કેદની સજાના પ્રભાવને નિષ્પ્રભાવી કરી શકતા નથી. અન્ય શબ્દોમાં, આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે આજીવન સજા આરોપીના જીવનકાળ સુધી ચાલુ રહે છે, કારણ કે કેદીના મૃત્યુ માટે કોઈ નિશ્ચિત સમયગાળો નક્કી કરવો શક્ય નથી અને નિયમો હેઠળ આપવામાં આવેલી સજામાફીઓ આજીવન દેશનિકાલની સજાના વિકલ્પ તરીકે માન્ય ગણાવી શકાય નહીં.”

આગળ, અનુચ્છેદ ૨૩ માં, શ્રી ભગવાન મામલામાં ચુકાદામાં નીચે મુજબ નોંધવામાં આવ્યું હતું :

“મારુ રામ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, (૧૯૮૧) ૧ એસસીસી ૧૦૭, માં, આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે ઉપરોક્ત સ્થિતિનું પુનરોચ્ચાર કર્યું હતું અને અવલોકન કર્યું હતું કે અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ છે કે, કારણ કે કલમ ૪૩૩એ માં આપણે માત્ર આજીવન સજાઓ સાથે જ વ્યવહાર કરીએ છીએ, તેથી સજા ઘટાડાઓ ક્યાંય પહોંચાડતા નથી અને તે કેદીને મુક્ત થવાનો હક આપી શકતા નથી. વધુમાં, લક્ષ્મણ નસ્કર (આજીવન

દોષિત) વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૬૨૬, માં, ગોપાલ વિનાયક ગોડસે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૬૧) ૩ એસ.સી.આર. ૪૪૦ ના કેસના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યા બાદ, અદાલતે પુનરોચ્ચાર કર્યો કે “આજીવન કારાવાસ” ની સજા સામાન્ય રીતે દોષિત વ્યક્તિના કુદરતી જીવનના બાકી રહેલા સમગ્ર સમયગાળા માટેનો કારાવાસ અર્થ આપે છે; કે આવી સજા ભોગવી રહેલો દોષિત જેલ નિયમો હેઠળ પોતાની સજાના ભાગ અંગે માફીઓ મેળવી શકે, પરંતુ આ કલમ હેઠળ યોગ્ય સરકાર દ્વારા તેની સજાના બાકીના સમગ્ર ભાગને માફ કરતો આદેશ ન હોય ત્યારે, આવી માફીઓના આધાર પર દોષિતને પૂર્ણ આજીવન સજા ભોગવતા પહેલાં આપમેળે મુક્ત થવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી. એ રીતે નોંધવામાં આવ્યું હતું

કે સંબંધિત નિયમો હેઠળ આજીવન કારાવાસની સજાને ૨૦ વર્ષના નિશ્ચિત સમયગાળા સમકક્ષ માનવામાં આવે છે, તેમ છતાં એવા કેદીને, માફીઓ સહિત, આવા નિશ્ચિત સમયગાળાની સમાપ્તિએ બિનશરતી મુક્ત થવાનો કોઈ અખંડિત અધિકાર નથી અને ઉક્ત સજાને નિશ્ચિત સમયગાળા સમકક્ષ માનવાનું કારણ માત્ર માફીઓની ગણતરી કરવા માટે છે, અન્ય કોઈ હેતુ માટે નહીં.”

પંડિત કિશોરી લાલ, ગોપાલ વિનાયક ગોડસે, મૌ રામ, રતન સિંહ અને શ્રી ભગવાનમાં પ્રતિપાદિત થયેલી કાયદાકીય સ્થિતિ તથા આજીવન કારાવાસના કેસોમાં રિમિશન વાસ્તવમાં જે અસંગત રીતથી મંજૂર કરવામાં આવે છે, તે દર્શાવે છે કે અત્યંત થોડાં એવા કેસો માટે, જેમાં મૃત્યુદંડના સ્થાને આજીવન કારાવાસની સજા અથવા ચૌદ વર્ષથી વધુ અવધિ માટેના કારાવાસની સજા પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવી શકે, એક વિશેષ શ્રેણી રચવા અને તે શ્રેણીને રિમિશનના અમલથી પરે રાખવા માટે અત્યંત મજબૂત આધાર ઉભો થાય છે.”

૬૬. આ મુદ્દાને થોડા ભિન્ન દૃષ્ટિકોણથી પણ જોવામાં આવી શકે છે. દંડનિર્ધારણનો પ્રશ્ન બે પાસાઓ ધરાવે છે. સજા અતિશય હોઈ શકે અને અનાવશ્યક રીતે કઠોર હોઈ શકે છે અથવા તે અત્યંત અસંગત પ્રમાણમાં અપૂરતી હોઈ શકે છે. જ્યારે કોઈ અપીલકર્તા નીચલી અદાલતે ફરમાવેલી અને વડી અદાલતે પુષ્ટિ કરેલી મૃત્યુદંડની સજા લઈને આ અદાલત સમક્ષ આવે છે, ત્યારે આ અદાલત, હાલની અપીલમાં જેમ, એવું નિષ્કર્ષ પર આવી શકે છે કે કેસ

દુર્લભમાં દુર્લભતમ શ્રેણીથી થોડોક ઓછો પડે છે અને મૃત્યુદંડને સમર્થન આપવા બાબતે કંઈક અંશે સંકોચ અનુભવી શકે છે. પરંતુ તે જ સમયે, ગુનાના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં, અદાલતને મજબૂત રીતે એવું લાગી શકે છે કે આજીવન કેદની એવી સજા, જે સજામાં રાહતને આધીન હોવાથી સામાન્ય રીતે ૧૪ વર્ષના ગાળામાં પરિણમે છે, તે ગંભીર રીતે અસંગત અને અપૂરતી રહેશે. તો પછી અદાલતે શું કરવું જોઈએ? જો અદાલતનો વિકલ્પ માત્ર બે જ સજાઓ સુધી મર્યાદિત હોય, જેમાં એક એવી કેદની સજા હોય કે જે તમામ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે ૧૪ વર્ષથી વધુ ન હોય અને બીજી મૃત્યુદંડ હોય, તો અદાલત મૃત્યુદંડને સમર્થન આપવાની લાલચમાં આવી શકે છે અને તે દિશામાં ધકેલાતી જણાઈ શકે છે. એવો માર્ગ ખરેખર વિનાશક સાબિત થાય. તેના કરતાં ઘણો વધુ ન્યાયસંગત, યુક્તિસંગત અને યોગ્ય માર્ગ એ હશે કે વિકલ્પોનો વ્યાપ વધારવો અને જે હકીકતમાં કાયદેસર રીતે અદાલતને અનુસૂત છે, અર્થાત ૧૪ વર્ષની કેદ અને મૃત્યુ વચ્ચેનું વિશાળ અંતર, તેને અદાલત પોતાના અધિકારમાં લે. આ બાબત ઉપર ભાર મૂકવાની જરૂર છે કે અદાલત આ વિસ્તૃત વિકલ્પનો આશ્રય મુખ્યત્વે એ કારણે લેશે કે કેસની હકીકતોમાં ૧૪ વર્ષની કેદની સજા વાસ્તવમાં કોઈ સજા જ નહીં બરાબર ગણાય. ”

૬૧ ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અને અગાઉ ચર્ચાયેલ મુજબ, મૃત્યુદંડના સ્થાને આ અદાલત આજીવન કારાવાસનો દંડ પ્રતિસ્થાપિત કરે તે માટે સારો અને મજબૂત આધાર હાજર છે. પરંતુ, તે જ સમયે અમને દૃઢપણે એવું

લાગે છે કે જો આજીવન કારાવાસ, દંડક્ષમ માફીને આધીન રહી, ૧૪ વર્ષ જેટલો થાય, તો વર્તમાન કેસમાં એવો દંડ અત્યંત અસંગત અને અપૂરતો ઠરે. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલતની માનનીય વિશાળ ખંડપીઠે સ્વામી શ્રદ્ધાનંદ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય (ઉપરોક્ત) ના પરિષેદ-૬૬ માં જે નોંધ્યું છે તે મુજબ, અમે આ વિકલ્પનો યોગ્ય અને વાજબી વ્યાપ વધારવાનો માર્ગ અપનાવીએ છીએ. હવે અમે આ મામલાનો નીચે મુજબ અંતિમ નિષ્કર્ષ કરીએ છીએ અને સાથે સાથે એ પણ નોંધમાં મૂકીએ છીએ કે આરોપી માટે નિયુક્ત થયેલ વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી એન.કે. મજમુદાર અને વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એલ.બી. ધાભીએ આ અદાલતને અતિ મહત્વપૂર્ણ અને મૂલ્યવાન સહાય પૂરી પાડી છે.

૬૩ ઉપરોક્ત કારણોસર, અમે નીચેનો અંતિમ આદેશ પસાર કરીએ છીએ :

(૧) આરોપી દ્વારા દાખલ કરાયેલ ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૩૭/૨૦૦૮ નામંજૂર કરવામાં આવે છે અને કલમ ૩૦૨, ૩૦૭ અને ૩૦૯ હેઠળનો દોષારોપણનો નિર્ણય યથાવત્ રાખવામાં આવે છે તથા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૭ હેઠળ દંડનીય ગુનાના સંબંધમાં ફરમાવેલ સજા યથાવત્ રાખવામાં આવે છે. જ્યારે કન્ફર્મેશન કેસ નં. ૧/૨૦૦૮ માં, નીચલી અદાલત દ્વારા આરોપીને ફરમાવેલ મૃત્યુદંડમાં ફેરફાર કરીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ દંડનીય ગુનાના સંબંધમાં આજીવન કેદની સજા પ્રતિસ્થાપિત કરવામાં આવે છે અને આજીવન કેદનો અર્થ ૧૮ વર્ષનો કારાવાસ ગણાશે. ભારતીય દંડ સંહિતાની

કલમ ૩૦૯ હેઠળ દંડનીય ગુનાના સંબંધમાં આરોપીને અલગ સજા ન ફરમાવવાના નીચલી અદાલતના નિષ્કર્ષને અમે યથાવત્ રાખીએ છીએ. અમે આદેશ કરીએ છીએ કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ તેમજ કલમ ૩૦૭ હેઠળ દંડનીય ગુનાના સંબંધમાં ફરમાવેલ કારાવાસની સજા એકસાથે ચાલશે. અમે વધુમાં આદેશ કરીએ છીએ કે વિચારણા દરમિયાન આરોપીએ ભોગવેલ કારાવાસનો સમય તેને સમાયોજનરૂપે આપવામાં આવે.

(૨) અમે એ પણ નિર્દેશ કરીએ છીએ કે રાજ્ય સરકાર ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૩૩-એ હેઠળ સજા માફી આપવાના માર્ગે આરોપી હિતેશકુમાર મધુસુદન અધ્વર્યુને ૧૮ વર્ષ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં જેલમાંથી મુક્ત કરશે નહીં. મુદ્દામાલ બાબતે નીચલી અદાલતે કરેલા બાકીના આદેશોમાં કોઈ દખલ કરવામાં આવતી નથી. તેથી, મૃત્યુદંડની પુષ્ટિ કરવા માટે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૬૬ હેઠળ નીચલી અદાલત દ્વારા કરાયેલ સંદર્ભ અમે નામંજૂર કરીએ છીએ અને પરિણામે કન્ફર્મેશન કેસ નં. ૧/૨૦૦૮ ફગાવી દેવાયો ગણાશે.

(જે. આર. વોરા, ન્યાયમૂર્તિ)

(શરદ ડી દવે, ન્યાયમૂર્તિ)

પત્રૈર

The translation/this judgment is provided by

M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use/the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version/the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose/execution and implementation.